

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและ
ความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

โดย

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ คำชุม และคณะ

สนับสนุนทุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม(สทว.)

มิถุนายน 2563

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระหว่างวันที่ 15 มิถุนายน 2562 ถึง 14 มิถุนายน 2563

คณะผู้วิจัย

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	บทบาทในทีม	บทบาทในชุมชน
1	พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ คำชุม	หัวหน้าโครงการ	อาจารย์สาขาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
2	นายศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	นักวิจัย	อาจารย์สาขารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
3	นางสาวพัชรินา พองจันทา	นักวิจัย	วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
4	นายศรีบุตร ชัยวงศ์	นักวิจัย	สมาชิกผู้สูงอายุ
5	นายหลอม จาปัญญา	นักวิจัย	ประธานผู้สูงอายุเขต อบต.
6	นางสายัณห์ ชัยวงศ์	นักวิจัย	สมาชิกผู้สูงอายุ
7	นายนพ คำกาละ	นักวิจัย	สมาชิกผู้สูงอายุ
8	นางลำจวน อินใจ	นักวิจัย	สมาชิกผู้สูงอายุ
9	นางบัวคำ เทพปินตา	นักวิจัย	ประธานผู้สูงอายุเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว
10	พันเอกวิเชียร ไชยาสมบัติ	นักวิจัย	ประธานผู้สูงอายุชุมชนปงท่าข้าว

ที่ปรึกษา

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่ง/หน่วยงาน
1	พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี, ผศ.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง/ วิทยาลัยสงฆ์ นครลำปาง

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชน ได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็น วิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่ม คนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะ ประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็น เครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้ วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ใน ขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วย ความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงาน วิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัดโดยไม่ยึดติดใน

เรื่อง ของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไปซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตามรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง “การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความเหมาะสมที่เข้ากับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าข้าวที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกลุ่มคนในชุมชนให้เกิดความรักสามัคคี โดยมีประเพณีที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนา คือ **ประเพณีแห่ครัวตาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน** ซึ่งเป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นภาคเหนือ หรือ ล้านนา จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่หมู่บ้านนั้นมีงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานตานสลากภัตร งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา หรือถาวรวัตถุที่เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการแห่ครัวตานจะเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อกาลเวลาแปรเปลี่ยนไปในการจัดงานแต่ละครั้ง มีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ความรู้ภูมิปัญญาถูกทอดทอนบทบาทและแทนที่ด้วยค่านิยมใหม่ ที่เน้นความสะดวก รวดเร็ว แต่บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกลับค่อยๆ เลือนหายไป ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ยิ่งทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงไว้ซึ่งแนวทางของการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมในรูปแบบเดิมกับบริบททางสังคมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ทีมงานผู้วิจัยจึงร่วมกับชาวบ้านค้นหาปัญหาโดยร่วมกับผู้นำ ผู้สูงอายุ คนในชุมชนบ้านท่าข้าว จนนำมาสู่งานวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความเหมาะสมที่เข้ากับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ท้ายสุดนี้ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้อนุมัติงบประมาณการวิจัยให้ดำเนินงานเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับชุมชน และขอขอบคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่เอื้อเวลาให้นักวิจัยในสังกัดของท่านเข้ามาช่วยเหลือชุมชนค้นหาปัญหาและองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป ตลอดจน ผู้นำชุมชนบ้านท่าข้าว ผู้นำชุมชนบ้านปางท่าข้าว และชาวบ้านบ้านท่าข้าว บ้านปางท่าข้าว ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมตลอดโครงการ รวมทั้ง พระนิสิต นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ระดับปริญญาตรีที่ได้ช่วยงานในครั้งนี้เป็นอย่างดี

สารบัญ

	หน้า
คำนำบอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
บทคัดย่อ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
1.3 คำถามวิจัย	6
1.4 วัตถุประสงค์	6
1.5 ขอบเขตการวิจัย	7
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.7 นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	10
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
3.1 วิธีการดำเนินงาน	24
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน	28
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	28
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	30
4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์	32
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการดำเนินงาน	72
5.2 อภิปรายผลงานวิจัย	75
5.3 บทเรียนที่ได้จากงานวิจัย	76
5.4 ข้อเสนอแนะ	77

บรรณานุกรม	80
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. ภาพกิจกรรม	83
ภาคผนวก ค. ประวัติทีมวิจัย	87

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 4.1 ประเพณีแห่ควัรวตานล้านนาในรอบ 1 ปี	34
ตาราง 4.2 ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดซื้อควัรวตานในงานบุญประเพณี	58
ตาราง 4.3 การฟื้นฟูประเพณี	68
ตาราง 4.4 แสดงการประยุกต์ควัรวตานให้เข้าสอดคล้องกับปัจจุบัน	70

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 ถนนระหว่างหมู่บ้านท่าข้าวและบ้านหนองช้าง	31
ภาพที่ 4.2 สะพานข้ามระหว่างหมู่บ้านท่าข้าวและบ้านปงท่าข้าว	31
ภาพที่ 4.3 ทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบ ฯ ครั้งที่ 1	33
ภาพที่ 4.4 ครั้วตานเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนท่าข้าว ร่วมกันทำขึ้นมา	33
ภาพที่ 4.5 ต้นผึ้งหรือพุ่มผึ้ง	37
ภาพที่ 4.6 ต้นเทียน	37
ภาพที่ 4.7 หมากสุม	38
ภาพที่ 4.8 พลุสุม	38
ภาพที่ 4.9 ต้นจ้อ(ซ่อ)	39
ภาพที่ 4.10 ต้นฝ้าย	39
ภาพที่ 4.11 หมากเบ็ง	40
ภาพที่ 4.12 ต่อมก้อม	40
ภาพที่ 4.13 รูปแบบนโยบาย 3 ป. ของชุมชนบ้านท่าข้าว	57
ภาพที่ 4.14 /16 นักวิจัยชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลง ของครั้วตานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	60,62
ภาพที่ 4.15 ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาร่วมแลกเปลี่ยน ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงของครั้วตานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ละประเภท	61

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความเมตตา ความกรุณาอย่างยิ่งจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม(สทว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้กรุณาอนุมัติงานวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความเหมาะสมที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือและประสานงานในพื้นที่เป็นอย่างดีทำให้ งานวิจัยฯ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ประกอบด้วยผู้นำชุมชนบ้านท่าซัว ผู้นำชุมชนบ้านปงท่าซัว และชาวบ้านบ้านท่าซัว ตลอดจนบ้านปงท่าซัว ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมตลอดโครงการ รวมทั้ง พระนิสิต นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ระดับปริญญาตรีที่ได้ช่วยงานในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณผู้บริหาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่เป็นกำลังใจให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการทำวิจัยจนกระทั่งประสบความสำเร็จ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความเหมาะสมที่เข้ากับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในในความหมายใหม่ที่เข้ากับยุคปัจจุบัน ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่าย โดยกลุ่มเป้าหมายจะประกอบไปด้วย ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชนบ้านท่าซัว หมู่ที่ 4 ตัวแทนผู้สูงอายุบ้านปางท่าซัว หมู่ที่ 10 แกนนำชุมชนบ้านท่าซัว และบ้านปางท่าซัว พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสมาชิกในชุมชน

จากผลการวิจัย พบว่า การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ด้วยสังคมที่เร่งรีบทำให้ประเพณีในชุมชนบ้านท่าซัวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชนอาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่อง่ายต่อการจัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก การลดค่าใช้จ่ายในงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าซัว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าซัว เจ้าอาวาสได้วางนโยบายไว้ 3 ปี คือ 1. ประยุक्त 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด และถูกถ่ายทอดโดยการปฏิบัติสู่ทีมนักวิจัยบ้านท่าซัว จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว ด้านตัวบุคคล สังคม วัฒนธรรม และการฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในในความหมายใหม่ที่เข้ากับยุคปัจจุบัน คนในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ทีมวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟูประเพณีโบราณขึ้นมาใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหลวงพระเจ้า และมีการประยุक्तครัวตานให้เข้าสู่สอดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้ค้ำศรี และประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีการสั่งสมจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว รวมทั้งสิ่งที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนมีความเจริญงอกงามแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม โดยแต่วัฒนธรรมจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่ว่าจะเป็นประเพณี ภาษา ดนตรี หรือความนิยมในการดำเนินชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน รวมทั้งถ่ายทอดวิธีการปฏิบัตินั้นต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากวัฒนธรรมแล้วองค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นส่วนร่วมให้เกิดวัฒนธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม ในกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วประกอบไปด้วย บทเพลง พิธีการ และสิ่งประกอบอื่นๆ ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ สิ่งเหล่านี้สามารถเรียนรู้ได้จากประวัติศาสตร์คดีชาวบ้าน คำประพันธ์ต่างๆ ภาษาถิ่น และเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านได้¹ คุณค่าความหมายของวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ ของท้องถิ่นในสังคมปัจจุบันถูกตีความ และสื่อสารพิธีกรรมมากกว่าความเข้าใจความหมายของสิ่งนั้น และยังขาดมิติของความเข้าใจและมาเชื่อมโยงเพื่อปรับใช้ให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของพายุ ภูคำวงศ์² กล่าวว่า คุณค่าและความหมายของพิธีกรรมนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิต จึงก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจน ปุณฺณจิตสำนึกที่ดีให้แก่เยาวชนให้เป็นผู้มีจิตใจอ่อนน้อมเข้าถึงซึ่งพระพุทธศาสนาและยึดถือไว้เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของชีวิต ชุมชนบ้านท่าซั่วก็มีบริบททางด้านสังคม วัฒนธรรมไม่ต่างไปจากสังคมอื่น มีวัฒนธรรม ประเพณี และแนวการปฏิบัติคล้ายกับชุมชนอื่นๆ

บ้าน "ท่าซั่ว" เป็นชื่อดั้งเดิมที่มีความหมายว่า บ้านที่มีสะพานและทำนบน้ำมีน้ำแม่ตุ๋ยผ่านกลางหมู่บ้าน ในสมัยนั้นหากเดินทางจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เข้าเมืองลำปาง จะต้องเดินทางมาข้ามซั่ว (สะพาน) ที่บ้านท่าซั่วแห่งนี้ ดังนั้นเจ้าเมืองต่างๆ ที่จะสัญจรไปได้ จะต้องข้ามซั่วที่บ้านท่าซั่วเป็นประจำ คนชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ประกอบด้วย 3 ชุมชน คือ บ้านท่าซั่ว บ้านปางท่าซั่ว และบ้านหนองซ้าง มีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมตามแนวทางตามแบบฉบับของคนท้องถิ่นภาคเหนือ เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคม มีถนนตัด

¹ กาญจนา อินทรสุวรรณ์, เพลงพื้นบ้าน, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 12 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, 2536, หน้า 52

² พายุ ภูคำวงศ์, ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาประปรังแก้วของชาวพุทธอำเภอแก้ว จังหวัดอุดรธานี, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 64-65

ผ่าน ทำให้ทั้ง 3 ชุมชน ที่เคยมีการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ไปมาหาสู่กัน ก็เดินทางไปด้วยความลำบาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 ชุมชนบ้านท่าข้าวถูกแบ่งเขตพื้นที่การปกครองโดยเทศบาลตำบลบ่อแก้ว เป็น บ้านท่าข้าว หมู่ที่ 4 โดยนับรวมเอาบ้านท่าข้าวและบ้านหนองช้างเข้าด้วยกัน และบ้านบ่งท่าข้าวแยกออกเป็นหมู่ที่ 10 แต่กลับพบว่าระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ชุมชนยังคงเชื่อมโยงกันผ่านประเพณีวัฒนธรรม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น งานสลากภัต แท้ครัวทาน งานบุญ งานบวช กันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน และมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่าประชากรของบ้านท่าข้าวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร ที่มีลักษณะของการเป็นชุมชนขนาดใหญ่ทั้งเมืองมีประชากร 533 หลังคาเรือน แบ่งเป็น เขต อบต. 126 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 145 คน และหญิง 158 คน และเขตเทศบาลจำนวน 335 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 335 คน และเป็นหญิง 353 คน และชุมชนบ่งท่าข้าวอีก 72 หลังคาเรือน เป็นชาย 78 คน และเป็นหญิง 85 คน และผู้สูงอายุของชุมชนท่าข้าว รวมแล้ว 197 คน³ กิจกรรมทางสังคมที่เป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนที่เด่นชัดและเชื่อมโยงแม้จะมีการแบ่งเขตการปกครอง และมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านให้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่หากเมื่อทางวัดท่าข้าวจัดกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น คนในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกันอย่างเนืองแน่น มีการแบ่งหน้าที่และแยกย้ายกันทำโดยอัตโนมัติ บางกลุ่มช่วยกันทำกับข้าว บางกลุ่มก็จัดเตรียมสิ่งของต่างๆ ตามที่ตนเองถนัด ซึ่งนับได้ว่าทั้ง 2 ชุมชน ยังยึดโยงความสัมพันธ์ได้อย่างเหนียวแน่น

หากพิจารณาจุดเด่นของประเพณีวัฒนธรรมบ้านท่าข้าว สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible culture) ได้แก่ คำพูด สัญลักษณ์ สิ่งสร้าง ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญา และ 2) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ได้แก่ ความหมายที่อยู่ในคำพูด อยู่ใต้สัญลักษณ์ สิ่งสร้าง อยู่ภายใต้ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา และสิ่งสำคัญที่ประกอบในประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าข้าวคือ เครื่องครัวทาน เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับงานบุญ ประเพณี จะมีสิ่งเหล่านี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงถวายเพื่อใช้สนองงานพระพุทธศาสนาและอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ แต่ในปัจจุบันความหมายเหล่านี้ได้เลือนหายไป ด้วยเหตุวัฒนธรรมใหม่เข้ามาทำให้ความหมายและคุณค่าเลือนหายไปที่แสดงถึงความหรรษา พุ่มเพ็ญ ในอดีตประเพณีแท้ครัวทาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน เป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นภาคเหนือ หรือ ล้านนา จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่หมู่บ้านนั้นมีงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานตานสลากภัต งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา หรือถาวรวัตถุที่

³ เทศบาลตำบลบ่อแก้ว, **สภาพทั่วไป**, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.tbouhaew.go.th/home> ; องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแก้ว, **สภาพทั่วไป**, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <http://www.bohae.go.th/products.html>

เป็นสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โดยการแห่ครัวตานจะเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่างๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง รูปแบบของครัวตานมีหลายลักษณะตามแนวคิดของชาวบ้าน เช่น เป็นรูปจำลองโบราณสถานที่เคารพนับถือ รูปสัตว์ในนิทานชาดก หรืออาจเป็นของใช้ที่จำเป็นที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนพืชผักที่มีในท้องถิ่น ในการทำครัวตานชาวบ้านจะปรึกษาหารือกันว่าอะไรเป็นเครื่องไทยทาน เมื่อตกลงกันได้แล้ว ก็มาคิดว่าจะทำเป็นรูปแบบอะไร แล้วจึงมีสละเป็นผู้ออกแบบ โดยชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งครัวตานให้สวยงาม สิ่งที่น่าสนใจก็คือ รูปแบบของครัวตาน ต้องสื่อความหมายให้ผู้คนในท้องถิ่นเข้าใจด้วย

วันแห่ครัวตาน จะมีการจัดรูปขบวนครัวตาน มีป้ายชื่อหมู่บ้าน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองสั่งหม้อง และที่ขาดไม่ได้คือมีขบวนพ่อนำหน้าครัวตาน ขณะที่ ขบวนครัวตานของแต่ละหมู่บ้านเข้าวัดจะมีโฆษกหรือพิธีกร อธิบายความหมายของครัวตานหรือบางทีก็มี การฮ่ำครัวตาน เมื่อแห่ครัวตานเข้าวัดแล้ว ก็จะนำไปถวายพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดนั้น และรับศีล รับพรเป็นอันเสร็จพิธี การแห่ครัวตานเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสร้างให้เกิดธรรมที่สำคัญ คือ **การละธรรม** คือมีความเคารพต่อกันให้เกียรติกัน เพื่อนบ้านมีงานบุญ งานประเพณี เกิดกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุและคนหนุ่ม-สาว เกิดการถ่ายทอด แบ่งปันและบอกเล่า **ปัญญาธรรม** คือ การเตรียมเครื่องถวาย สมาชิกต้องช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน ช่วยกันแก้ปัญหา เพื่อให้ดีที่สุด **สามัคคีธรรม** คือ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน เราในฐานะเพื่อนบ้านก็อาสาช่วยเหลือ มีน้ำใจให้แก่กันและกัน

บ้านท่าช้างเองก็มีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนท่าช้าง คือ พระสงฆ์ผู้สูงอายุ และกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสนใจ ต่างก็ตระหนักถึงสภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากอดีตที่ใช้ประเพณี วัฒนธรรมเป็น แต่ปัจจุบันคุณค่า ความหมายถูกลบเลือน ผู้สูงอายุในฐานะสมาชิกของชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ มีบทเรียน เป็นผู้ที่ยึดมั่น รักษา และสืบทอดคุณค่า ความหมายทางวัฒนธรรมมายาวนานทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อวิเคราะห์ปัญหาผ่านเวทีเสวนา สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) จากอดีตคนในชุมชนนำโดยผู้สูงอายุจะเป็นแกนนำหลักในการชักชวนคนในชุมชนมาเตรียมการ ตกแต่ง รวบรวมของกินของใช้ อาหาร พุดคุย บอกเล่าถึงคุณค่าความหมาย แต่ปัจจุบันกลับให้ความสำคัญกับความเร่งรีบ รวดเร็ว ทันสมัย ใช้การจ้างวาน หรือการซื้อหา จนละเลยคุณค่าความหมายที่แอบแฝง คนยุคใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เริ่มลดน้อยลง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้สูงอายุ กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนในอดีตจึงเป็นเพียงกลุ่มที่สนใจระบบการให้คุณค่าและความสัมพันธ์ของคนในยุคอดีตที่จะผ่องถ่ายความรู้สู่คนยุคใหม่ก็ลดทอนลงเหลือเพียงการสืบทอดพิธีการทางสังคมให้ครบกระบวนการแต่ไม่สามารถเข้าใจถึงคุณค่าที่สอดคล้อง

กับการนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน คนยุคใหม่ไม่สามารถอธิบาย คุณค่า ความหมายที่ใช้เป็นกุศโลบายที่แฝงไว้อย่างลึกซึ้ง

2) องค์ความรู้ประเพณีแห่งครัวตานล้านนาในชุมชน ทั้งผู้นำ ผู้สูงอายุ คนในชุมชนบ้านท่าข้าว องค์ความรู้ของประเพณี วัฒนธรรมบางเรื่องได้รับการถ่ายทอดมาไม่สมบูรณ์ ไม่ชัดเจน จึงทำให้เกิด ความหลากหลาย มีการตีความที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมและแตกต่างกันออกไป จึงทำให้การสื่อสาร ความหมายยังมีความสับสน คลาดเคลื่อน และขาดความเข้าใจในหลากหลายมิติ ถูกแทนที่ด้วย ค่านิยมใหม่โดยการซื้อและจ้าง ผู้สูงอายุถูกละเลยและมองข้าม มองตนเองไม่มีคุณค่าในชุมชน เป็น กลุ่มคนที่ขาดการเหลียวแลจากคนในชุมชน และชุมชนไม่มีกิจกรรมให้กลุ่มผู้สูงอายุทำ ทั้งที่ผู้สูงอายุ เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมของสังคมทั้งในด้านของประเพณีและวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น

3) เกิดค่าใช้จ่ายที่เกินความเป็น องค์ประกอบครัวตานในอดีตเป็นเรื่องของการนำของใช้ที่ จำเป็นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนได้มาถวายให้วัด เพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ให้กับ ชุมชน ตกแต่งด้วยไม้ประดับให้สวยงาม จะมีการจัดรูปขบวนครัวตาน มีป้ายชื่อหมู่บ้าน ขบวนพาน ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองลึงหม้อง และที่ขาดไม่ได้คือมีขบวนพ่อนรำ นำหน้าครัวตาน ขณะที่ ขบวนครัวตานของแต่ละหมู่บ้านเข้าวัดจะมีโฆษกหรือพิธีกร อธิบาย ความหมายของครัวตาน หรือบางทีก็มี การอ่าครัวตาน เมื่อแห่ครัวตานเข้าวัดแล้ว ก็จะนำไปถวาย พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดนั้น และรับศีล รับพร ซึ่งมาจากความร่วมมือร่วมมือผ่านกิจกรรมทาง วัฒนธรรม แต่องค์ประกอบเหล่านี้ถูกทดแทนด้วยการใช้จ่ายที่เกินจำเป็นโดยการตีความหมายของ กุศโลบายทางธรรมกลายเป็นเรื่องของพิธีกรรมตามประเพณี

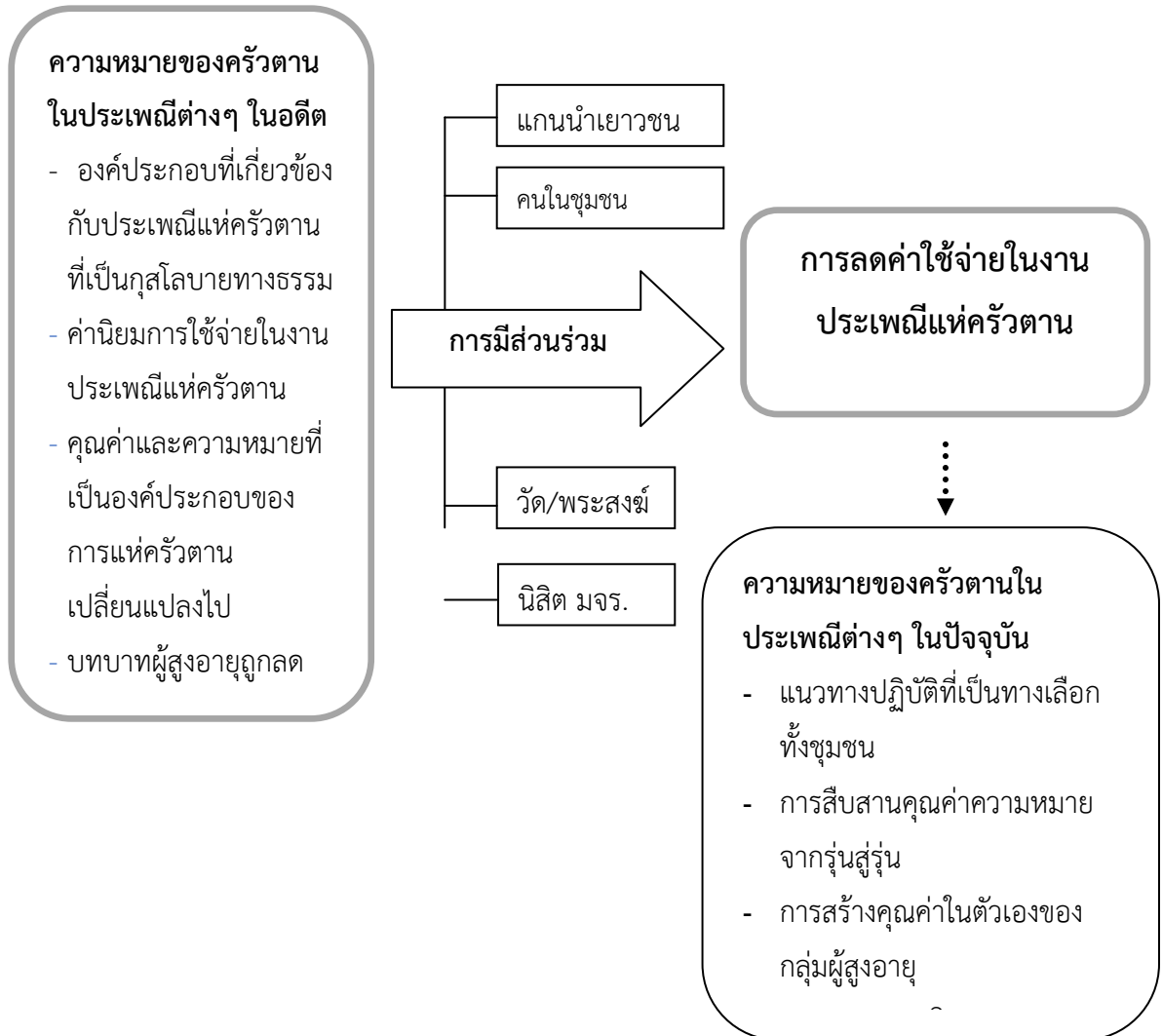
ผลกระทบที่สืบเนื่อง จากการมองข้ามและละเลยคุณค่าและความหมายดังกล่าว ส่งผลต่อ การสร้างค่านิยมใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไป จากความหมายของการใช้ประเพณีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือใน การรวมคน เชื่อมร้อยกลุ่มคน แบ่งปันและสืบทอดความรู้ กลับมีความหมายที่แปรเปลี่ยนเป็นการ ปฏิบัติตามพิธีกรรม บทบาทของการใช้ประเพณีเพื่อการรวมคนลดน้อยลงเหลือเพียงคนบางกลุ่มที่มี องค์ความรู้ เช่น พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ และกลุ่มแม่บ้าน เมื่อมีเพียงคนบางกลุ่มเป็นผู้ขับเคลื่อนประเพณี วัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องลดขั้นตอนและย่นระยะเวลาของการจัดองค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรม เช่น อดีตกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นหลักในการจัดเตรียมองค์ประกอบของประเพณี พิธีกรรม จัดงาน โครงสร้าง งานหัตถกรรม จะมีคนในชุมชนเข้ามาร่วมตามบทบาท หน้าที่ในการออกแรง แสดงความคิด เป็นลูกมือ เมื่อองค์ประกอบของกลุ่มคนในชุมชนเปลี่ยนไปดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น การจัดการบาง เรื่องจึงต้องทดแทนด้วยการจ้าง และมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ความรู้ภูมิปัญญาถูกลดทอนบทบาทและ แทนที่ด้วยค่านิยมใหม่ ที่เน้นความสะดวก รวดเร็ว แต่บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกลับ ค่อยๆ เลือนหายไป ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ยังทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงไว้ซึ่งแนวทาง

ของการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมในรูปแบบเดิมกับบริบททางสังคมของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

หากพิจารณาโครงสร้างของกลุ่มผู้สูงอายุโดยใช้วัดท่าซั่วเป็นศูนย์กลาง ที่ประกอบไปด้วย ชุมชนท่าซั่ว ชุมชนหนองช้าง และชุมชนปงท่าซั่ว จากจำนวนประชากร พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุในชุมชนมี จำนวน 197 คน เทียบได้ 20% กับสัดส่วนของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งหากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นจากค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนา ที่ส่งผลต่อการสร้างคุณค่าและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและชุมชน จึงทำให้กลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซั่ว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ตะหนักและมองเห็นความสำคัญดังกล่าวมองคุณค่า และเรื่องราวประเพณีแห่ครัวตานในมิติใหม่ที่ทำให้คนในชุมชนท่าซั่วเข้าใจความหมายและปรับใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตได้เหมาะสม ยังสามารถต่อยอดเพื่อสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ เกิดโมเดลการศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ผ่านการอธิบายผ่านหลักธรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการวิจัยซึ่งสามารถนำไปบูรณาการในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

1.3 คำถามวิจัย

การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าวควรเป็นอย่างไร?

1.4 วัตถุประสงค์

1.4.1 เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนากับบ้านท่าข้าว

1.4.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งครัวตานล้านนาบ้านท่าซั่วจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.4.3 เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่งครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

1.5.1 ทบทวนคุณค่า ความหมาย และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นรวมไปถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่งครัวตานล้านนา ศึกษาองค์ประกอบ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน รูปขบวนครัวตาน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลอง ซึ่งม้อง กระบวนการของพิธีกรรมเครื่องไทยทาน ลำดับพิธีกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษา ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

1.5.2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งครัวตานล้านนาบ้านท่าซั่วจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.5.3 ฟื้นฟูประเพณีแห่งครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

ขอบเขตพื้นที่

หมู่บ้านท่าซั่ว หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชนบ้านท่าซั่ว หมู่ที่ 4

ตัวแทนผู้สูงอายุบ้านปางท่าซั่ว หมู่ที่ 10

แกนนำชุมชนบ้านท่าซั่วและบ้านปางท่าซั่ว

พระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมาชิกในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และอื่นๆ

ระยะเวลาในการดำเนินงาน

15 มิถุนายน 2562 – 14 มิถุนายน 2563

งบประมาณในการดำเนินงาน จำนวน 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน)

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1) Output

เชิงการวิจัย

- ชุมชนสามารถเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายและปรับเปลี่ยนค่านิยมในการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในประเพณีแห่ครัวตานของชุมชนบ้านท่าซั่ว
- คนในชุมชนมีความชัดเจนในคุณค่าและความหมายของประเพณีแห่ครัวตาน ในความหมายของการสร้างคุณค่าที่มีความเหมาะสมกับสภาพของสังคมและชุมชนเข้าใจคุณค่าและ ทัศนคติทางธรรมที่เป็นพื้นฐานในการขัดเกลาคนในชุมชนผ่านประเพณีวัฒนธรรม
- ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

เชิงการพัฒนา

- เกิดรูปแบบของการลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียง
- เกิดการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาล้านนาบ้านท่าซั่วในกรณีวัสดุอุปกรณ์ที่สามารถใช้แทนกันได้และสามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้อของ
- กลุ่มผู้สูงอายุเป็นแกนนำหลักในการรื้อฟื้นองค์ความรู้ และแสวงหาวิธีการสร้างให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนผ่านกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุหรือช่วงเวลาของประเพณีในท้องถิ่น
- บูรณาการความรู้ในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
- เกิดการฟื้นฟูพิธีกรรมถวายเครื่องไทยทาน (แห่ครัวตานล้านนา) ที่คงคุณค่า ความหมายของประเพณีล้านนาที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน
- เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนของคน 3 วัยและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

2) Outcome

- ได้สร้างสรรค์เชิงสภาวะของผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไป ภาควิชาเครือข่าย ผ่านการสร้าง ความหมายที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น
- ได้รูปแบบการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุบนพื้นฐานวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น

1.7 นิยามศัพท์

ประเพณีครีวตาน หรือ การถวายเครื่องไทยทาน หมายถึง ประเพณีที่ชาวบ้านนำเอาสิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันคิดและทำขึ้นเป็นรูปแบบต่างๆ นำไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียง รูปแบบของครีวตานมีหลายลักษณะตามแนวคิดของชาวบ้านที่ต่างช่วยกันตกแต่งครีวตานให้สวยงาม สิ่งที่น่าสนใจก็คือ รูปแบบของครีวตานต้องสื่อความหมายให้ผู้คนที่ท่องถิ่นเข้าใจด้วย โดยจะมีการจัดรูปขบวนครีวตาน มีป้ายชื่อหมู่บ้าน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองสิ่งหม้อง และที่ขาดไม่ได้คือมีขบวนพ่อนรำนำนาคครีวตาน ในขบวนจะมีการอธิบายความหมายของครีวตาน หรือบางทีก็มี การอ่าครีวตาน เมื่อแห่ครีวตานเข้าวัดแล้ว ก็จะนำไปถวายพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสวัดเพื่อรับศีล รับพร

คุณค่าและความหมาย หมายถึง หลักการในการดำเนินชีวิต หรือมาตรฐานการแสดงออกเชิงพฤติกรรมของคนในชุมชนว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต และใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจว่าสิ่งที่แสดงออกนั้นดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด เป็นสิ่งที่เรายึดถือหรือนำขึ้นชมที่เป็นตัวกำหนดพื้นฐานของการกระทำและมักจะมีความหมายกับคนในชุมชนนั้นๆ

ประเพณี วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่คนในชุมชนเชื่อถือ และยึดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาในทางพุทธศาสนา จนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี และแสดงออกในรูปแบบของกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ เป็นสิ่งที่คนในชุมชนสร้างขึ้นจากการเรียนรู้กันและกันคนในชุมชนทำชั่วที่สัมพันธ์กับค่าใช้จ่าย องค์ประกอบของเครื่องถวายไทยทานในพิธีกรรม เครื่องพุทธบูชา รวมถึงองค์ประกอบของขบวนแห่ ขบวนพ่อนร่า เป็นต้น

การปรับเปลี่ยนค่านิยมการใช้จ่าย หมายถึง การพิจารณาความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในงานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าและความหมาย เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ใช้เป็นทางเลือกในการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน

การสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุ หมายถึง การนำศักยภาพและความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้สูงอายุ หมายถึง สมาชิกที่อยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุนบ้านท่าซั่วที่ประกอบด้วยผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง ในชุมชนท่าซั่ว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” นักวิจัยได้ทำการวิจัยได้ทำการศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้รวบรวมเพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยไว้ ประเด็นดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
4. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้แยกความหมายของคำว่า ภูมิ คือ แผ่นดิน หรือ พื้นที่ สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ส่วนคำว่า ปัญญา คือ ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดแล้วนำมาปฏิบัติ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญา (Wisdom) จึงหมายถึงความรู้ที่เรานำมาปฏิบัติภายในกรอบของสภาพแวดล้อมที่เราอยู่และมีการสืบทอดสะสมต่อกันมาเป็นทอด ๆ ตามความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพภูมิอากาศและปัจจัยภายนอกและภายในก็ย่อมทำให้ภูมิปัญญา มีกระบวนการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมเพราะสิ่งแวดล้อมมีทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและธรรมชาติสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดท่ามกลางเงื่อนไขของสถานะของสังคมในแต่ละช่วง

ภูมิปัญญา⁴ หมายถึง ความรู้ ความคิดความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่าง ๆ

⁴ เอกวิทย์ ญ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 91

ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่
สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือ
แก้ปัญหาได้สนใจสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

ภูมิปัญญา⁵ หมายถึง ความรู้ ความสามารถความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม
ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่
อย่างมีความสุขได้สัมผัสสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ

ภูมิปัญญา⁶ หมายถึงความรู้ที่เกิดจากการสะสมสิ่งที่เป็นองค์ประกอบ ทั้งในด้านของศิลปะ
วัฒนธรรม ความเป็นอยู่การผลิต ที่มีการสืบสานและสืบทอดต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนานในแต่ละ
สังคมทางด้าน ศิราพร ณ ถลาง⁷ กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่สืบทอดเกี่ยวกับเรื่องของ
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์สั่งสม
ของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(2550)
ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติที่
น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญา
ชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืชการเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า
การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน
คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัส
ได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิ
ปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐาน
ในการดำเนินชีวิตของคนไทย

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญา ยังมีความหมายที่คาบเกี่ยวคำอื่น ๆ ด้วย เช่น ความรู้ท้องถิ่น
ความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้พื้นบ้าน ซึ่งในการให้ความหมายของภูมิปัญญาของ

⁵ สิริกร ไชยมา, ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตล้านนา. (แพร่: โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจังหวัดแพร่, 2544),
หน้า 58

⁶ กฤษฎา เข้าวาทิน, รายงานการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นในเขตจังหวัด เชียงราย. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 66-67

⁷ ศิราพร ณ ถลาง, เพลง ดนตรีปริศนาผ้าทอ ภูมิปัญญาด้านการละเล่นและการช่าง. (กรุงเทพมหานคร:
โรงเรียนส่งเสริมภูมิปัญญา, 2548), หน้า 65

นักวิชาการนั้น อาจจะมีการเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) การที่มีคำว่า “ชาวบ้าน” หรือ “ท้องถิ่น” มาต่อท้ายคำว่า ภูมิปัญญา แม้จะเป็นการใช้คำที่ไม่เหมือนกันแต่ก็ใช้ในความหมายที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก็คือความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากการประสบการณ์ในชีวิตประจำวันในการเอาชนะธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่แล้วมีการถ่ายทอดกันมาเรื่อย ๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาคือการเอาชนะสิ่งแวดล้อมด้วยวิถีแนวคิดของคนในชุมชน เพื่อให้การดำเนินชีวิตของตนเองและคนในชุมชนอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องใช้การปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาโดยมีคนเป็นตัวกลางของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือ สังคม คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสำคัญและลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยรวม ภูมิปัญญามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านและชุมชน เพราะนี่คือรากฐานของการพัฒนาประเทศ หากไม่มีภูมิปัญญา ก็ไม่สามารถอยู่รอดด้วยตนเอง ภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้วยความคิดความสามารถของชาวบ้าน ท่ามกลางสถานะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาใด ๆ ก็ตามจึงควรคำนึงถึงความรู้ ความสามารถของชาวบ้านเพื่อให้แนวทางการพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นอยู่ ดังนั้นการพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาอันเป็นความรู้ดั้งเดิม นอกจากนี้ตัวภูมิปัญญาเองยังมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นความเจริญงอกงามของชุมชน ซึ่งต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างเสริมสิ่งใหม่บนรากฐานความรู้ที่ค้นพบ

ภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นความรู้ประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง และนักวิชาการจำแนกภูมิปัญญาออกไปตามความแตกต่างของลักษณะที่พบ หากแท้ที่จริงแล้วภูมิปัญญา มีลักษณะของการผสมผสานปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นั้นเพราะภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นผลผลิตที่ถูกสังคมสร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางจริยธรรมมากกว่าวัตถุและเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพราะมีการถ่ายทอดและต่อยอดทางความคิดอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรืออาจจะแบ่งลักษณะของภูมิปัญญาที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายก็คือภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ภูมิปัญญาแบบนามธรรม เช่น ความรู้สัจนิรันดร์ และความเชื่อ ส่วนภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลิตภัณฑ์ วัตถุที่จับต้องได้ ซึ่งภูมิปัญญาทั้ง 2 แบบนี้ จะต้องมีการ

เชื่อมโยงในความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งภายในและภายนอกจนเกิดการเรียนรู้สั่งสมและปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย⁸

สำหรับ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์⁹ ได้แบ่งประเภทลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรมหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุล สอดคล้องกับธรรมชาติมุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสั่งสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม 23¹⁰ อธิบายว่า การกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยได้กำหนดไว้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงาน องค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนด ในภาพรวมภูมิปัญญาไทยสามารถ แบ่งได้เป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพา ตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

⁸ สุรีย์ พันธุ์พงศ์, ภูมิปัญญาไทย. (นครสวรรค์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, 2546), หน้า 7-8

⁹ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2542), หน้า 72

¹⁰ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม 23. (2550). ภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2561 จาก <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>.

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่นการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาของชุมชนสอดคล้องไปกับการพัฒนาประเทศของแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมและลักษณะของภูมิปัญญามุ่งเน้นให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของภูมิปัญญาชาวบ้านที่อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกของชุมชนอันเป็นลักษณะของภูมิปัญญาที่เข้ากับยุคสมัยได้อย่างดียิ่ง

การถ่ายทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สังคมสมัยใหม่ของไทยในปัจจุบันจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน ความรู้ ความคิด วิธีการที่มีรากฐานมาจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีของโลกตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศ ได้ผลักดันให้คนในสังคมไทยหลุดลอยออกมาจากกระบวนทัศน์ในอารยธรรมเดิมที่รู้จักคุ้นเคยมาหลายชั่วคนด้วยความรีบเร่ง คนส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ทัน ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งนี้เพราะการนำความคิดความรู้ วัตถุ วิธีการต่างๆ หรือที่เรียกว่า ภูมิปัญญาสมัยใหม่ มาใช้กับคนที่อยู่มานานกับภูมิปัญญาสั่งสมของตน ไม่ประสาน

สอดคล้องกัน ความสับสน ความขัดแย้ง จึงเกิดขึ้นนานาประการ¹¹ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาแม่บ้านเยวชนเพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น¹²

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2550) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้าน เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะแพทย์เก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติ เพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาแพทย์ที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและมีแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการประกอบอาชีพมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน การลงแขก ทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่า แต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียน มีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงพยาบาล วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่างๆทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครองฝ่ายพัฒนา และอื่นๆ เข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไปการทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพ

¹¹ เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 56

¹² สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23. (2550). ภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2561 จาก <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>.

ไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้ต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับ จังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทาง ภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ป่า ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

“แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” ก่อรูปและเติบโตในสังคมไทย โดยการคิดค้นขององค์กรพัฒนา เอกชนในช่วงทศวรรษ 2520 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักพัฒนาว่า “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” เป็น อีกทางเลือกหนึ่งของการพัฒนา นอกเหนือจากแนวคิดการพัฒนาของรัฐที่มุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม เพียงด้านเดียว ในขณะที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีบทบาทชี้แนะทิศทางการพัฒนา ซึ่งบำรุง บุญปัญญา¹³ ได้มีข้อเสนอต่อทิศทางและรูปแบบการพัฒนาตามแนวคิดที่เขาค้นพบโดย สรุปว่า

“การเริ่มพัฒนาต้องเริ่มจากการค้นหาเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาทางประวัติศาสตร์ ของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานและข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น มีการปะทะกับแนวคิดภายนอก เกิดการปรับตัวสร้างใหม่ และสืบทอดไปยังรุ่นต่อไป และประวัติศาสตร์ที่กล่าวมานี้มีอิทธิพลต่อ ประชาชนระดับล่างของสังคมไทยทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นชาวนาหรือกรรมกร เพราะประชาชนระดับล่าง มีประวัติศาสตร์ที่เป็นเนื้อเดียวกันกับสังคม นั่นหมายความว่า การพัฒนาจะต้องเริ่มจากฐานทาง วัฒนธรรมของชุมชน การสร้างกระบวนการที่ทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกในวัฒนธรรมของตนเอง เห็น คุณค่าของการรวมกลุ่มเป็นชุมชน เห็นภัยร้ายที่เข้ามาทำลายสิ่งที่ดำรงของชุมชน”

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์¹⁴ ได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรม ชุมชนไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. ชี้ให้เห็นฐานะของสถาบันชุมชนและพัฒนาชุมชนในประวัติศาสตร์ คือ ฐานะและบทบาท ของชาวบ้านในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ระบบชุมชนเป็นระบบ ของสังคมไทย ที่มีกลไก เส้นทาง และความใฝ่ฝันของตนเอง ซึ่งแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนไม่เป็นแต่ เพียงการชี้แนวทางการพัฒนา ไม่ใช่เรื่องของเฉพาะช่วงระยะของการพัฒนา ไม่ใช่เพียงว่าควรพัฒนา แนวชุมชน แต่ชี้ว่าชุมชนเป็นระบบซึ่งเป็นแกนกลางของสังคมไทย เป็นแกนกลางของวัฒนธรรม ไทย แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นทฤษฎี ซึ่งอธิบายระบบและการเดินทางของระบบอันเป็นแกนกลาง

¹³ บำรุง บุญปัญญา, 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลาจำกัด, 2549).

¹⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2548).

ของสังคมและวัฒนธรรมไทย ความเข้าใจชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นองค์รวม ไม่ใช่เป็นเพียงทางเลือกของสังคมในมิติเศรษฐกิจหรือมิติการพัฒนาชนบท

2. เป็นทางเลือกการพัฒนาโดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นเส้นที่ขอบธรรม และเป็นเส้นทางส่วนข้างหน้าของประเทศไทย ใช้ประโยชน์เต็มที่แก่ชาวบ้านและยังสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสังคมไทย

นอกจากนี้ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา¹⁵ ยังได้ประมวลหลักสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเกี่ยวกับอุดมการณ์ และหลักการของวัฒนธรรมชุมชน ที่มีการนำเสนอไว้จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ การให้คุณค่าแก่ความเป็น “คน” และ “ชุมชน” ที่มีความผสมกลมกลืน คุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณค่าจริยธรรมตามหลักศาสนา วัฒนธรรมยังคงอยู่และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแรงผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ

2. ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง มีโครงสร้างกลไกเป็นระบบของตัวเอง แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผน ระบบการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบความรู้ ระบบสุขภาพ และระบบการปกครองของตนเอง

3. ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจของตนเอง มีชุมชนและครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตนเอง คือ ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพและชุมชนอยู่รอด ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง แม้ผลิตเพื่อขายก็เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงตัวเอง ไม่ใช่เพื่อนให้มีกำไรสูงให้เกิดความร่ำรวย ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก มีน้ำใจและความเอื้ออาทร มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม

4. ทางด้านสังคมการเมือง ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ มีการปกครองและจัดการความสงบเรียบร้อย ภายใต้โดยระบบอาวุโส สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันและมีความเคารพนับถือผีบรรพบุรุษ เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนก่อเกิดกฎเกณฑ์ ข้อห้าม ให้ความชอบธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้คนในชุมชน “เป็นคนบ้านเดียวกัน” อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เสรี พงศ์พิศ¹⁶ ยังได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับทางเลือกการพัฒนาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยเชื่อว่าฐานะเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่ “จิตสำนึก” และ “พลังทางวัฒนธรรม” อยู่และสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้

¹⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

¹⁶ เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548)

หลักสำคัญ คือ เน้นการพัฒนาที่ไม่ล้างสถาบันชุมชน แต่เมื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและสามารถอยู่ร่วมกันกับภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมได้ ซึ่งได้เสนอทางเลือกไว้ ดังนี้

1. การพัฒนาต้องเริ่มจากรากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรื้อฟื้นพื้หนาดั้งเดิมที่ชุมชนมีมาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นมาใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน สร้างแบบแผนการผลิตและแบบแผนการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่ภายใต้คุณค่าที่ดำรงแบบดั้งเดิม
2. การพัฒนาต้องเน้นกระบวนการกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและช่วยกันแก้ไขปัญหา
3. ด้านการผลิตควรอยู่บนหลักการ “ผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือออกขาย” เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น การค้าขายแบบแลกเปลี่ยนการภายในชุมชน ใช้เทคโนโลยีที่กำกับเองได้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ
4. ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา ไม่ทำลาย พระธรรมชาติดจะคงไว้ซึ่งความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

บรรลุ ศิริพานิช กล่าวว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในช่วงสุดท้ายของชีวิต เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงร่างกาย จิตใจและหน้าที่การงานทางสังคมโดยแต่ละคนจะออกอาการเสื่อมแตกต่างกันและยังใช้เกณฑ์อายุ 60 ปีเป็นเกณฑ์สากลมาพิจารณาประกอบกันว่าบุคคลใดควรเป็นผู้สูงอายุ¹⁷

สุจินต์ ปรีชาสามารถ¹⁸ กล่าวว่า “ผู้สูงอายุ” มิใช่หมายถึงเฉพาะการมีอายุมากเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ อีก คือ ประสิทธิภาพทางร่างกาย สังขาร และ สุขภาพจิต ได้แก่ อารมณ์และพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออก การจัดว่าผู้ใดเป็นผู้สูงอายุหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการได้แก่

1. พิจารณาผู้สูงอายุตามปีปฏิทิน กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อถึงอายุ 60 ปี ก็จัดว่าเป็นผู้สูงอายุ
2. พิจารณาผู้สูงอายุตามสภาพร่างกาย กล่าวคือ บางคนดูสูงอายุและรู้สึกตัวเองว่าแก่ทั้งที่อายุไม่ถึง 60 ปี สำหรับบุคคลประเภทนี้มีการเสื่อมโทรมของสุขภาพเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานหนัก มีความเครียดมาก ทำให้ร่างกายเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว

¹⁷ บรรลุ ศิริพานิชและคณะ, “พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีอายุยืนและแข็งแรง”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2531).

¹⁸ สุจินต์ ปรีชาสามารถ, สุขภาพจิตเบื้องต้น. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545)

3. พิจารณาผู้สูงอายุตามสภาวะสุขภาพจิต บุคคลประเภทนี้ ถ้าพิจารณาด้านสุขภาพร่างกาย ยังดีอยู่แต่ด้านสุขภาพจิตมีการแสดงออกทางอารมณ์และพฤติกรรมในลักษณะที่จะชอบ “ชอบของเก่า ชมสาว เล่าความหลัง นั่งรำพึง ซึ่งในใจอยู่”

พิสมัย จันทรวิมล¹⁹ ได้สรุป การสร้างเสริมสุขภาพว่า หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มความสามารถในการควบคุมและพัฒนาสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจและสังคม ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องมีความสามารถในการบ่งบอกและตระหนักถึงความสามารถของตนเองสามารถที่จะปฏิบัติพฤติกรรมต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเองได้ สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยที่สุขภาพมีความหมายในทางบวกหรือเป็นวิถีชีวิต เน้นที่ความสำคัญของบุคคล สมรรถภาพของร่างกายและสังคม การส่งเสริมสุขภาพมิใช่ความรับผิดชอบขององค์กรในภาคสุขภาพเท่านั้นหากรวมไปถึงความรับผิดชอบของบุคคลที่จะต้องดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายเพื่อควมมีสุขภาพที่ดี อันจะนำไปสู่ความผาสุกโดยรวม

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ²⁰ ได้สรุป การสร้างเสริมสุขภาพว่า เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการควบคุมและพัฒนาสุขภาพของตนเอง สุขภาพในที่นี้ หมายถึงความ สุขสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจและทางสังคม ซึ่งนอกจากจะมีตัวกำหนดจากปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลแล้ว ยังได้รับผลกระทบอย่างสำคัญจากปัจจัยพื้นฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ในสังคม อาหาร รายได้ การเสริมสร้างอำนาจแก่สตรี ระบบนิเวศน์ที่มั่นคง การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ความยุติธรรมทางสังคม การเคารพสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค

สมน อมรวิวัฒน์²¹ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แนวพุทธว่าหมายถึงกระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์คือตาหูจมูกลิ้นกายใจได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้าเกิดธาตุรู้ (รู้สึกหมายถึงรู้คิดรู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบฝึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกลยุธยามีตรจนประจักษ์ผลเกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสระภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

ทิตินา แคมมณี²² ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องประกอบด้วยสิ่งต่างๆต่อไปนี้

¹⁹ พิสมัย จันทรวิมล, นิยามศัพท์ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2541. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541)

²⁰ สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, วิวัฒนาการการส่งเสริมสุขภาพระดับนานาชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541)

²¹ สมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542)

²² ทิตินา แคมมณี, ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพมหานคร: ด่านสนธิ์การพิมพ์ จำกัด, 2552)

- 1) มีปรัชญาหรือแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักของรูปแบบนั้น
- 2) มีการบรรยายหรืออธิบายภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอน
- 3) มีการจัดระบบคือองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีการพิสูจน์ทดลองถึงประสิทธิภาพของระบบนั้น
- 4) มีการอธิบายกระบวนการสอนวิธีสอนและเทคนิคการสอนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญของระบบนั้น
- 5) ระบุเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของเนื้อหาที่จะสอน
- 6) มีหลักการหรือสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอน
- 7) มีการวิจัยหรือประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบนั้นๆ สนับสนุน²³

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ

ปรัชญาการศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการจัดการศึกษาทุกชนิด เพราะเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายอันเดียวกัน โดย ศุภร ศรีแสน ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความสุข และการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย
2. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง ความถนัดตามธรรมชาติ ขีดจำกัดของสมอง และมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ
3. เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุตระหนักและเข้าใจถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต
4. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุก้าวหน้าไปตามกระบวนการ วุฒิภาวะทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย สังคม วัฒนธรรม การเมือง และอาชีพ
5. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการในไตรภาค (การอ่าน การเขียน และการคิดเลข) ได้ทักษะทางอาชีพ และสุขอนามัยที่ดี

พรเทพ มนตร์วัชรินทร์²⁴ กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้สูงอายุนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยให้เป็นผู้ที่มีความสุขภาพดี ได้อยู่

²³ ติศนา แหมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

²⁴ พรเทพ มนตร์วัชรินทร์, การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการด้านการศึกษเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547

ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีศีลธรรม มีคุณธรรม เพื่อใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและช่วยถ่ายทอดมรดกของแต่ละสังคมไปสู่ชนรุ่นหลังต่อไป

จากปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุจะเห็นได้ว่า แนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุทุกเพศ ต้องจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ อันผสมกลมกลืนกับทฤษฎีต่างๆ ของผู้สูงอายุ อันเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ²⁵ (2557) เรื่อง การปรับใช้ประเพณียวโดเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนตำบลโคกเพชร อำเภوخันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาชุดความรู้ คุณค่าประเพณียวโดของชุมชนโคกเพชร เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนตำบลโคกเพชรในอดีตและปัจจุบัน เพื่อศึกษาการปรับใช้ประเพณียวโดในการฟื้นฟูความสัมพันธ์คนในชุมชนตำบลโคกเพชร เพื่อศึกษาการปรับใช้ประเพณียวโดในการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนตำบลโคกเพชร เพื่อศึกษาการปรับใช้ประเพณียวโดในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม/แหล่งอาหารธรรมชาติของชุมชนตำบลโคกเพชร และเพื่อศึกษาการปรับใช้ประเพณียวโดในการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนตำบลโคกเพชร ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนตำบลโคกเพชรได้นิยามความหมาย “ยวโด” ว่าหมายถึง การช่วยกันไป ช่วยกันมาเป็นลักษณะของการขอแรง เราไปขอแรงเขามา เมื่อเขามาช่วยแล้วเราต้องไปช่วยเขาคืน มีความผูกมัดกันมีพันธะสัญญาต่อกันในการช่วยเหลือ ส่วนใหญ่กิจกรรมที่ชาวบ้านนิยมยวโดมักเป็นกิจกรรมทางการเกษตร เช่น ยวโดดำนา ยวโดเกี่ยวข้าว และยวโดนวดข้าว เป็นต้น การยวโดของชุมชนตำบลโคกเพชรมีคุณค่าต่อผู้คนเนื่องจากนับเป็น กลุ่มเครือข่ายการช่วยเหลือกันภายในชุมชน โดยมีสิ่งที่เป็นหัวใจของการยวโดชุมชนตำบลโคกเพชร

เชื้อม ทองภู และคณะ²⁶ (2550) เรื่องโครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมประเพณีประวัติความเป็นมาของลิเกป่าพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อถ่ายทอดและฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงลิเกป่า และเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศิลปะการแสดงลิเกป่า ผลการวิจัยพบว่า มีการปรับปรุงเรื่องการบริหารจัดการใหม่ จากเดิมที่การตัดสินใจทั้งหมดอยู่ที่หัวหน้าคณะ ปรับเป็นให้

²⁵ ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ, การปรับใช้ประเพณียวโดเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนตำบลโคกเพชร อำเภوخันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2557 หน้า 64

²⁶ เชื้อม ทองภู และคณะ, โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2550, หน้า 94-95

นักแสดงลิเกป่าในคณะมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน เมื่อทุกคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของคณะก็จะทำให้มีกำลังใจที่จะทำงานอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือสรุปงานและวางแผนการทำงานร่วมกัน ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของลิเกป่าแก่ลูกหลานในชุมชนประชาสัมพันธ์ให้คนสมัยปัจจุบันได้รู้จักและเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงลิเกป่าว่า ในอดีตมีความสำคัญต่อคนในยุคสมัยนั้นอย่างไร เมื่อเข้าใจและเห็นประโยชน์แล้ว ก็จะเกิดความสนใจและอยากที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เอาไว้ต่อไป ได้ปรับปรุงเรื่องเครื่องแต่งกายและฉากแสดงให้สวยงามดึงดูดสายตา เครื่องเสียงดนตรี เช่น โหม่ง และคีย์บอร์ด รวมทั้งปรับปรุงบทละครให้สั้นกระชับไม่ยืดเยื้อเหมือนในอดีต การคัดเลือกกว่าเด็กคนไหนสามารถรับการถ่ายทอดได้นั้น นอกจากดูจากบุคลิกลักษณะภายนอกแล้ว จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพิจารณาความสนใจของเด็กด้วย เพราะถ้าเด็กสนใจและมีความรู้สึกผูกพันมาก่อนก็จะทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ประสบความสำเร็จ รวมทั้งทั้งเด็ก ที่ผ่านการฝึกสอนสามารถร้องและรำได้อย่างสวยงาม มีความภาคภูมิใจที่จะนำเสนอประชาสัมพันธ์ศิลปะการแสดงลิเกป่าต่อสาธารณชน

นุสวรรณ สีนเจิมศิริและคณะ (2559) ศึกษาเรื่องการสืบค้นภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก,เยาวชนกับชุมชนบ้านหนองเหียง ตำบลบวกค้าง อำเภอสนักแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการใช้ชีวิตของคนทั้งสามวัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้พัฒนาความสัมพันธ์คนสามวัยในชุมชน ที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น ประเพณี วัฒนธรรมที่ทำร่วมกันโดยให้ทุกกิจกรรมคนทุกวัยสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และการทำวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของคนสามวัยโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

แสวง ปวงจักรทา และคณะ (2559) การประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านใต้ร่อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คนในชุมชนบ้านใต้ร่อง 99.9% นับถือศาสนาคริสต์และมี “โบสถ์คริสต์จักรศรีพนาลัย” เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางศาสนา และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมหน้าหมู่บ้านในเรื่องของสถานที่และสามารถที่จะระดมคนให้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีศักยภาพที่จะกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้บางประเด็น โดยโครงสร้างการทำงานของคริสตจักรที่แบ่งการทำงานออกเป็นฝ่ายเพื่อขับเคลื่อนคริสตจักร ดังหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมกาลาเทีย บทที่ 6 ข้อ 2 ว่า “จงช่วยรับภาระของกันและกัน ท่าน จึงจะได้ปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระคริสต์” เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อฐานชุมชนคือโบสถ์ คือศาสนา และแต่เดิมนั้นชาวบ้านใต้ร่องมีความสมัครสมานสามัคคีกันในงานส่วนรวม

ดังนั้นคณะทีมวิจัยจึงได้ใช้หลักการทางคริสต์ศาสนาเป็นสื่อกลางในการชักชวนให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากผลการศึกษาจะทำให้ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และเห็นพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว การทดลองทำกิจกรรม “ค่ายครอบครัว” และกิจกรรมใน “เทศกาลคริสต์มาส” ยังทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น ผลการศึกษาวิจัยก่อให้เกิดแนวทางในการทำงานอนาคตเพื่อสานต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในอนาคต โดยให้ทุกกิจกรรมที่เป็นกิจกรรม “หน้าหมู่บ้าน” ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ การทำวิจัยในครั้งนี้จึงเท่ากับว่าเป็นการสร้างครรลองให้คนในชุมชนได้หันกลับมามองถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชนและเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยเรื่อง “การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชนโดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงาน คือ 1) เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน โดยกำหนดแนวทางการวิจัยซึ่งประกอบด้วย

3.1 วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่าย เช่น นักวิจัย ชาวบ้าน และนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัยครั้งนี้ นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินงานไว้ 2 วัตถุประสงค์ แบ่งการดำเนินงานได้เป็น 2 ระยะ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ระยะที่ 1 : วัตถุประสงค์ข้อที่ 1-2 : เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาและศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

- 1) เวทีประชุมที่วิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง การแบ่ง
 - บทบาทหน้าที่ และการกำหนดแนวทางการทำวิจัย (เดือนที่ 1 จำนวน 1 ครั้ง)
 - ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน/นักวิจัยร่วม 10 คน/ที่ปรึกษา 1 คน/พี่เลี้ยงสกว. 3 คน
 - จำนวนรวมทั้งสิ้น 24 คน
 - กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
 - เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

2) เวทีทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวต๋านล้านนา โดยทำการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ (เดือนที่ 2 จำนวน 2 ครั้ง)

- ศึกษาองค์ประกอบ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน รูป ขบวนครัวต๋าน ขบวนพานข้าวตอกดอกไม้อ้อ รูปเทียน ขบวนกลองยาวหรือกลองลั้งหม้อง กระบวนการของพิธีกรรมเครื่องไทยทาน ลำดับพิธีกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- ศึกษาค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน

- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups

- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง/สัมภาษณ์

- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวต๋านล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (เดือนที่ 3 จำนวน 2 ครั้ง) ในประเด็น

- ศึกษาคุณค่า ความหมายของประเพณีแห่ครัวต๋านล้านนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

- ศึกษาเงื่อนไข ปัจจัย ทั้งในส่วนวิถีคิด, คน, การให้คุณค่า ความหมาย ทั้งในมิติความเชื่อ – มิติศาสนา

- ศึกษาความเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ กระบวนการ-ขั้นตอนของพิธีกรรม จากอดีตถึงปัจจุบัน

- ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการมีส่วนร่วมของประเพณีแห่ครัวต๋านล้านนา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups

- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง/สัมภาษณ์

- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

4) เวทีประมวลสรุปองค์ความรู้ความหมายของประเพณีวัฒนธรรมบ้านท่าข้าว (เดือนที่ 5 จำนวน

2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน

- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม/Focus Groups

- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม/เครื่องบันทึกเสียง

- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

5) เวทีสรุปผลการดำเนินงาน และจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 (เดือนที่ 6 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน / พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 13 คน
- กระบวนการ: เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำรายงานการวิจัย
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

ระยะที่ 2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 : เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่งครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่
เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

1) ทบทวนข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานระยะที่ 1 เพื่อวางแผนแนวทางการปรับใช้องค์
ความรู้การแห่งครัวตานล้านนาตามช่วงเวลาของประเพณีในชุมชนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง (เดือนที่ 7
จำนวน 1 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน / ตัวแทนผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ จำนวน 30 คน/พระนิสิตจำนวน 3 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน
- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

2) นำข้อมูลที่ได้มาทดลองปรับใช้กำหนดแนวทางการปรับใช้ใน 2 แนวทาง และสรุปผลของ
กิจกรรม (เดือนที่ 8-9 จำนวน 3 ครั้ง) ประกอบด้วย

- กิจกรรมกระบวนการเชื่อมร้อยคน (3 วัย : เด็ก-เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ) และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น วัด, หัววัด, คณะกรรมการ, อบต. เป็นต้น (1 ครั้ง)
- กิจกรรมการปรับรูปแบบประเพณีแห่งครัวตานล้านนากับบ้านท่าข้าว ที่คงคุณค่า
ความหมายของประเพณีที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายและการเปลี่ยนแปลง (2 ครั้ง)
- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน / คนในชุมชนที่ร่วมกิจกรรม 50 คน/พระ
นิสิตจำนวน 10 รูป/พี่เลี้ยง สกว 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 70 คน
- กระบวนการ: กิจกรรมที่สอดคล้องกับช่วงของประเพณีแห่งครัวตาน

- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม\
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

3) บูรณาการรายวิชาของ มจร. โดยการปรับใช้ในรายวิชามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เดือนที่ 10 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน /พระนิสิตใน มจร. จำนวน 10 รูป/จำนวนรวมทั้งสิ้น 20 คน
- กระบวนการ: ดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรรายวิชาของ มจร. และสรุปบทเรียนจากกิจกรรม
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

4) ประมวลสรุปองค์ความรู้ที่ได้และคืนข้อมูลให้กับชุมชน (เดือนที่ 11 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลักจำนวน 10 คน/ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 30 คน/พระนิสิตใน มจร. จำนวน 10 รูป/ผู้เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน/ จำนวนรวมทั้งสิ้น 55 คน
- กระบวนการ: ดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรรายวิชาของ มจร. และสรุปบทเรียนจากกิจกรรม
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

5) เวทีสรุปผลการดำเนินงาน และจัดทำรายงานความฉบับสมบูรณ์ระยะที่ 2 (เดือนที่ 12 จำนวน 2 ครั้ง)

- ผู้เกี่ยวข้อง: นักวิจัยหลัก 10 คน ที่ปรึกษา 1 คน พี่เลี้ยง สกว 3 คน รวม 24 คน
- กระบวนการ: เวทีประชุมเสวนา
- เครื่องมือ: แบบบันทึกข้อมูล/ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
- การวิเคราะห์ข้อมูล: วิเคราะห์ผลจากข้อมูลที่ได้จากการประชุม (Content Analysis)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน

3.2.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) โดยมีวิธีการดังนี้

1) หัวหน้าโครงการวิจัยประชุมร่วมกับนักวิจัยร่วมเพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจของการทำวิจัยครั้งนี้ แบ่งหน้าที่กันทำงาน เช่น ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Notetaker) และผู้ช่วยทั่วไป (Assistant)

2) คณะผู้วิจัยร่วมกันสร้างแนวคำถามเพื่อนำไปถามในวงสนทนา

3) ผู้วิจัยลงชุมชนเพื่อทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) อธิบายถึงหัวข้อเรื่อง “การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่มในครั้งนี้

4) ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ชวนผู้ร่วมสนทนากลุ่มพูดในประเด็นที่ต้องการ และผู้จดบันทึก (Notetaker) ดำเนินการจดประเด็นผู้ร่วมสนทนา และผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) ดำเนินการในวงสนทนาเพื่อให้เกิดความคล่องตัว โดยการสนทนากลุ่มในครั้งนี้จะใช้เครื่องบันทึกภาพ และเสียง ตลอดจนการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3.2.2 แบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุบ้านท่าซัว เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน

3.2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้สูงอายุบ้านท่าซัว เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน

3.2.4 เครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) วิทยากรบรรยายความรู้ผ่านตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนา

2) เครื่องครัวตานที่ใช้เป็นตัวอย่างสำหรับการสร้างความหมายร่วมกัน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview)

และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจน จะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

บ้าน "ท่าข้าว" เป็นชื่อเดิมที่มีความหมายว่า บ้านที่มีสะพานและทำน้าม่าน้ำแม่ตุ๋ย ผ่านกลางหมู่บ้าน ในสมัยนั้นหากเดินทางจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เข้าเมืองลำปาง จะต้องเดินทางมาข้ามข้าว (สะพาน) ที่บ้านท่าข้าวแห่งนี้ ดังนั้นเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่จะสัญจรไปได้ จะต้องข้ามข้าวที่บ้านท่าข้าวเป็นประจำ คนชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ประกอบด้วย 3 ชุมชน คือ บ้านท่าข้าว บ้านปงท่าข้าว และบ้านหนองช้าง มีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมตามแนวทางตามแบบฉบับของคนท้องถิ่นภาคเหนือ เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคม มีถนนตัดผ่าน ทำให้ทั้ง 3 ชุมชน ที่เคยมีการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ไปมาหาสู่กัน ก็เดินทางไปด้วยความลำบาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 ชุมชนบ้านท่าข้าวถูกแบ่งเขตพื้นที่การปกครองโดยเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว เป็น บ้านท่าข้าว หมู่ที่ 4 โดยนับรวมเอาบ้านท่าข้าว และบ้านหนองช้างเข้าด้วยกัน และบ้านปงท่าข้าวแยกออกเป็นหมู่ที่ 10 แต่กลับพบว่าระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ชุมชนยังคงเชื่อมโยงกันผ่านประเพณีวัฒนธรรม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น งานสลากภัต แท้ครัวทาน งานบุญ งานบวช กันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชน และมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนของทั้ง 3 ชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่าประชากรของบ้านท่าข้าวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร ที่มีลักษณะของการเป็นชุมชนขนาดใหญ่ทั้งเมืองมีประชากร 533 หลังคาเรือน แบ่งเป็น เขต อบต. 126 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 145 คน และหญิง 158 คน และเขตเทศบาลจำนวน 335 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 335 คน และเป็นหญิง 353 คน และชุมชนปงท่าข้าวอีก 72 หลังคาเรือน เป็นชาย 78 คน และเป็นหญิง 85 คน และผู้สูงอายุของชุมชนท่าข้าว รวมแล้ว 197 คน¹ กิจกรรมทางสังคมที่เป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนที่เด่นชัดและเชื่อมโยงแม้จะมีการแบ่งเขตการปกครอง และมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านให้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่หากเมื่อทางวัดท่าข้าวจัดกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น คนในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกันอย่างเนื่องแน่น มีการแบ่ง

¹ อ้างอิงแล้ว, สภาพทั่วไป, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์

<https://www.tbouhaew.go.th/home> ; องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแฮ้ว, สภาพทั่วไป, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <http://www.bohae.go.th/products.html>

หน้าที่และแยกย้ายกันทำโดยอัตโนมัติ บางกลุ่มช่วยกันทำกับข้าว บางกลุ่มก็จัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ตามที่ตนเองถนัด ซึ่งนับได้ว่าทั้ง 2 ชุมชน ยังยึดโยงความสัมพันธ์ได้อย่างเหนียวแน่น

ภาพที่ 4.1 ถนนระหว่างหมู่บ้านท่าข้าวและบ้านหนองช้าง

ภาพที่ 4.2 สะพานข้ามระหว่างหมู่บ้านท่าข้าวและบ้านปงท่าข้าว

4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์

จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประเด็น คือ 1) เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) เพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ทางทีมวิจัยได้นำเสนอผลการดำเนินงานไว้ 3 ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย

- การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว
- การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
- ฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

(1) ทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว

บ้านท่าข้าวเป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง แต่คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ เช่น งานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร รุ่งต่าง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่คนในชุมชนได้ร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอย่างสันติสุขและยั่งยืน ในปัจจุบันทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนทำให้วัฒนธรรม ประเพณีของบ้านท่าข้าวได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ประเพณีให้สะดวกและง่ายมากขึ้น จึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ดังพ่อหลอม จาปัญญา กล่าวไว้ว่า

“เมื่อก่อนที่พ่อยังเป็นเด็กเมื่อวัดจัดงานประเพณี ชาวบ้านก็จะมาร่วมกันทำครัวตานบ้านของใครมีอะไรก็เอาติดมือมาวัด ไม่ได้คิดว่าค่าจ้างอะไร ถือว่ามาช่วยงานบุญ บ้านไหนมีกล้วยก็เอากลับมา บ้านไหนมาไม้ไผ่ก็เอาไม้ไผ่มา แรงงานก็เป็นหนุ่มสาวในหมู่บ้าน แบ่งหน้าที่กันทำ แต่ละคนจะรู้หน้าที่กันเองตามความถนัด ” พ่อหลอม จาปัญญา, ประธานผู้สูงอายุเขต อบต. บ่อแฮ้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 4.3 ทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตาน
ลำนนาบ้านท่าซั่ว ครั้งที่ 1

ด้วยสังคมที่เร่ร่อนจึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบ้านชุมชนบ้านท่าซั่วได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชนอาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่อง่ายต่อการจัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก เช่น ใบตอง ต้นกล้วย ลูกมะพร้าว ใบพลู ลูกหมาก ปูนแดง เป็นต้น แต่สิ่งของเหล่านี้ยังคงคุณค่าความหมายเดิมเอาไว้ตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนกันมาแบบมุขปาฐะ ดังแม่ลำจวน อินใจ กล่าวว่า

“ถึงแม้สังคมเปลี่ยนแปลงไปกิจกรรมประเพณีก็ยังคงเดิม แต่จะอาจปรับเครื่องครัวตานบางประเภทให้สะดวกสบายมากขึ้น ด้วยสิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะหายาก และรวดเร็วต่อการทำ เพราะต้องไปทำอีกหลายหน้าที่ เพราะสมัยนี้จะมารอแรงงานงานคนหนุ่มสาว เขาไม่มาหรอก มีแต่พวกเราที่เหลือที่จะต้องทำ”แม่ลำจวน อินใจ, สมาชิกผู้สูงอายุเขต อบต.บ่อแฮ้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2562

ภาพที่ 4.4 ครั้วตานเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนท่าข้าว ร่วมกันทำขึ้นมา

จากการจัดเวทีเสวนาผู้สูงอายุเพื่อทบทวนในประเด็นค่าใช้จ่าย คุณค่า และความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครั้วตานล้านนา ทำให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมได้ช่วยกันค้นหา ประเพณีในแต่ละเดือนของชุมชนบ้านท่าข้าว เพื่อจำแนกงานประเพณีจนนำไปสู่การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย ในแต่ละงานว่าค่าใช้จ่ายต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์อะไรบ้างในแต่ละงาน ดังตารางที่ 4.1 สามารถจำแนกได้ ดังนี้

ตาราง 4.1 ประเพณีแห่ครั้วตานล้านนาในรอบ 1 ปี ประกอบด้วยประเพณีงานมงคลและ งาน อวมงคล

เดือน	งานมงคล	อวมงคล	วันที่	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
กรกฎาคม 2562 (เดือนสิบ)	เข้าพรรษา (ตานผ้า อาบ น้ำฝน หล่อ เทียนพรรษา	* ตานสังดิบ * ตานสะเปา * งานศพ * ปอยช้างสังฆะ	16 กค. 62	- กลุ่มผู้สูงอายุ - กลุ่มวัยกลางคน - กลุ่มเด็กเยาวชน
สิงหาคม 2562 (เดือนสิบเอ็ด)				เพิ่มเติมผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง
กันยายน 2562 (เดือนสิบสอง)		* เปรตพลี 12 เป้ง * สลากภัตร		- กลุ่มผู้สูงวัย - ชาวบ้านทุก ครัวเรือน
ตุลาคม 2562 (เดือนเกี๋ยง)	ออกพรรษา (ตานผ้า จ่านาพรรษา			- กลุ่มผู้สูงอายุ
พฤศจิกายน 2562 (เดือนยี่)	กฐิน ตานผางประทีป		12 พ.ย.62	- กลุ่มผู้สูงวัย - กลุ่มแม่บ้าน
ธันวาคม 2562 (เดือนสาม)				เพิ่มเติมผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง
มกราคม 2563 (เดือนสี่)	ตานหลวงพระเจ้า ตานข้าวใหม่			- กลุ่มผู้สูงอายุ - ชาวบ้านทุกหลังคา เรือน

เดือน	งานมงคล	อวมงคล	วันที่	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
กุมภาพันธ์ 2563 (เดือนห้า)	แห่พระอุปคุต สร่งน้ำพระธาตุ			-กลุ่มผู้สูงวัย -กรรมการวัด -กรรมการหมู่บ้าน
มีนาคม 2563 (เดือนหก)				เพิ่มเติมผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง
เมษายน 2563 (เดือนเจ็ด)	สงเคราะห์หลวง สืบชะตาแม่น้ำต๋วย (ใหม่)			-กลุ่มผู้สูงอายุ -คณะกรรมการ หมู่บ้าน
พฤษภาคม 2563 (เดือนแปด)	งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่			-เจ้าภาพ
มิถุนายน 2563 (เดือนเก้า)	งานบวช เลี้ยงผีเจ้าบ้าน			-กลุ่มผู้สูงวัย -ชาวบ้าน

จากการทบทวนประเพณีแห่คร้วตานล้านนา นำไปสู่การศึกษาคุณค่าความหมายของพิธีกรรม ตามประเพณีที่เกิดขึ้นของประเพณีนั้นๆ ผ่านการเรียนรู้ ปฏิบัติไปพร้อมกัน ซึ่งในช่วงเดือนมิถุนายน – มกราคม 2563 มีประเพณีที่ศึกษา ดังนี้

1. ประเพณีเข้าพรรษา
2. ประเพณีเปตพลี 12 เป็ง
3. ประเพณีกฐิน
4. งานศพ
5. ประเพณีแห่หลวงพระเจ้า – ตานข้าวใหม่
6. ประเพณีสร่งน้ำพระธาตุ

1.1 ประเพณีเข้าพรรษา อธิบายตามประเด็น ดังนี้

1.1.1 คุณค่า ความหมายของประเพณีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา (บาลี: วสส, สันสกฤต: วรุษ, อังกฤษ: Vassa) เป็นวันสำคัญในพุทธศาสนาวันหนึ่งที่พระสงฆ์เถรวาทจะอธิษฐานว่าจะพักประจำอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอดระยะเวลาฤดูฝนที่มีกำหนดระยะเวลา 3 เดือนตามที่พระวินัยบัญญัติไว้ โดยไม่ไปค้างแรมที่อื่น หรือภาษาปากว่า **จำพรรษา** ("พรรษา" แปลว่า ฤดูฝน, "จำ" แปลว่า พักอยู่) การเข้าพรรษานี้ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์โดยตรง พระสงฆ์จะไม่จำพรรษาไม่ได้ เนื่องจากรูปใดไม่จำพรรษาถือว่าต้องอาบัติทุกกฏตาม

พระวินัย^[1] การเข้าพรรษาตามปกติเริ่มนับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี (หรือเดือน 8 หลัง ถ้ามีเดือน 8 สองหน) และสิ้นสุดลงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือวันออกพรรษา

วันเข้าพรรษา (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรือปৌธิกมาส จะเลื่อนเป็นวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 หลัง) หรือเทศกาลเข้าพรรษา (วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือปৌธิกมาส จะเลื่อนเป็นวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 หลัง ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) ถือว่าเป็นวันและช่วงเทศกาลทางศาสนาพุทธที่สำคัญเทศกาลหนึ่งในประเทศไทย โดยมีระยะเวลาประมาณ 3 เดือนในช่วงฤดูฝน โดยวันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องมาจากวันอาสาฬหบูชา (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งพระมหากษัตริย์และคนทั่วไปได้สืบทอดประเพณีปฏิบัติการทำบุญในวันเข้าพรรษามาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการจำพรรษาอยู่ ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่งตลอด 3 เดือนแก่พระสงฆ์นั้น มีเหตุผลเพื่อให้พระสงฆ์ได้หยุดพักการจาริกเพื่อเผยแพร่ศาสนาไปตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นไปด้วยความยากลำบากในช่วงฤดูฝน เพื่อป้องกันความเสียหายจากการอาจเดินเหยียบย่ำธัญพืชของชาวบ้านที่ปลูกลงแปลงในฤดูฝน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงเวลาจำพรรษาตลอด 3 เดือนนั้น เป็นช่วงเวลาและโอกาสสำคัญในรอบปีที่พระสงฆ์จะได้มาอยู่จำพรรษารวมกันภายในอาวาสหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยจากพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ด้วย

ในวันเข้าพรรษาและช่วงฤดูพรรษากาลตลอดทั้ง 3 เดือน พุทธศาสนิกชนชาวไทยถือเป็นโอกาสอันดีที่จะบำเพ็ญกุศลด้วยการเข้าวัดทำบุญใส่บาตร ฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งสิ่งที่พิเศษจากวันสำคัญอื่น ๆ คือ มีการถวายหลอดไฟหรือเทียนเข้าพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน (ผ้าวัสสิกสาฎก) แก่พระสงฆ์ด้วย เพื่อสำหรับให้พระสงฆ์ได้ใช้สำหรับการอยู่จำพรรษา โดยในอดีต ชายไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเมื่ออายุครบบวช (20 ปี) จะนิยมนิยถือบรรพชาอุปสมบทเป็นพระสงฆ์เพื่ออยู่จำพรรษาลงตลอดฤดูพรรษากาลทั้ง 3 เดือน โดยพุทธศาสนิกชนไทยจะเรียกการบรรพชาอุปสมบทเพื่อจำพรรษาลงตลอดพรรษากาลว่า "บวชเฝ้าพรรษา"

ดังนั้น ประเพณีเข้าพรรษา แม้ว่าการเข้าพรรษาเป็นกิจของพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่ แต่ในฐานะชาวพุทธ เมื่อถึงคราวเข้าพรรษาก็เป็นโอกาสที่ชาวบ้านในฐานะผู้ที่ให้การอุปฐากพระสงฆ์ จะได้ปฏิบัติธรรม โดยการปฏิบัติบูชา เช่น ถวายทานปัจจัยสี่ ฟังธรรม สวดมนต์ รวมถึง อธิฐานทำความดีตลอดพรรษา

1.1.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเข้าพรรษาของชุมชนบ้านท่าข้าว

ตั้งแต่อดีต ประเพณีการเข้าพรรษาของชาวชุมชนบ้านท่าซั่ว ชาวบ้านจะมาทำบุญใส่บาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝนวันพระก่อนวันเข้าพรรษา 1 วัน โดยชาวบ้านจะเตรียมขนม ผลไม้ เทียน และปัจจัยมารวมกันเพื่อซื้อผ้าอาบน้ำฝนมาถวายพระสงฆ์ สามเณรที่จะอธิฐานจำพรรษา รวมทั้ง

เครื่องสักการะ หรือคร้วตาน ประกอบด้วย ผ้าห่มพระประธาน เครื่องหลวง สวยหรือกรวยดอกไม้ ส่วนที่ถวายพระสงฆ์ ประกอบด้วย ผ้าอาบน้ำฝน มีดโกน ยาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ ผ้าเช็ดตัว จัดเป็นชุดตามจำนวนพระสงฆ์สามเณร และจะมีการถวายพระสงฆ์ สามเณรก่อนวันเข้าพรรษา 1 วัน

เครื่องสักการะ(คร้วตาน) ประกอบด้วย

ขันเหลียม เป็นประธานของเครื่องสักการะทั้งหมด มีลักษณะขันไม้ ทรงสี่เหลียมในแต่ละช่อง 4 ด้านจะใส่ใบเล็บครุฑ ซึ่งใบเล็บครุฑ ถือเป็นสัญลักษณ์ของพลัง อำนาจ บารมี และแซมด้วยดอกไม้หลากสี เช่น บานไม่รู้โรย (ดอกตะล่อม) ดาวเรือง (คำปู้จู้) ดอกมะลิ ดอกเก็ดถวา

ต้นผึ้งหรือพุ่มผึ้ง ขี้ผึ้งเป็นของบริสุทธิ์ได้มาจากเกสรดอกไม้ เหมาะสำหรับการนำมาประดิษฐ์เป็นแทนดอกไม้ถวายพระสงฆ์ และพระสงฆ์นำไปทำเป็นเทียนจุบูชาในการสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น

ภาพที่ 4.5 ต้นผึ้งหรือพุ่มผึ้ง

ต้นเทียน ลักษณะจะห้อยด้วยเทียนจำนวน 3 เล่ม ซึ่งแทนความหมายว่าบูชา พระธรรม และพระวินัย จำนวนที่ปัก 21 ค่ำ เป็นการบูชาพระคุณพ่อ

ภาพที่ 4.6 ต้นเทียน

หมากสุม ใช้หมากแห้งซ้อนเป็นชั้น แล้วร้อยด้วยตอกเป็นเส้นยาว นำมาทำเป็นพุ่มหมากเป็นของต้อนรับของคนโบราณ คนล้านนาโบราณเชื่อถือเกี่ยวกับหมากพลุหลายประการ เช่น จะออกจากเรือนให้พกหมากคำพูลใบ สำหรับเคี้ยวระหว่างทาง เชื่อว่าเป็นมงคล

ภาพที่ 4.7 หมากสุม

ภาพที่ 4.8 พลุสุม

พลุสุม นิยมใช้ใบพลูสด ใบงาม มาเรียงสลับสวยงามเป็นพุ่ม คนโบราณเชื่อว่า ถ้าเอาก้านพลูเขียนคิ้วให้เด็กทารก เชื่อว่าเด็กโตขึ้นมาจะมีคิ้วสวย

ภาพที่ 4.9 ต้นจ่อ(ช่อ)

ต้นจ่อ(ช่อ) จำนวนช่อที่ปัก 108 ช่อ เป็นสัญลักษณ์แทนคุณของพระรัตนตรัย 108

ประการ

ภาพที่ 4.10 ต้นฝ้าย

ต้นฝ้าย นำดอกฝ้ายมาทำเป็นพุ่มให้่งดงาม การถวายดอกฝ้ายเพื่อให้พระสงฆ์นำไป ถักทอเป็นผ้าจีวรใช้ในโอกาสต่าง ๆ

ภาพที่ 4.11 หมากเบ็ง

หมากเบ็ง นิยมใช้ผลหมากสดมาทำเป็นพุ่มงดงาม คงมีความหมายเหมือนหมากแห้ง เพราะคนล้านนามักเคี้ยวหมาก ดังนั้น หมากจึงเป็นของสำคัญในการดำรงชีวิตของคนล้านนา

ภาพที่ 4.12 ต่อมก้อม

ต่อมก้อม เป็นชั้นดอกใช้ถวายเป็นพุทธบูชา ใช้ใบเล็บครุฑปักด้วยดอกไม้หอม สีขาว หรือสีอื่นก็ได้ (ใช้ดอกไม้ที่มีในชุมชน)

1.2 ประเพณีเปรดพลี 12 เป็ง

1.2.1 คุณค่า ความหมายของประเพณีเข้าพรรษา

ป่าเวณีตานเปตพลี (อุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย) เป็นประเพณีอุทิศหาผู้ตาย บางที่เรียกว่า ประเพณีเดือน 12 เป็ง ประชาชนในภาคเหนือนิยมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน คือ

พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุงป้าญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีนี้เรียกกันแต่ละท้องถิ่น ก็มีชื่อแตกต่างกันไป บางจังหวัดในภาคเหนือเรียกประเพณีอุทิศหาผู้ตายว่า ประเพณีเดือนสิบสองบ้าง ประเพณีปล่อยผีปล่อยเปรตบ้าง ตรงกับภาคกลางว่า “ตรุษสารท” ปักษ์ใต้เรียกว่าประเพณีเดือนชิงเปรต และทางภาคอีสานก็ คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีที่กล่าวมานี้ โดยความหมายและจุดประสงค์เป็นอันเดียวกันต่างกันด้วยวิธีการทำตามจารีตประเพณีที่เคยทำมาในท้องถิ่นของตน สำหรับการอุทิศหาผู้ตายของภาคเหนือ มีประเพณีสืบทอดกันมาเนื่องในการอุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วถือกันว่าในเดือน 12 เหนือขึ้น 1 ค่ำถึงเดือนแรม 14 ค่ำนั้น พระยายมราชได้ปล่อยวิญญาณสัตว์ผู้ตายกลับมาสู่เมืองมนุษย์ เพื่อขอรับเอาส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องลูกหลานจะได้พ้นจากภาวะแห่งเปรตอสุรกายทั้งหลาย ดังนั้นการปฏิบัติต่อประเพณีก็ด้วยการกตัญญู ต้องการให้บุคคลผู้เป็นที่รักพบกับความสุขในปรโลกจึงได้ทำสืบทอดกันมาตำนานทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเปรตราชของพระราชาพิมพิสารไว้ดังนี้

ในกัลป์ที่ 92 นับแต่ภักกัลป์ขึ้นไปถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “ปุสสะ” พระพุทธบิดาทรงพระนามว่า “พระเจ้าชยเสนะ” พระพุทธมารดา มีพระนามว่า “ศิริมา” พระเจ้าชยเสนะยังมีพระราชบุตรอีก 3 พระองค์ ต่างพระมารดาและเป็นพระกนิษฐาภดาของพระปุสสะพระพุทธเจ้า ราชบุตรทั้ง 3 นี้ มีเจ้าพนักงานรักษาค้างหนึ่งเก็บส่วยในชนบท กาลต่อมาพระราชบุตรทั้งสามมีพระราชประสงค์จะบำเพ็ญกุศลบำรุงพระศาสนา ผู้เป็นพระเชษฐภดา ตลอดไตรมาส จึงขอร้องอนุญาตแก่พระบิดา เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว พระราชบุตรทั้งสามจึงตรัสสั่งเจ้าพนักงานผู้เก็บส่วย ในชนบทของพระองค์ให้สร้างวิหาร ครั้นสร้างเสร็จแล้วพระราชบุตรทั้งสามจึงนำเสด็จพระพุทธเจ้าไปที่วิหารและทูลถวายวิหารแก่พระศาสดาแล้วสั่งเจ้าพนักงานรักษาพระคลังและพนักงานเก็บส่วยว่าเจ้าจงดูแลและจัดของเคี้ยวของฉันถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุ 90,000 องค์ที่เป็นพุทธบริวาร และตัวเราทั้งสามกับบริวารทุก ๆ วัน ตลอดจนไตรมาสด้วย ตั้งแต่วันนี้ไปเราจักไม่พูดอะไร ตรัสแล้วก็พาบริวาร 1,000 องค์ สมทานศีล 10 แล้ว ประทับอยู่ในวิหารตลอดไตรมาส เจ้าพนักงานรักษาพระคลัง และเจ้าพนักงานเก็บส่วย ผลัดกันดูแลทานวัตถุตามความประสงค์ของพระราชบุตรทั้งสามด้วยความเคารพ ครั้นนั้นชาวชนบทบางพวกจำนวน 84,000 คน ได้ทำอันตรายต่อทานวัตถุของพระราชบุตรทั้งสาม มีกินไทยธรรมเสียเองบ้าง ให้แก่บุตรเสียบ้าง เผาโรงครัวเสีย ชนเหล่านั้นครั้งทำลายขันธ์แล้วจึงไปบังเกิดในนรก

กาลล่วงไปถึง 92 กัลป์ จนถึงกัลป์นี้ ในพระพุทธศาสนาพระกัลลสสะปะสัมมาสัมพระพุทธเจ้าชนเหล่านี้มีจิตอันอกุศลเปียดเบียนแล้วนั้น ได้มาบังเกิดในหมู่เปรต ครั้นนั้นมนุษย์ทำบุญให้ท่านอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เป็นเปรตของตน เปรตเหล่านั้นก็ได้ซึ่งทิพย์สมบัตินานาประการ แต่หมู่เปรตผู้ทำลายเครื่องไทยธรรมพระราชบุตรทั้งสามนั้นหาได้รับส่วนกุศลไม่เปรตเหล่านั้นจึงทูลถามพระกัลลสสะพระพุทธเจ้าว่า ข้าพระพุทธเจ้านี้ พึงได้สมบัติอย่างนี้ บ้างหรือไม่พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าท่านทั้งหลายยัง

ไม่ได้สมบัติ บัดนี้ ต่อไปภายหน้าพุทธกาลแห่งพระโคตมพระพุทธเจ้าญาติของท่านทั้งหลายจักได้เป็น พระราชา ทรงพระนามว่า “พิมพิสาร” และจักได้ถวายทาน แต่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น แล้วอุทิศ ส่วนบุญถึงท่านทั้งหลาย เมื่อนั้นแหละท่านจะได้สมบัติ ดังนี้

การล่วงมาได้พุทธันดรหนึ่งถึงพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราในเจ้าพนักงานผู้ เก็บส่วยของพระราชบุตรทั้งสามได้มาบังเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ฟังเทศนา ของพระพุทธเจ้าก็ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลและได้ถวายไทยธรรมแก่พระพุทธเจ้า แต่หาได้อุทิศส่วน กุศลให้แก่เปรตที่เป็นญาติไม่เปรตที่เป็นญาติเหล่านั้นมาคอยรับส่วนกุศลอยู่ เมื่อมิได้รับส่วนกุศลตาม ความปรารถนาก็เสียใจ พอถึงเวลาหนึ่งก็ส่งเสียงร้องประหลาดน่าสะพรึงกลัว ครั้นรุ่งสางขึ้น พระ เจ้าพิมพิสารทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เข้าไปรับเครื่องไทยธรรมในพระ ราชนิเวศน์ แล้วพระราชาทรงกระทำทักษิณทก ทรงอุทิศว่าท่านนี้จึงถึงหมู่ญาติของเราขณะนั้นฝูง เปรตที่มีความกระวนกระวาย และร่างกายที่นาเกลียดน่ากลัวก็สูญหายไป กลับมีผิวพรรณงามผ่องใส ดังทอง แล้วพระราชากวียาคูและของเคี้ยวอุทิศถึงญาติอีก ยาคูและของเคี้ยวอันเป็นทิพย์ก็เกิดขึ้น ในสำเร็จประโยชน์แก่ฝูงเปรตที่เป็นญาติเหล่านั้น แล้วพระราชากวียาและเสนาสนะทรงอุทิศถึง ญาติอีก ผ้าและเครื่องเสนาอาสนะปราสาทล้วนแต่เป็นทิพย์ให้สำเร็จประโยชน์แก่ฝูงเปรตเหล่านั้นได้ ประสบความสุข พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงโสมนัสยิ่งนัก ในครั้งนั้น เรื่องสืบมาว่า พระพุทธเจ้าได้ทรง แสดงธรรมเทศนาติโรกัณฐสูตร ทรงสรรเสริญทานที่ทายกอุทิศบริจาคแก่ญาติที่ตายไปแล้วอีกหลาย วัน แล้วกล่าวคำอุทิศถึงญาติว่า “อิห โว ญาติิน โหตุ สุขิตา ญาติโยฯ” ท่านนี้จึงถึงญาติทั้งหลาย (ที่ เกิดในเปรตวิสัย) ขอญาติเหล่านั้นจงมีความสุข (คือได้เสวยผลแห่งทานด้วยความสำรวม)

อนึ่งผู้ที่บริจาคทานนั้นก็หาไร้ผลไม่ เป็นการสร้างสมบุญกุศลให้เพิ่มยิ่งขึ้น กลับมีบุญกุศล ยิ่งใหญ่ให้ผู้อื่นได้อนุโมทนาอีก การร้องไห้เศร้าโศกปริเวทนา หาผู้ที่ตายไปไม่เป็นประโยชน์อย่างใดแก่ ผู้ล่วงลับไปแล้ว มีแต่การทำบุญอุทิศกุศลเท่านั้นจะได้ผลแก่เขาในปรภพแลในวันเดือน 12 เหนือ ขึ้น 14 ค่ำ จะเป็นวันแต่งดาเตรียมข้าวปลาอาหาร ขนมหวาน ผลไม้ไว้พร้อมสรรพ รุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันเดือน 12 เพ็ญ ชาวบ้านจะนำเอาอาหารใส่ถาดไปวัดและจะถวายแด่พระภิกษุเรียกว่า “ทานขันข้าว” มีการ หยดน้ำอุทิศบุญกุศลด้วย โดยให้พระเป็นผู้กรวดน้ำให้เพราะถือว่าท่านเป็นผู้ทรงศีล บุญกุศลจะถึงแก่ ผู้ตายได้ง่าย

ในชุมชนบ้านท่าข้าว เมื่อถึงกาลประเพณี 12 เป็ง ชาวบ้านจะมีการ การทำบุญอุทิศกุศลนั้น มี การทำ 2 แบบ คือ

1. อุทิศแก่ผู้ตายธรรมดา
2. อุทิศแก่ผู้ตายโดยอุบัติเหตุ พวกผีตายโหง

อุทิศแก่ ผู้ตายธรรมดา ญาติจะเอาอาหารไปถวายที่วัดถือว่า วิญญาณผู้ตายธรรมดาเข้า ออก วัดได้โดยสะดวก ส่วนผีตายโหงนั้น เข้าวัดไม่ได้เพราะอำนาจแห่งเวรกรรมญาติต้องถวายอาหารพระ

นอกวัด คือ นิมนต์พระมานอกกำแพงวัดแล้วถวาย เช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดินของอีสาน การทำบุญอุทิศถึงผู้ตายนี้ ถ้ามีญาติหลายคนที่ตายไปแล้วจะต้องอุทิศให้คนละชั้นหรือคนละภาค กล่าวคือ จะต้องถวายตามจำนวนคน แต่บางรายก็จะจดยศชื่อให้พระ เวลาพระให้พระจะได้ออกชื่อผู้ตายตัวอย่างคำ ให้พระอุทิศแก่ผู้ตายดังนี้ “ดีและอัชชะในวันนี้ก็หากเป็นวันดี สะหรืออันประเสริฐล้ำเลิศกว่าวันดังหลาย บัดนี้หมายมีมูลศรัทธา (ชื่อผู้ถวาย) ได้สละของขวายเป็นทานเพื่อจะอุทิศผลหน้าบุญ ผู้อันจุติตาย มีนามกรว่า “ผู้ตาย” หากว่าได้วางอารมณ์อาลัย มรณะจิตใจไปบ่ชังไปตกท้องหว่างจตุรกาย ร้อนบ่ได้อาบ อยากบ่ได้กิน ดังอันก็ดี ขอผลหน้าบุญอันนี้ไปอุ้มปกยกออกจากที่ร้ายกลายมาสู่ที่ดี หือได้เกิดเป็นเทวบุตร เทวดา อินทพรหมตนประเสริฐดังอันก็ดี ขอผลหน้าบุญอันนี้ไปต่อมแลม ยังสละสัมปตียิ่งกว่าเก่า สุขรื่อยเท่าพันปุน ผลหน้าบุญนี้ชักนำรอดถึงเวียงแก้วยกเณรพานั้นจ่งจักมีเพียงแท้ดีหลี

ศรัทธาประชาชนบางคนนอกจากทานขันข้าวอุทิศส่วนกุศลแล้ว ยังนิมนต์พระมาเทศน์ที่บ้าน อุทิศกุศลแก่ผู้ตายด้วย บางรายก็ไปนิมนต์พระเทศน์ที่วัดพร้อมกับการถวายอาหาร ทานขันข้าว พระคัมภีร์ที่นิยมเทศน์ในวันดังกล่าวนี้ประกอบด้วย

- 1) ธรรมเปรตพลี
- 2) ธรรมาลัยโศคโลก
- 3) ธรรมมูลนิพพาน
- 4) ธรรมมหามูลนิพพาน
- 5) ธรรมตำนานดอนเต้า
- 6) ธรรมตำนานพระยาอินทร์

คัมภีร์เหล่านี้มักใช้เทศน์อุทิศส่วนกุศล เจ้าอาวาสเจ้าอาวาสใดผู้หนึ่ง คือ เรื่องใดเรื่องหนึ่งเทศน์ให้ฟังเป็นอาณิสสงฆ์แห่งการฟังธรรมอุทิศเป็นบุพเพปรตพลี การทำบุญอุทิศหาผู้ตายนี้หากจะพิจารณาถึงประโยชน์แล้วได้สิ่งที่เป็นสาระหลายประการ คือ

- 1) เป็นการสร้างความกตัญญูต่อบรรพชน
- 2) เป็นการสังคหะช่วยเหลือผู้ตายอื่นๆ และถวายอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากซึ่งจำพรรษาอยู่
- 3) เป็นการสร้างความสามัคคียึดเหนี่ยวน้ำใจคนข้างเคียงมิตรสหาย
- 4) เป็นการสร้างความสุขให้แก่ผู้กระทำ
- 5) เป็นการอบรมลูกหลานให้เข้าใจในระเบียบประเพณี
- 6) เป็นการอนุรักษ์มรดกบรรพบุรุษไว้นานเท่านาน

ดังนั้นประเพณีอุทิศหาผู้ตายในวันเพ็ญเดือนสิบสอง จึงเป็นประเพณีที่ต้งาม ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้เจริญและคงอยู่กับลูกหลานสืบไป

1.2.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเปตพลี 12 เป็ง วัดท่าซัว

สำหรับองค์ประกอบของการทำบุญเปตพลี ทางชุมชนบ้านท่าซัว มีการจัดเตรียมคร้วตานเป็น 2 แบบ

แบบที่ 1 คือ คร้วตานส่วนบุคคล หรือคร้วเรือน ชาวบ้านจะเตรียมพาชนะสำหรับใส่คร้วตาน เช่น ถังน้ำ กะละมัง ตระกร้าที่บรรจุด้วยของกินของใช้ที่ญาติผู้ล่วงลับชอบ แล้วเขียนชื่อเจ้าของ และชื่อญาติผู้ล่วงลับติดที่ช่องปัจจัย

แบบที่ 2 คือ คร้วตานส่วนรวม ชาวบ้านจะทำสะเปา โดยนำวัสดุไม้ไผ่ ตอกมาประกอบทำเป็นสะเปา หรือสำเภา เพื่อบรรจุคร้วตานอุทิศให้กับญาติผู้ล่วงลับ เพื่อให้สำเภา หรือสะเปานั้น เป็นพาหนะนำวิญญาณของผู้ตายข้ามน้ำ ข้ามทะเลไปสู่โลกหน้าอย่างปลอดภัยและมีความสุข สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับสะเปา หรือสำเภา นั้น เหตุเพราะ การเผยแพร่พุทธศาสนาสมัยพุทธกาล พระสาวกใช้สำเภาเป็นพาหนะเดินทางจากชมพูทวีปมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ดังนั้น คนล้านนาจึงมักทำสำเภาเป็นพาหนะในการบรรจุคร้วตานอุทิศให้คนตาย

1.2.3 ประโยชน์และที่ได้รับจากการศึกษาประเพณีเปตพลี 12 เป็ง

2.3.1 ชาวบ้านได้แสดงความกตัญญูต่เวทิตาต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ยามอยู่เลี้ยงกาย ยามตายเลี้ยงวิญญาณด้วยส่งผลบุญกุศลให้ญาติมีความสุขในโลกหน้า

2.3.2 การบริจาค ทำให้ชาวบ้านได้แสดงออกถึงความมีน้ำใจต่อส่วนรวม ชุมชน และก่อให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายในการทำคร้วตาน

1.3 ประเพณีกฐิน

1.3.1 คุณค่า ความหมายของประเพณีกฐิน

กฐิน เป็นศัพท์ในพระวินัยปิฎกเถรวาท เป็นชื่อเรียกผ้าไตรจีวรที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ 3 เดือนแล้ว สามารถรับมานุ่งห่มได้ โดยคำว่า การทอดกฐิน หรือ การกรานกฐิน จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งตามพระวินัยบัญญัติเถรวาทที่มีกำหนดเวลา คือพระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้นับแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทรงคุณที่มีจีวรชำรุดดังนั้น กฐินจึงจัดเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยเฉพาะ ซึ่งนอกจากในพระวินัย

ฝ่ายเถรวาทแล้ว กฐินยังมีในฝ่ายมหายานบางนิกายอีกด้วย แต่จะมีข้อกำหนดแตกต่างจากพระวินัยเถรวาท

การได้มาของผ้าไตรจีวรอันจะนำมากรานกฐินตามพระวินัยบัญญัติของเถรวาทนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงห้ามการรับผ้าจากผู้ศรัทธาเพื่อนำมากรานกฐิน^[1] ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดทานพิธีการถวายผ้ากฐิน หรือการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนขึ้น และด้วยการที่การถวายผ้ากฐินนั้นจัดเป็น**สังฆทาน** คือถวายแก่คณะสงฆ์โดยไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อให้คณะสงฆ์นำผ้าไปอุปโลกน์ ยกให้ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งตามที่คณะสงฆ์ลงมติ (ญัตติหุติยกรรมวาจา) และ**กาลทาน** ที่มีกำหนดเขตเวลาถวายแน่นอน คณะสงฆ์วัดหนึ่งๆ สามารถรับได้ครั้งเดียวในรอบปี จึงทำให้ประเพณีการทอดกฐินเป็นบุญประเพณีนิยมที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย

ประเพณีการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนไทยมีมาช้านาน โดยมีทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ โดยการถวายผ้าพระกฐินของพระมหากษัตริย์จัดเป็นพระราชพิธีที่สำคัญประจำปี ในปัจจุบันถวายผ้ากฐินในแง่การสนับสนุนผ้าไตรจีวรเพื่อใช้ในสังฆกรรมสำคัญของคณะสงฆ์ได้ถูกลดความสำคัญลงไป แต่กลับให้ความสำคัญกับบริวารของกฐินทานแทน เช่น เงิน หรือวัตถุสิ่งของ เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาถาวรวัตถุและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดเป็นสังฆทานอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน

กฐินมีกำหนดระยะเวลาถวาย จะถวายตลอดไปเหมือนผ้าชนิดอื่นมิได้ ระยะเวลานั้นมีเพียง 1 เดือน คือตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันเพ็ญเดือน 12) ระยะเวลานี้เรียกว่า **กฐินกาล** คือระยะเวลา **ทอดกฐิน** หรือ **เทศกาลทอดกฐิน**

1.3.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกฐินวัดท่าซัว

การทำบุญถวายทานกฐินของชาวชุมชนบ้านท่าซัว ในอดีตเจ้าภาพกฐินจะทำหน้าที่ในการจัดเตรียมครัวตาน หรือของที่จะใช้ในการทำบุญกฐินทุกอย่าง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 อัฐบริวารสำหรับพระองค์ครองกฐิน ประกอบด้วย ผ้ากฐิน คือ ผ้าไตรจีวร จำนวน 3 สำหรับ บาตร ตาลปัด หมอน ผ้าปูนอน ผ้าห่ม ผ้าปูนั่ง รองเท้า กระจกน้ำร้อน จานชาม แก้วน้ำ กระโถน หมอนกราบ สัปทน

ประเภทที่ 2 คือ เครื่องใช้ส่วนรวมในวัด เช่น หม้อ เครื่องใช้ไฟฟ้า ไม้กวาด ไม้ถูพื้น อุปกรณ์ช่าง

ประเภทที่ 3 เครื่องสักการะล้นนา ได้แก่ ชันเหลียม ต้นดอก ต้นเทียน หมากสุ่ม พลุสุ่ม หมากเบ็ง ธงกฐิน ต้นผึ้ง ต้นฝ้าย อ้อย มะพร้าวเป็นทลาย กล้วยเป็นเครือ

ส่วนที่เป็นของต้อนรับ ของบริการ ก็แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

ประเภทที่ 1 ถวายพระ ได้แก่ ไทยทาน ปัจจัย ภัตตาหาร น้ำปานะ

ประเภทที่ 2 แยกที่มาร่วมงาน ได้แก่ อาหาร น้ำดื่ม สุรา เบียร์ ดนตรี กลองหมโสรสพ

ดังนั้น เจ้าภาพภคฐิน ต้องมีความพร้อมทั้งปัจจัย เวลาในการเตรียมงาน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายมาก รวมทั้งค่าอาหารเครื่องดื่มที่ใช้ในการรับรองแขก ค่าใช้จ่ายในพิธีสมโภช ถวายพระสงฆ์ที่มารับไทยทาน รวมแล้วค่าใช้จ่ายในการจัดภคฐินกรณีที่จัดแบบเรียบง่าย ประมาณ 250,000 บาท ถึง 300,000 บาท หากเจ้าภาพประสงค์จะให้มีการจัดแบบยิ่งใหญ่ แยกมาก ก็มีค่าใช้จ่ายมากขึ้นตามจำนวนแขก และพิธีการที่เจ้าภาพต้องการ

ก่อนกำหนดวันทอดภคฐิน เรียกว่า “วันดา” เจ้าภาพกับทางวัด จะร่วมมือกันจัดเตรียมสถานที่เครื่องไทยทาน อาหาร เครื่องดื่ม พิธีการสมโภชภคฐิน จัดมโสรสพในคณสมโภช วันดา จะมีศรัทธาญาติโยมมาช่วยจัดตกแต่งสถานที่ มาร่วมทำบุญ และร่วมพิธีการต่าง ๆ ดังนี้

เวลา 09.00 น. จัดดาครวัดาน

เวลา 11.30 น. ถวายภัตตาหารเพล รับประทานอาหารโดยเจ้าภาพ กับทางวัดร่วมกันเป็นเจ้าภาพ

เวลา 19.00 น. พิธีสมโภชผ้าภคฐินมีการแสดงพระธรรมเทศนา การเจริญพระพุทธรณต์

ทางวัดทำข้าวและเจ้าภาพจัดให้มีพิธีทางศาสนา งดการเลี้ยงสุรา เบียร์ อาหารเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และส่งเสริมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศิล 5

ส่วนพิธีทอดภคฐิน มีลำดับพิธีการดังนี้

เวลา 09.00 น. เจ้าภาพพร้อมด้วยศรัทธาสาธุชน จัดขบวนแห่ภคฐินรอบอุโบสถเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย โดยการฟ้อนรำ แสดงออกถึงความปีติยินดีก่อนทำบุญถวายทานตามศาสนพิธีต่อไป

1.3.3 ประโยชน์และที่ได้รับจากการศึกษาประเพณีภคฐิน

สืบเนื่องจากการจัดเวทีเสวนาของนักวิจัย ร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ผู้ร่วมวิจัยทราบถึงประวัติการทอดภคฐินว่า ในสมัยโบราณนิยมแห่ผ้าภคฐินไปทอดตามวัดต่างๆ โดยอาศัยเรือเป็นสำคัญ การเดินทางไปตามลำน้ำมักมีอันตรายจากสัตว์น้ำต่างๆ เองๆ เช่น จระเข้ขึ้นมาหนุนเรือให้ล่ม ขบกัดผู้คนบ้าง คนแต่ก่อนหว้นเกรงภัยเช่นนี้ จึงคิดอุบายทำธงจะเข้ปักหน้าเรือไปเป็นทำนองประกาศให้สัตว์ร้ายในน้ำ เช่น จระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่และดุร้ายกว่าสัตว์อื่นๆ ในน้ำ ให้รับทราบการบุญการกุศลจะได้พลอยอนุโมทนาและมีจิตใจอ่อนลง ไม่คิดที่จะทำอันตรายแก่ผู้คนในขบวนซึ่งเดินทางไปประกอบพิธีการทางศาสนา

อีกความเชื่อ เนื่องจากถือกันว่าดาวจระเข้เป็นดาวสำคัญ การเคลื่อนขบวนทัพในสมัยโบราณต้องคอยดูดาวจระเข้ขึ้น ซึ่งเป็นเวลาจวนสว่างแล้ว การทอดกฐินเป็นพิธีทำบุญที่มีอานิสงส์ไพศาลเพราะทำในเวลาจำกัด มีความสำคัญเท่ากับการเคลื่อนขบวนทัพในชั้นเดิมผู้จะไปทอดกฐินต้องเตรียมเครื่องบริวารและผ้าองค์กฐินไว้อย่างพร้อมเพรียง แล้วแห่ไปวัดในเวลาดาวจระเข้ขึ้น ไปแจ้งเอาที่วัด ต่อมาจึงมีผู้คิดทำธงจระเข้โดยถือว่า ดาวจระเข้เป็นดาวบอกเวลาเคลื่อนองค์กฐิน

อีกความเชื่อมีเรื่องเล่าว่า มีอุบาสกคนหนึ่งนำองค์กฐินแห่ไปทางเรือมีจระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญในการทอดกฐิน จึงว่ายน้ำตามเรืออุบาสกนั้นไปด้วย แต่ไปได้พักหนึ่งจึงบอกแก่อุบาสกนั้นว่า ตนตามไปด้วยไม่ได้แล้วเพราะเหนื่อยอ่อนเต็มที ขอให้อุบาสกจ้างช่างเขียนภาพของตนที่ธง แล้วยกขึ้นไว้ในวัดที่ไปทอดด้วยอุบาสกรับคำจระเข้แล้วก็ทำตามที่จระเข้สั่ง ตั้งแต่นั้นมาธงรูปจระเข้จึงปรากฏตามวัดต่างๆ ในเวลาที่มีการทอดกฐิน

อนึ่ง มีข้อความในजाตุมสูตรตอนหนึ่ง แสดงภัยที่จะเกิดกับพระไว้ 4 อย่างด้วยกัน ซึ่งเปรียบด้วยภัยที่เกิดแก่บุคคลที่ลงในแม่น้ำหรือทะเล คือ

1. ภัยเกิดแต่ความอดทนต่อโอวาทคำสอนมิได้ ท่านเปรียบเสมือนคลื่น เรียกว่า อุมมิภัย
2. ภัยเกิดแต่การเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากมิได้ท่านเปรียบเสมือนจระเข้ เรียกว่า กุมภิลภัย
3. ภัยเกิดแต่ความยินดีในกามคุณ 5 ท่านเปรียบเสมือนวังน้ำวน เรียกว่า อาวฏฏภัย
4. ภัยเกิดแต่การรักผู้หญิง ท่านเปรียบเสมือนปลาร้ายเรียกว่า สุกฺกาภัย

พิจารณารูปธงที่ช่างประดิษฐ์ขึ้น จะเห็นว่าภัย 4 อย่างอยู่ครบ ต่างแต่ว่าเด่นมาก เค้นน้อย หรือเป็นเพียงแทรกอยู่ในความหมายที่เด่นมาก คือ รูปจระเข้ รองลงไปคือ รูปคลื่น ส่วนอีก 2 อย่างคือ รูปวังน้ำวนและปลาร้าย ปรากฏด้วยรูปน้ำเป็นสำคัญ บางรายเขาเพิ่มธงปลาร้ายขึ้นอีกธงหนึ่ง เรียกว่า “ธงมัจฉา”

ธงรูปจระเข้หรือธงรูปนางมัจฉานี้ ปักไว้ที่หน้าวัด เพื่อแสดงให้เห็นทราบที่วัดนี้ได้จองกฐินหรือทอดกฐินแล้ว ด้วยถือกันว่าวัดหนึ่งๆ จะรับกฐินได้ปีละครั้งเดียวเท่านั้น ผู้ที่ผ่านไปมาจะได้พลอยอนุโมทนาด้วย

ธงกฐินนั้นจะมีอยู่ 4 อย่างคือ 1) รูปจระเข้ 2) รูปนางมัจฉา 3) รูปตะขาบ 4) รูปเต่า ซึ่งเป็นปริศนาธรรม มีความหมายว่า

- 1) จระเข้ หมายถึงความโลภ สัตว์ที่ปากจระเข้มีขนาดใหญ่ อีกทั้งจระเข้ เป็นสัตว์ที่มีความละโมภในการกิน ดังนั้น จระเข้ จึงเป็นสื่อสอนให้ผู้ที่อยู่ในวัด เช่น พระเณร มีความสันโดษใน

การบริโภคอาหาร รู้จักประมาณการกิน การอยู่ ไม่หลงใหลในลาภสักการะ และในทางโลก เป็นการ
สื่อให้ชาวบ้านไม่มีความละโมภโลภมากจนเกินขอบเขตของศีลธรรม

2) ตะขบ หมายถึงความโกรธ สื่อถึงพิษของตะขบ ตะขบแม้จะตัวน้อยนิด แต่ถ้า
กัดใครเข้าก็เจ็บปวด ดังนั้น ความเจ็บปวดจึงเป็นเสมือนความโกรธ แม้จะมากหรือน้อย ย่อมส่งผลให้ผู้
ที่ถูกความโกรธครอบงำจิตใจ เกิดอาการเร่าร้อน

3) นางมัจฉา หมายถึงความหลง ใช้รูปนางเงือกที่เป็นหญิงสาวรักสวยรักงาม มัจฉาจึง
เป็นสื่อเตือนให้เราไม่ควรหลงในรูป รส กลิ่น เสียง รวมถึงความหลงผิดจากธรรมนองคลองธรรม

4) เต่า หมายถึงสติ การระวังป้องกันตนทั้ง 6 เหมือนเต่าที่หด ห้ว ขา หาง ป้องกัน
อันตราย เพื่อสอนว่า ความโลภ โกรธ หลง ต้องรู้จักควบคุมจิตใจด้วยการมีสติ นั่นเอง

ดังนั้น การทอดกฐินจะเป็นงานบุญแล้ว ยังแฝงด้วยคติ คำสอนในทางพระพุทธศาสนา
ตามที่ปรากฏในธงต่างๆ ที่ใช้ในประกอบพิธี ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้พิธีการ
และของใช้ประกอบเป็นกุศโลบายให้ชาวพุทธได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และที่สำคัญ
ที่สุด งานบุญทอดกฐิน ยังเป็นกุศโลบายให้ชาวพุทธได้นำหลักธรรมคำสอนมาปฏิบัติจริง

1.4 งานศพ

1.4.1 คุณค่า ความหมายงานศพ

งานศพ หรือ การส่งสการ (พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ) เป็นพิธีกรรมอันประณีต บรรจง
ของชาวล้านนาที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งทำสืบต่อกันมาอันสะท้อนให้เห็นภาพ
ความเป็นอยู่ ความนึกคิด ความเชื่อถือ ศิลปะแห่งการตกแต่งและลักษณะสถาปัตยกรรม โบราณ
จารย์ได้กำหนดพิธีการ เครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องประกอบต่าง ๆ ไว้อย่างงดงามและสอดคล้องกัน
อย่างมีเหตุผลในจัดงานส่งสการ สำหรับการจัดงานนั้น ก็ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้เสียชีวิต และลักษณะ
การตายของบุคคลนั้น

1.4.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานศพ

ตุ่งสามหาง อันเป็นธงสัญลักษณ์ของงานศพ มีรูปร่างคล้ายคลึงกับรูปกายมนุษย์และ
มีชายตุ่งอยู่ 3 ชาย ความหมายของตุ่ง 3 ชายนี้อาจหมายถึง ไตรวิภวัญ คือวงจรแห่งทุกข์ ความมีใช้
ตัวตน (อนิจจตา ทุกขตา อนตตา) อันเป็นสามัญลักษณ์ะ ตุ่งสามหางนี้ตั้งปรีศนาธรรม ทั้งเป็น
อุทาหรณ์ให้ได้คิดไปหลายอย่าง ผู้ถือตุ่งสามหางนิยมให้ผู้มีความฉลาดหลักแหลม มีศีล มีธรรม

ถุงข้าวต่วน แสดงถึงความห่วงใยของผู้อยู่เบื้องหลังให้ผู้ตายได้มีเสบียงไปใช้ใน
ปรโลก ถุงข้าวต่วนส่วนมากจะบรรจุข้าวปลาอาหาร ผลไม้และหมากเมี่ยง อยู่ในลักษณะที่พร้อมจะ
รับประทานได้

หม้อไฟ เป็นหม้อดินเผาสำหรับใส่เชื้อไฟนำไปใช้ที่ป่าช้า

พระสงฆ์บนเสลี่ยง อ่านคำภีร์ซึ่งถือเป็นจารึกธรรมอันสูงสุดทางศาสนา เรียกว่า พระอภิธัมมัตถสังคหะ หรือพระอภิธัม 7 คัมภีร์บ้าง

บังสกุลจิวร

เสลี่ยงเครื่องบูชาศพ มีตุง (ธง) ทำด้วยโลหะชนิดต่างๆ เช่นเหล็ก ทองแดง เรียกว่า “ตุงเหล็ก ตุงทอง” ชาวบ้านถือว่าวิญญาณจะจับทางตุงลอยขึ้นสู่สวรรค์ บางท่านก็คิดว่า หมายถึงทางดี ทางชั่ว 16 ประการตามจำนวนของตุง ทางดีแปดทางคือ เห็นดี ดำริดี พุทธิ การงานดี อาชีพดี เพียรพยายามดี ระลึกดี ตั้งใจดี ส่วนทางตรงข้ามกันที่เอ่ยมามาแล้ว ตุงนี้เตือนใจให้ระลึกว่าถ้าเดินทางดี ก็มีผลเป็นสุข ถ้าไม่ดีก็เป็นทุกข์ นอกจากนี้ก็มีมะพร้าวและบาตร ถือกันว่าน้ำมะพร้าวบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากธุลี เมื่อนำไปล้างสิ่งใดก็ทำให้บริสุทธิ์สะอาด บาตรบ่งบอกให้ทราบว่าเป็นผู้สนใจกับการถวายอาหารแด่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงความใส่ใจในการทำทานไม่ตระหนี่เห็นแก่ตัว

สามเณรบวชจุ่งศพ ทางคติล้านนานิยมบวชหน้าศพเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแด่ผู้ที่มีพระคุณและจุ่งศพไปสู่สุสาน การบวชนี้เรียกว่า “บวชจุ่ง” ผู้บวชจะจุ่งฝ้ายซึ่งเป็นฝ้ายดิบจำนวน 9 ห่วง ผูกโยงสลัดกันไปแล้วนำไปโยงกับฝาโลงด้านปลายเท้า ฝ้าย 9 ห่วงนี้เปรียบถึงการเปล่งวาจาถึงพระพุทธรเจ้า 3 ครั้ง พระธรรม 3 ครั้ง พระสงฆ์ 3 ครั้ง อันเป็นไตรสรณคมน์ ใช้เป็นเครื่องจุ่งไปสู่ปรโลกซึ่งเป็นสุคติภูมิ บางท่านก็คิดว่าหมายถึง สายญาติ คือตนเองอยู่ตรงกลางและนับย้อนไปข้างหลัง 4 ชั่งอายุคนและนับลูกหลานที่จะอยู่ต่อไปภายหน้าอีก 4 ชั่งอายุคน

ปราสาทศพ เรียกว่า “ปราสาทหลังกาย” ไม่มียอดเหมือนปราสาทศพที่ใช้สำหรับเจ้านาย หรือพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ รอบๆ ปราสาทนี้มีขันเงินใส่ดอกไม้ธูปเทียนเป็นลักษณะการตกแต่งที่นิยมกันมาก่อน พ.ศ.2500 ในจังหวัดเชียงใหม่ ปราสาทตกแต่งด้วยกระดาษสาซึ่งเป็นวัสดุพื้นบ้านและลวดลายที่ใช้ประดับประดาเป็นลวดลายแบบบัวโบราณ

ดนตรีพื้นเมือง บรรเลงเพลงพื้นเมืองที่นิยมใช้ในงานส่งสการ เป็นต้นว่าเพลงผาสาท ไหว้ พิธี “ผัดตาสิน” หรือประทักษิณ นั้นนิยมแบบ “หญิงชายชยชว” นิยมให้ลูกหลานหรือผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากผู้ตายเดินเวียนศพ 3 รอบ อันถือเป็นการบูชาคุณงามความดี ถ้าผู้ตายเป็นชายลูกหลานจะเดินเวียนชวพิธี “ห่มมะนาว” หรือการโปรยทาน เป็นการแสดงให้เห็นถึงการแบ่งปันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นหัวใจของวัฒนธรรมล้านนา “บอกไฟ” (บ้องไฟ) ที่ใช้ในพิธีส่งสการ มีหลายชนิด ที่นิยมใช้กันมากก็มี บอกไฟหล่อ บอกไฟเทียน บอกไฟจักจ๋า (จักจั่น) บอกไฟมะปึก บอกไฟดาวและบอกไฟข้างร้อง บอกไฟข้างร้องจะมีเสียงแปลกพิเศษ ประดุจเสียงโสภาอาดูรของญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลัง บอกไฟ

1.4.3 ประโยชน์และที่ได้รับจากการศึกษางานศพ

จากเวทีเสวนาเกี่ยวกับงานศพ โดยมีการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีพิธีกรรมล้านนา มาบรรยายประกอบกับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ทำให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ ดังนี้

มิติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สิ่งของเครื่องใช้ในงานศพ และพิธีการงานศพ แฝงไว้ด้วยคติธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น การอาบน้ำศพ การม้นตราสังข์ เป็นต้น

มิติทางสังคม ทำให้เกิดอันสงส์ 3 ห คือ หาย หอม เห็น หาย หมายถึง การมาร่วมงานศพ เป็นโอกาสให้ชาวบ้านทำบุญ สละทรัพย์สิ่งของต่างๆ มาช่วยงาน การทำทาน การให้ทาน ทำให้หายจากความตระหนี่ หอม หมายถึง การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการแสดงพระธรรมเทศนา และการบรรยายถึงคุณงามความดีของผู้ตาย ดังนั้น งานศพเป็นโอกาสให้ผู้ไปร่วมงานได้ หอมในหลักธรรมคำสอน และหอมคุณงามความดีของผู้ตาย เห็น หมายถึง มีโอกาสได้เห็นสังขารของชีวิตคือ อนิจจัง ชีวิตไม่เที่ยง อะธวัจ มีความตายเป็นเบื้องหน้า อะวัสสัง ความตายแน่นอน

มิติทางปัญญา ทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงการจัดงานศพตามแบบโบราณ ศพที่ตายแบบปกติ เช่น ป่วยตาย แก่ตาย กับการจัดงานศพที่ตายแบบอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย ตายก่อนวัยอันควร จะมีการจัดพิธีและครัวตานที่มากกว่าการตายแบบปกติ นั้นหมายถึง ค่าใช้จ่ายในการจัดครัวตานย่อมมากกว่างานศพที่เสียชีวิตแบบปกติทั่วไป

1.5 ประเพณีตานหัวพระเจ้า – ตานข้าวใหม่

1.5.1 คุณค่า ความหมายประเพณีตานหัวพระเจ้า – ตานข้าวใหม่

ประเพณีตานหัวพระเจ้า คำว่า “หัว” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง ฟัน ส่วนคำว่า “พระเจ้า” หมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีตานหัวพระเจ้านี้มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างแพร่หลายทั่วไปในล้านนา จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านผู้สูงอายุ ประเพณีตานหัวพระเจ้าของบ้านท่าข้าวได้ห่างหายไปนานหลายปี และต่อมาในปี 2558 พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวิฑฒโน เจ้าอาวาส ได้ชักชวนชาวบ้าน รื้อฟื้นประเพณีตานหัวพระเจ้าขึ้นมา และจนพัฒนามาเป็นประเพณีของหมู่บ้านในปี 2563 พร้อมกับประเพณีตานข้าวใหม่ จัดขึ้นในช่วงเดือน 4 เหนือ หรือประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม ในวันขึ้น 15 ค่ำของเดือน เรียกว่า “ประเพณีเดือนสี่เป็ง” เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธรูปในวิหารก็คงรู้สึกถึงความหนาวเย็นเช่นเดียวกับคนเรา จึงร่วมกันหาไม้มาประกอบ ประดิษฐ์เป็นเจดีย์หัวอย่างงดงาม และจุดเผาไฟผิงถวายเป็นพุทธบูชาพระพุทธเจ้าในอุโบสถเพื่อให้เกิดความอบอุ่น

ประเพณีตานหัวพระเจ้าของบ้านท่าข้าว สอดคล้องกับบริบททางสภาพแวดล้อม เนื่องจากล้านนามีภูมิประเทศอยู่ที่สูง มีภูเขาจึงทำให้อากาศมีความหนาวเย็นมาก รวมทั้งมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ต้นไม้ขึ้นหนาแน่น และมีความชื้นสูง ดังนั้น ในอดีตชาวบ้านจึงมีการก่อไฟ หรือ หิงไฟ เพื่อให้ความ

อบอุ่นแก่ร่างกายและป้องกันการเจ็บป่วยด้วย ประเพณีตานหัวพระเจ้า ชาวบ้านจัดควงคู่ไปกับ ประเพณี “ตานข้าวใหม่” เพื่อบูชาแม่โพสพ และทานข้าวใหม่ คือ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวหลาม ข้าวจีให้แก่พระสงฆ์สามเณรในวัดเก็บไว้ฉันในยามที่ขาดแคลน

1.5.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีตานหัวพระเจ้า – ตานข้าวใหม่

ส่วนประกอบของประเพณีตานหัวพระเจ้า ตานข้าวใหม่ของบ้านท่าซั่ว

จะประกอบด้วย ดังนี้

ด้านวัตถุ ประกอบด้วย

- เจดีย์หัว คือ กิ่งไม้ หรือ ไม้รวก ที่นำมาประกอบเป็นเจดีย์หัว ขนาด 8 เหลี่ยม สูงประมาณ 5 เมตร เจดีย์ 8 เหลี่ยม หมายถึง หลักธรรมมรรคมีองค์ 8 สูง 5 เมตร หมายถึง พระเจ้า 5 พระองค์

- แอ้วใส่ข้าวใหม่ คือ พาชนะที่ชาวนาใช้สำหรับการตีข้าว ให้ข้าวหลุดจากรวงลงสู่ในแอ้ว ซึ่งทำมาจากผิวไม้ไผ่นำมาสานเป็นพาชนะสี่เหลี่ยม ก้นลึก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร จำนวน 2 ใบ ใส่ข้าวเปลือกใหม่ 1 ใบ ข้าวสารใหม่ 1 ใบ

- ชันขอศีล เป็นพานที่ประดิษฐ์จากใบตองมีลักษณะคล้ายอุเข่า เป็นตัวแทนของเขาสินธุ์ ที่สถิตของเทวดา ตกแต่งด้วยดอกไม้กลิ่นหอม รูปเทียน อย่างละ 4 คู่ หมายถึงอริยสัจสี่ และข้าวตอก คือ ข้าวเปลือกคว่ำให้แตก เสมือนเป็นปัญญาที่แตกฉาน

- ชันสู่มาคร้วตาน ประกอบด้วย รูป 3 ดอก บูชาคุณพระพุทธเจ้า เทียน 2 เล่ม บูชาคุณพระธรรม และพระวินัย ดอกไม้บูชาคุณพระสงฆ์ น้ำส้มป่อย เพื่อชำระของตานให้บริสุทธิ์

ด้านศาสนพิธี ประกอบด้วย

- ภาคเช้าเวลาประมาณ 7 นาฬิกา ของวันพระเดือนสี่เป็ง ชาวบ้านทุกครัวเรือน จะนำหัว และข้าวเปลือก ข้าวสารมารวมกันที่วัด จากนั้นก็ประกอบพิธีทางศาสนา เริ่มจากบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สู่มาคร้วตาน โอกาสเวณตาน และน้อมถวายเจดีย์หัว พร้อมข้าวใหม่แด่พระสงฆ์

- ภาคค่ำ หลังจากพระสงฆ์สวดมนต์ทำวัตรเย็นเสร็จ พระสงฆ์จะประกอบพิธีจุดไฟเผาเจดีย์หัว เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

1.5.3 ประโยชน์และที่ได้รับจากการศึกษาประเพณีตานหัวพระเจ้า – ตานข้าวใหม่

จากเวทีเสวนาเกี่ยวกับประเพณีตานหัวพระเจ้า ตานข้าวใหม่โดยมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีพิธีกรรมล้านนา มาบรรยายประกอบการเรียนรู้ผ่านประเพณีที่จัดขึ้นในหมู่บ้านท่าซั่ว ทำให้ผู้วิจัยและชาวบ้านได้รับประโยชน์

มิติต่างพระพุทธศาสนา ประเพณีตานหัวพระเจ้า และตานข้าวใหม่ ก่อให้เกิดความรู้
หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรม ประการที่

- หลักธรรมความกตัญญูตเวทิตา หมายถึง ประเพณีตานหัวพระเจ้า เป็นการ
แสดงออกถึงความเคารพนอบนบบูชาพระพุทธองค์ ในฐานะที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแสดงธรรม
เพื่อเป็นทางแห่งความดับทุกข์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น การถวายหัวพระเจ้า เสมือนหนึ่งว่า พระ
พุทธองค์ทรงมีพระชนม์ชีพ คงจะมีความหนาวเย็นคนทั่วไป จึงมีการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยหัวเพื่อ
ความอบอุ่นแด่พระพุทธองค์ เป็นอามิสบูชา แต่สิ่งที่มีค่าและมีความหมายของประเพณีคือ การ
แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทิตา

- เจดียหัวพระเจ้า 8 เหลี่ยม เป็นสัญลักษณ์ของมรรคมีองค์ 8

มรรค (สันสกฤต: มรค; บาลี: มคค) คือ หนทางสู่ความดับทุกข์ เป็นหนึ่งใน
อริยสัจ 4 จึงเรียกอีกอย่างว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์
ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่าอริยมรรคมีองค์
8 นี้เป็นทางสายกลาง คือเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ตามวิมังสาสูตร พระพุทธเจ้า
ทรงอธิบายรายละเอียดไว้ ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ 4
2. สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจาก
กาม ความไม่พยายาบาท และการไม่เบียดเบียน
3. สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ หยาบคาย
ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ
4. สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการ
ฆ่า โจรกรรม และการประพฤติดีในกาม
5. สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพ
การละเว้นจากอาชีพฆ่าสัตว์ อาชีพที่เบียดเบียนผู้อื่น
6. สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมปปธาน 4 คือ ความ
พยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่
เกิดขึ้นแล้ว
7. สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง สติปัฏฐาน 4
8. สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึง ฌาน 4

ดังนั้น เจดียหัว 8 เหลี่ยม จึงเป็นสัญลักษณ์ของ มรรคมีองค์ 8 เป็นทางสายกลางแห่งชีวิต
วิถีพุทธที่มุ่งตรงสู่พระนิพพาน

- พิธีสู่มาครวตาน สื่อให้เข้าใจถึงองค์ประกอบของการให้ทานที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก ต้องประกอบด้วยองค์ 3 องค์ประกอบ ข้อ

1. วัตถุทานที่ให้ต้องบริสุทธิ์ ต้องเป็นสิ่งของที่ตนได้แสวงหา ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ในการประกอบอาชีพ ไม่ใช่ของที่ได้มาเพราะการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฯลฯ ข้อ

2. "เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์" เจตนาในการทำทานบริสุทธิ์ แต่เจตนาที่ว่าบริสุทธิ์นั้น ถ้าจะบริสุทธิ์จริงจะต้อง (1) ระยะก่อนที่จะให้ทาน ก่อนที่จะให้ทานก็มีจิตโสมนัสว่า เร็งเบิกบานยินดีที่จะให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขเพราะทรัพย์สินของของตน (2) ระยะที่กำลังลงมือให้ทาน ระยะที่กำลังลงมือทำทานอยู่นั้นเอง ก็ทำด้วยจิตโสมนัสว่าเร็งยินดีและเบิกบานในทานที่ตนกำลังให้ผู้อื่น (3) ระยะหลังจากที่ได้ให้ทานไปแล้ว ครั้นเมื่อได้ให้ทานไปแล้วเสร็จหลังจากนั้นก็ดี นานมาก็ดี เมื่อหวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใดก็มีจิตโสมนัสว่าเร็งเบิกบานยินดีในทานนั้นๆ ข้อ

3. "เนือนาบุญต้องบริสุทธิ์" คำว่า "เนือนาบุญ" ในที่นี้ได้แก่บุคคลผู้รับการทำทานของผู้ทำทานนั่นเอง นับว่าเป็นองค์ประกอบข้อที่สำคัญที่สุด แม้ว่าองค์ประกอบในการทำทานข้อ 1 และ 2 จะงามบริสุทธิ์ครบถ้วนดีแล้ว กล่าวคือวัตถุที่ทำทานนั้นเป็นของที่ได้แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ เจตนาในการทำทานก็งามบริสุทธิ์พร้อมทั้งสามระยะ แต่ตัวผู้รับการทำทานเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ใช่ผู้ที่เป็เนือนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนือนาบุญที่เลว ทานที่ทำไปนั้นก็ไม่ผลิตดอกออกผล การทำทานนั้น ผลิตผลที่ผู้ทำทานจะได้รับก็คือ "บุญ" หากผู้ที่รับการให้ทานไม่เป็นเนือนาที่ดีสำหรับการทำบุญแล้ว ผลของทานคือบุญก็จะเกิดขึ้น แม้จะเกิดก็ไม่สมบูรณ์ เพราะแกร็นหรือแห้งเหี่ยวเฉาไปด้วยประการต่าง ๆ ฉะนั้น ในการทำทาน ตัวบุคคลผู้รับของที่เราให้ทานจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุด เราผู้ทำทานจะได้บุญมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับคนพวกนี้ คนที่รับการให้ทานนั้นหากเป็นผู้ที่มีศีลมีธรรมสูง ก็ย่อมเป็นเนือนาบุญที่ดี ทานที่เราได้ทำไปแล้วก็เกิดผลบุญมาก ดังนั้น การสู่มาครวตานในพิธีกรรมจึงสื่อให้ผู้ให้ทานนั้น ตระหนักถึงที่มาของวัตถุทานต้องได้มาจากอาชีพที่บริสุทธิ์ เป็นกุศลโลบายให้ประกอบสัมมาอาชีพะ มีความเพียรชอบเป็นต้น

- การถวายทาน เป็นการนำหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 หรือ สิกขา 3 มาประยุกต์ใช้กับชีวิต บุญกิริยาวัตถุ 3 หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำความดี 3 ประการ 1. การทำบุญด้วยการให้ (ทานมัย) ทาน หมายถึง การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน มี 3 ประการ คือ 1.1 อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่คนที่ควรให้ 1.2 ธรรมทาน การให้ธรรม คือ คำแนะนำสั่งสอนให้รู้บาปบุญ คุณโทษ 1.3 อภัยทาน การให้อภัย คือ การให้ความปลอดภัย การไม่เอาโทษการลดโทษ คุณประโยชน์ของการให้ 1. เป็นการทำนุบำรุงพระศาสนา 2. ช่วยให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข 3. เป็นการชำระจิตใจของผู้ให้ และ 4. เป็นที่นิยมชมชอบของคนทั่วไป

- การทำบุญด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย) การรักษาศีล คือ การประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม คนเราอย่างน้อยต้องรักษาศีลให้ได้ที่เรียกว่า ศีล 5 ศีล 8 สำหรับ อุบาสก อุบาสิกา ผู้ใกล้ชิด พระพุทธศาสนา ศีล 10 สำหรับ สามเณร และศีล 227 สำหรับ พระสงฆ์ คุณประโยชน์ของการรักษาศีล 1. ทำให้เกิดสันติสุขในสังคม 2. ทำให้เกิดสันติสุขในตัวเอง และ 3. ได้รับการยกย่องนับถือ

- การทำบุญด้วยการภาวนา (ภาวนามัย) ภาวนา หมายถึง การฝึกฝนจิตใจให้สงบ เยือกเย็น เพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา รู้แจ้งในสัจธรรมการภาวนามี 2 ชนิด คือ 1. สมถภาวนา การฝึกอบรมจิตใจเกิดความสงบ 2. วิปัสสนาภาวนา การศึกษาอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง คุณประโยชน์ของการภาวนา 1. ส่งเสริมสุขภาพจิต 2. การทำงานดีขึ้น และ 3. นำไปสู่เสรีภาพที่แท้จริง

มิตินทางสุขภาพอนามัย ในช่วงเดือนสี่ ราวเดือนมกราคมของทุกปี เป็นช่วงอากาศมีความชื้น หนาวเย็น ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีการก่อไฟ หรือ หิงไฟ ประเพณีตานหิ้วพระเจ้านอกจากจะถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังก่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกายและป้องกันการเจ็บป่วยแก่ชาวบ้านที่มาร่วมประเพณีด้วย

มิตินทางเศรษฐกิจและสังคม ประเพณีการถวายตานหิ้วพระเจ้า และตานข้าวใหม่ของบ้านท่าซัว ข้าวเปลือกข้าวสารที่ชาวบ้านนำมาถวายส่วนใหญ่มาจากการซื้อจากชาวบ้านที่ทำนาข้าวเพื่อนำมาถวาย ทางวัดได้รับการถวายจากชาวบ้าน วัดนำไปนึ่งทำอาหารโรงทานในการประเพณีสงกรานต์ในเดือนกุมภาพันธ์ ดังนั้น การซื้อขายข้าวเปลือกข้าวสารในหมู่บ้าน จึงเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ทำให้มีเงินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจจำนวนหนึ่ง และทางวัดก็มีข้าวสารไว้ทำโรงทาน เป็นการประหยัดต้นทุนในการจัดงานวัดได้อีกทางหนึ่ง

1.6 ประเพณีสงกรานต์

1.6.1 คุณค่า ความหมายประเพณีประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์วัดท่าซัว

เจดีย์วัดท่าซัว สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2559 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่เคารพสักการะ เป็นศูนย์รวมศรัทธาชาวพุทธ และน้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศรบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เจดีย์มีลักษณะก่ออิฐถือปูน ตกแต่งด้วยปูนปั้นมีขนาดฐานกว้างด้านละ 9 เมตร สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 19 เมตร โถงด้านล่างเจดีย์ มีมณฑปไม้สักประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้รับพระราชทานจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิตร และประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของวัด 2 องค์คือ พระเจ้าทันใจ และพระแก้วดอนเต้าองค์จำลอง ด้านบนองค์ระฆังคว่ำ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้รับพระราชทานจาก เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ

พระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศราชวรมหาวิหาร ประกอบพิธีอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2562 เจดีย์ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ทางวัดจึงกำหนดประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 เหนือ ตรงกับวันมาฆบูชาของทุกปี โดยมีกิจกรรมดังนี้

วันขึ้น 13 ค่ำ เวลา 16.00 น. มีพิธีอาราธนาพระอุปัชฌาย์จากท่าน้ำแม่ตุ๋ย เข้าสู่บริเวณวัด เพื่อให้ปกป้องรักษา และอำนวยการให้การจัดงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในขบวนแห่พระอุปัชฌาย์ ประกอบด้วย พระสงฆ์ สามเณร อัญเชิญผ้าไตร บาตร อัฐบริวารต่างๆ พร้อมขันข้าวตอกดอกไม้ น้ำพระพุทธรูป ขาวบ้านจะหามห่อพระอุปัชฌาย์ พร้อมกลองซึ่งม้อง ไปอาราธนาพระอุปัชฌาย์จากท่าน้ำแม่ตุ๋ย บริเวณหน้าวัด

วันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันจัดดาเครื่องไทยทานสำหรับถวายพระสงฆ์หัววัดต่างๆ ภาคคำมีผ้าป่าของชาวบ้าน นำมาถวายเพื่อร่วมอนุโมทนา

วันขึ้น 15 ค่ำ ภาคเช้าเวลา 07.30 น. มีการตักบาตรชนม ผลไม้ และชาวบ้านนำน้ำส้มป่อยมารวมกันใส่ถังเพื่อสงฆ์น้ำพระธาตุ เวลา 09.30 น. มีการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ ประธานสงฆ์นำน้ำพระพุทธรูปสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์เป็นปฐมฤกษ์ เวลา 11.00 น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ภาคค่ำ เวลา 18.00 น. มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนาพุทธาภิเษก สวดเบิก 4 วาร และสวดธรรมจักรกับวัตนสูตร จากนั้นประกอบพิธีเวียนเทียน

วัตถุประสงค์ของประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์ มีดังนี้

1. เพื่อเป็นการสักการะพระบรมธาตุ ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน
2. เพื่อสักการะพระบรมอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า
3. เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

1.6.2 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ

- ด้านศาสนวัตถุ ประกอบด้วย พระธาตุเจดีย์ พระบรมสารีริกธาตุ เครื่องสักการะ น้ำสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์
- ด้านศาสนพิธีกรรม พิธีอาราธนาพระอุปัชฌาย์ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดเบิก พิธีเวียนเทียน และการถวายเครื่องไทยทานเป็นมหาสังฆทานแก่พระสงฆ์
- ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการแสดงธรรมเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์ และการประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ

1.6.3 ประโยชน์และที่ได้รับจากการศึกษาประเพณีประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ

- ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของพระธาตุเจดีย์

- ชาวบ้านได้มีโอกาสทำบุญถวายทาน ทำโรงทานแจกอาหาร เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เป็นผู้มีน้ำใจ แบ่งปัน

- ชาวบ้านได้เรียนรู้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์

สรุป จากการทบทวนประเพณีในชุมชนท่าซ้วทั้ง 6 ประเพณี เพื่อร่วมกันศึกษาถึงคุณค่าและความหมายที่เกี่ยวข้องกันในทางพุทธศาสนา รวมถึงองค์ประกอบขอค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับครัวตานล้านนา ทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้

1) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับประเพณีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา ถือเป็นประเพณีที่ชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา และเครื่องสักการะแบบล้านนา ถือเป็นของบูชาพระรัตนตรัย ดังนั้น ค่าใช้จ่ายในประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา ชาวบ้านจะบริจาคเงินตามกำลังศรัทธา และมอบหมายให้ไวยาวัจกรนำไปซื้อผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา และวัตถุดิบ วัสดุต่าง ๆ ในการจัดเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์โดยทั่วไป มีค่าใช้จ่าย ดังนี้

1. ผ้าอาบน้ำฝน ราคาผืนละ 200 บาท เท่าจำนวนพระสงฆ์สามเณรในวัด
2. ขี้ผึ้งสำหรับหล่อเทียนพรรษา ประมาณ 3,000 บาท
3. สบู่ ยาสีฟัน มีดโกน ผงซักฟอก ประมาณ 300 บาท ต่อพระ 1 รูป

2) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับประเพณีเปตพลี 12 เป้ง

ประเพณีเปตพลี ทางวัดจะมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำสะเปา และปัจจัยถวายพระสงฆ์สามเณร ที่มารับไทยทาน ราวประมาณ 20,000 บาท ส่วนครัวตานของชาวบ้าน จะมากขึ้นขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินของชาวบ้าน ซึ่งไม่สามารถประมาณการได้

3) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับประเพณีกฐิน

ประเพณีทอดกฐิน ส่วนใหญ่ทางวัดจะเป็นผู้จัดการแทนเจ้าภาพทั้งหมด เช่น จัดอาหารแบบโรงทาน เครื่องไทยทานบริวารกฐิน การจัดเตรียมสถานที่ การต้อนรับ การนิมนต์พระ พิธีการต่างๆ โดยเจ้าอาวาสมีนโยบายประหยัด ประโยชน์ ประยุกต์ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายในการจัดประเพณีทอดกฐินของบ้านท่าซ้ว จะมีค่าใช้จ่ายราวประมาณ 80,000 บาทถึง 100,000 บาท ต่อครั้ง

4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับงานศพ

ประเพณีงานศพของชาวบ้านท่าซ้ว โดยทั่วไปการจัดงานศพของชาวบ้านจะมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ครัวตาน ปัจจัยถวายพระสงฆ์ ผ้าไตร ผ้าบังสุกุล ค่าอาหารเครื่องดื่มรับรองแขก ค่าปราสาท ค่าหีบศพ ค่าดอกไม้ตกแต่ง ค่าบำรุงสุสาน ค่าบำรุงวัด รวมประมาณ ศพละ 80,000 บาท ถึง 120,000 บาท ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับฐานะการเงิน และฐานะทางสังคมของเจ้าภาพงานศพ

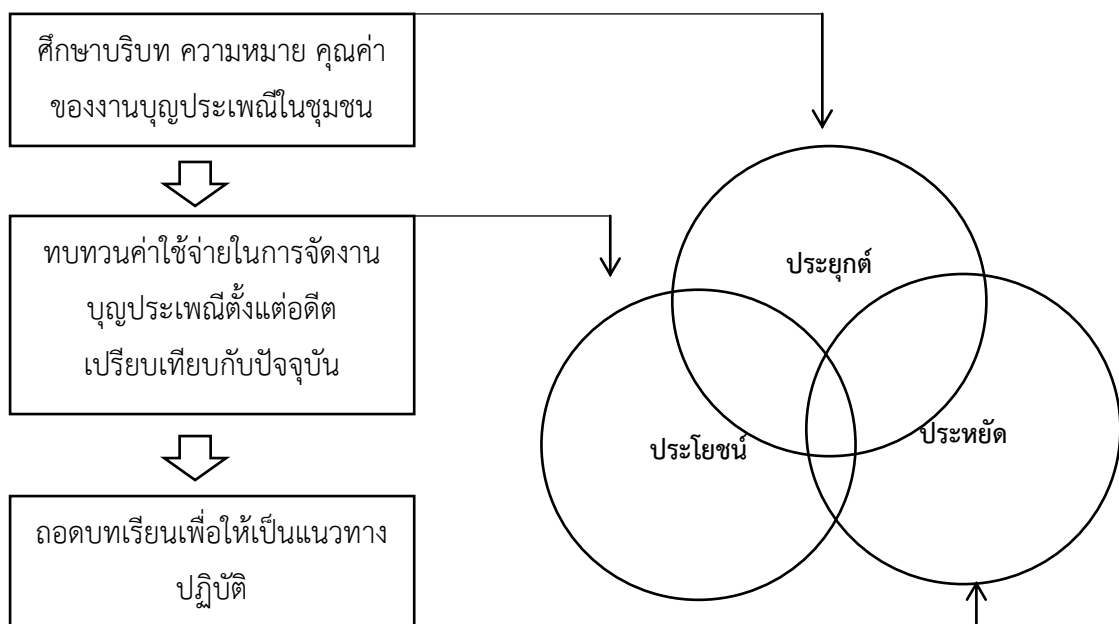
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับประเพณีตานหัวพระเจ้า-ตานข้าวใหม่

การจัดงานบุญประเพณีตานหัวพระเจ้า และตานข้าวใหม่ เป็นงานบุญที่ทางวัดไม่มีรายจ่าย เพราะวัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะนำมาบริจาค เช่น ไม้ทำหัวพระเจ้า ข้าวเปลือก ข้าวสาร ก็มาจากการทำบุญด้วยจิตศรัทธา

6) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุ

ประเพณีสงฆ์พระธาตุวัดท่าซัว เป็นงานบุญที่วัดเป็นเจ้าภาพหลัก ค่าใช้จ่ายหลักคือ ค่าไทยทาน และปัจจัยถวายพระสงฆ์พิธี รวมทั้งค่าจัดตกแต่งสถานที่ในการประกอบพิธี ในปี 2563 ที่ผ่านมา ทางวัดมีค่าใช้จ่ายในการจัดงานบุญสงฆ์พระธาตุรวมประมาณ 120,000 บาท ทั้งนี้ ทางวัดได้รับการร่วมทำบุญจากชาวบ้านเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในงานบุญประเพณี

การลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าซัว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าซัว เจ้าอาวาสวัดท่าซัว วางนโยบายไว้ 3 ป. คือ 1. ประยุक्त 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด นโยบายดังกล่าวดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 และถูกถ่ายทอดโดยการปฏิบัติสู่ทีมนักวิจัยบ้านท่าซัว จากนโยบายดังกล่าวจึงเป็นโจทย์ให้นักวิจัยบ้านท่าซัว คิดหาแนวทางที่จะให้การจัดงานบุญประเพณีประจำปีของวัดท่าซัว เป็นไปตามนโยบาย 3 ป. โดยทีมวิจัยจึงเริ่มดำเนินการ ดังนี้ คือ 1. ศึกษาบริบทของงานบุญประเพณีโดยหาความหมาย คุณค่า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกิจกรรมงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นในหมู่บ้านท่าซัว 2. ทบทวนค่าใช้จ่ายในการจัดงานบุญประเพณีตั้งแต่อดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน 3. ถอดบทเรียนเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติแก่รุ่นต่อไป

ภาพที่ 4.13 รูปแบบนโยบาย 3 ป. ของชุมชนบ้านท่าซัว

ดังนั้น ในการทำวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายครัวเรือนประเภทต่างๆ ของงานบุญประเพณี เปรียบเทียบระหว่างอดีต กับปัจจุบัน ซึ่งนอกจากจะดำเนินการตามกระบวนการทั้ง 3 ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในงานบุญประเพณีมีค่าใช้จ่ายลดลง อาทิ ประกาศของกระทรวงวัฒนธรรม เรื่อง แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับเทศกาล ประเพณี พิธีทางศาสนา และพิธีการต่างๆ กรณีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาหรือ COVID-19 เช่น งดการรับประทานอาหารแบบร่วมโต๊ะ เปลี่ยนเป็นแจกออาหารกล่อง ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านอาหารลดลงจากอดีตที่ให้เจ้าภาพจัดซื้อวัตถุดิบต่างๆ มาให้ชาวบ้านปรุงอาหาร ซึ่งทำให้มีค่าใช้จ่ายด้านอาหารสูงมาก นอกจากนี้ ยังมีมาตรการกระชับเวลาในการประกอบพิธีกรรม การจัดที่นั่งห่างกันอย่างน้อย 1 เมตร ทำให้คนมาร่วมงานน้อยลง โดยเฉพาะงานศพ เป็นปัจจัยให้ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่ม ตลอดจนค่าไฟฟ้าลดลง และอีกปัจจัยคือ มีพระราชบัญญัติห้ามดื่มสุรา งดสูบบุหรี่ภายในวัด ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดซื้อครุฑตานในงานบุญประเพณีที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ดังตารางแสดงดังนี้

ตาราง 4.2 ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดซื้อครุฑตานในงานบุญประเพณี

ลำดับ	งานบุญประเพณี	ครุฑตาน	ค่าใช้จ่ายในอดีต	ค่าใช้จ่ายปัจจุบัน
1	ประเพณีงานศพ	1.เครื่องไทยทาน 2.ปัจจัยถวายพระ 3.ค่าอาหาร 4.ค่าบำรุงสุสาน 5.ค่าบำรุงวัด 6.บ ริ จ า ค เ พื่ อ สาธารณะ	80,000 -100,000 บาท	50,000 – 80,000 บาท
2	งานบุญทอดกฐิน	1.ไทยทานบริวาร กฐิน 2.ปัจจัยถวายพระ 3.ค่าจัดตักแตง สถานที่	100,000 – 150,000 บาท	80,000 – 90,000 บาท

(2) การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าวพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงในมิติเชิงตัวบุคคล อดีตการทำกิจกรรมงานบุญประเพณีของบ้านท่าข้าว กระบวนการทำงานจะขับเคลื่อนโดยมีผู้นำเพียง 1 หรือ 2 คน ผู้นำ คือ คนที่มีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ และดูแลกิจการงานต่างๆ ภายในวัดมานาน คราใดที่มีการจัดงานบุญประเพณีชาวบ้านทั้งหลายต่าง ก็พร้อมจะเป็นผู้ตาม และให้สิทธิในการตัดสินใจดำเนินการ ภายหลังจากการที่มีเวทีวิจัยการจัดงานบุญภายใต้กระบวนการวิจัย พฤติกรรมการทำงานกลุ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงมิติบุคคลมากขึ้น ดังนี้

1) เกิดแรงจูงใจในตัวบุคคล โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่มาร่วมเวทีวิจัยมีความรู้ในพิธีกรรมและแก่นแท้ของงานบุญประเพณีมากขึ้น จึงส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการกิจกรรมงานบุญมีความกล้าแสดงออกในเชิงความรู้ความคิดมากกว่าเดิมที่เป็นสถานผู้ตามอย่างเดียว

2) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การจัดเวทีเสวนาโดยปราชญ์ชาวบ้าน และนักวิชาการ ทำให้ทีมนักวิจัยชาวบ้าน มีโอกาสพบทวนความรู้เกี่ยวกับประเพณีเดิมๆ และเสริมด้วยความรู้ใหม่ โดยเฉพาะชาวบ้านที่มาจากต่างอำเภอ ย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ในบ้านท่าข้าว คนเหล่านี้ ได้นำความรู้ภูมิปัญญาที่ตนมีมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันระหว่างทำกิจกรรมร่วมกัน อาทิเช่น พ่อหนานเจริญ ชัยวงศ์ บ้านปงท่าข้าว ให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาเนื้อไม้ไผ่โดยใช้ยางผลทับทิมที่สุกผ่าครึ่งแล้วนำผลมาทาเนื้อไม้ไผ่ ทำให้เนื้อไม้สีทองมีมันวาว และมีอายุการใช้งานที่มากกว่าเดิม และแม่หลั่น กัลยา บ้านปงท่าข้าว มีความรู้เกี่ยวกับการห่อ การอ่านคำว ซึ่งป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน

3) การปรับเปลี่ยนวิธีคิด แต่เดิมการทำบุญประเพณีในชุมชนบ้านท่าข้าวเป็นแบบทำตามกันมา ไม่อาจอธิบายถึงรากเง้าประเพณีและเครื่องครัวตานได้ ตลอดจนบริบทของประเพณีงานบุญนั้นได้อย่างชัดเจน จากการจัดเวทีเสวนา และการลงมือร่วมกิจกรรม ทำให้ทีมวิจัยชุมชนปรับเปลี่ยนวิธีคิดแบบเดิม โดยสังเกตได้จาก การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมงานบุญมากขึ้น สาเหตุหนึ่งเพราะ เดิมชาวบ้านเข้าใจว่า งานบุญเป็นหน้าที่ของผู้สูงวัย กับพระสงฆ์ในวัด แต่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่างานบุญประเพณีที่จัดขึ้น มีกลุ่มคนมาร่วมงานมากขึ้น มีบทบาทในการมีส่วนร่วม หรือช่วยเหลือเป็นธุระในส่วนที่มีศักยภาพ แสดงว่า ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่และแสดงออกมาทางพฤติกรรม

ภาพที่ 4.14 นักวิจัยชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของครัวตาน
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 การเปลี่ยนแปลงมิติทางสังคม

การทำวิจัยชุมชนบ้านท่าซัว มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านบวกหลายประการ อาทิ

1) มีข้อตกลงกติกาในการอยู่ร่วมกัน ในระหว่างการเตรียมงานกฐิน พ่อหลอม จาปัญญา หัวหน้าสมาชิกศูนย์ผู้สูงวัยวัดท่าซัว และเป็นทีมวิจัยบ้านท่าซัว ได้เสนอในที่ประชุมว่า

***“ในระหว่างการทำงาน งานใดก็ตาม หากมีใครคิดพูดสิ่งใดแล้ว ไม่เป็นที่ชื่นชอบ หรือไม่เห็นด้วย
ขอทุกคนที่มาร่วมงาน อย่าถือเก็บเป็นอารมณ์ อย่าถือโทษ ให้อภัยซึ่งกันและกัน”*** จาปัญญา,
ประธานผู้สูงอายุเขต อบต.บ่อแฮ้ว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2562

ถ้อยคำจากประโยคดังกล่าว ก่อให้เกิดเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เพราะคนที่มาร่วมในกระบวนการทำงาน มีความแตกต่างในหลายด้าน เช่น เพศ อายุ ความรู้ ดังนั้น อาจเป็นบ่อเกิดของความบาดหมางใจ ขุ่นเคืองใจกัน ดังนั้น พ่อหลอม จาปัญญา ในฐานะหัวหน้าสมาชิกศูนย์พัฒนาผู้สูงวัยจึงเสนอกติกาการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข และเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย

ภาพที่ 4.15 ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีและวัฒนธรรมล้านนาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงของครุฑานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่ละประเภท

2) ผู้สูงวัยเป็นผู้นำ จากการวิจัยพบว่า การจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ในหมู่บ้าน การออกแบบกิจกรรมจะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ นำโดยเจ้าอาวาส และสมาชิกศูนย์พัฒนาผู้สูงวัยจะทำหน้าที่ในการออกแบบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อได้ข้อสรุปแล้ว เจ้าอาวาสจะนำกำหนดการประชุมปรึกษาหารือกับฝ่ายบ้านเมือง มีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านเพื่อให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมงานบุญเป็นไปตามแผนตามที่ผู้สูงอายุร่วมกันออกแบบ ซึ่งโดยทั่วไปการจัดกิจกรรมงานบุญประเพณีต่างๆ ส่วนใหญ่ทางวัดจะทำงานวางแผนร่วมกับฝ่ายบ้านเมืองระดับหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทาง แนวทางการจัดกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ตามซึ่งในอดีตวัดทำชั่ว ย้อนหลังกลับไปประมาณ 20 ปี กิจกรรมงานวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสกับผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กำหนด

ปัจจุบัน หลังจากที่สมาชิกผู้สูงวัยรวมตัวกัน โดยมีเวทีเสวนาประชุมวางแผนกิจกรรมต่างๆ แล้วจะเห็นว่า ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมงานบุญเป็นหน้าที่เจ้าอาวาสกับกลุ่มผู้สูงวัยซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตโดยสิ้นเชิง ส่วนฝ่ายปกครองบ้านเมืองมีความเห็นพ้องต้องตาม และให้การสนับสนุนอย่างดี ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่า ฝ่ายปกครองระดับหมู่บ้าน ให้การยอมรับนับถือผู้สูงวัยให้เกียรติ และให้ออกาสผู้สูงวัยได้ทำงานเพื่อสังคมร่วมกับฝ่ายบ้านเมืองมากขึ้น

ภาพที่ 4.16 นักวิจัยชุมชนแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือน
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3) มีการทำงานแบบเป็นทางการ จากการสอบถามอดีตผู้ใหญ่บ้านท่าซัว พบว่า ในอดีตบ้านท่าซัว การจัดงานบุญประเพณีนั้น หน้าที่หลักอยู่ที่เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้าน จะทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก สั่งการ มอบหมายงานให้กรรมการวัดเพียงไม่กี่คน และกรรมการหมู่บ้านช่วยกันทำงาน ดังนั้น ภาระงานหลักย่อมตกอยู่ในความรับผิดชอบของกรรมการวัดเป็นส่วนใหญ่ ระบบระเบียบแบบแผน การบันทึกบัญชีรับจ่ายแต่ละงานก็ยังเป็นแบบง่ายๆ

ปัจจุบัน กระบวนการทำงานเป็นทางการมากขึ้น กลไก PDCA เริ่มตั้งแต่มีการออกหนังสือเชิญประชุม มีระเบียบวาระการประชุม มีการบันทึกรายงานการประชุม ในระหว่างการประชุมมีการวางแผนงาน กิจกรรมตั้งแต่เริ่มงานถึงเสร็จสิ้นงาน มีการมอบหมายงานให้กรรมการชาวบ้านช่วยกันรับผิดชอบ มีการแบ่งงานที่ชัดเจน มีการอำนวยความสะดวก การสั่งการโดยเจ้าอาวาสผู้ใหญ่บ้าน มีการติดตามประเมินผลการทำงานอย่างเป็นทางการ ดังนี้

(1) งานด้านศาสนพิธีการทางพระพุทธศาสนา

เจ้าอาวาส กรรมการวัด จะหารือเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ศึกษาระเบียบข้อปฏิบัติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎของมหาเถรสมาคม ประกาศของคณะสงฆ์ ร่างกำหนดพิธีการทางพระพุทธศาสนา การออกฎีกานิมนต์พระ การจัดไทยทาน การจัดจัดสถานที่ประกอบพิธี การต้อนรับพระสงฆ์ การถวายการต้อนรับพระสงฆ์

(2) งานด้านการอุปถัมภ์จากฝ่ายบ้านเมือง

ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน จะรับผิดชอบด้านการมหรสพ แรงงาน การรักษาความปลอดภัย การจราจร การประสานงานกับฝ่ายบ้านเมือง บริการอาหารเครื่องดื่ม การรับบริจาค การจัดทำบัญชีรับจ่าย ทำสมุดบันทึกบัญชีแยกประเภทหลังจากเสร็จงานมีการประชุมประเมินผลการทำงานเพื่อนำผลและข้อเสนอแนะไปพัฒนากิจกรรมงานบุญในครั้งต่อไป และ

รายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะผู้ปกครองวัด และผู้ปกครองฝ่ายบ้านเมืองรับทราบโดยผ่านสื่อออนไลน์ และเอกสารอย่างเป็นทางการทุกครั้ง
ดังนั้น

2.3 การเปลี่ยนแปลงมิติทางวัฒนธรรม

1) ความเข้าใจในคุณค่าความหมาย ทำให้พิธีกรรมมีความหมายต่อชุมชนมากขึ้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมเวทีเสวนากลุ่มย่อย เพื่อทบทวนศึกษาคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมต่างๆ พบว่า ชาวบ้านมีความรู้ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับบริบทคุณค่าของพิธีกรรม อาทิเช่น งานศพคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเสียชีวิตด้วยกรณีใดก็ตาม จะมีการทำครัวตานที่เรียกว่า “สังฆ์ดิบ” หมายถึง ครัวตานที่ประกอบด้วยของสด มีเนื้อดิบ ปลาดิบ และของอุปโภค ซึ่งมีส่วนประกอบมากขึ้น ต้องอาศัยแรงงานช่วยกันทำจำนวนมาก ครัวตานดังกล่าว ถวายทานให้พระสงฆ์แต่พระสงฆ์มาอาจนำมาบริโภคได้ พิธีกรรมดังกล่าว หากวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์แล้ว การทานสังฆ์ดิบ ถือเป็นความสูญเสียทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เพราะว่า

- (1) มีค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัตถุดิบ ส่วนประกอบจำนวนมาก
- (2) ใช้คนช่วยจัดเตรียมจำนวนมาก
- (3) เสียเวลามาก
- (4) ครัวตานไม่เกิดประโยชน์กับผู้รับ เพราะถวายทานแล้ว นำไปฝัง ทั้งที่สุสานตามความเชื่อ
- (5) มีคุณค่า ความหมายในเชิงพระพุทธศาสนา
- (6) มีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงอาหารคนที่มาช่วยงาน เมื่อเทียบกับประโยชน์ที่ได้น้อยมาก

กรณีดังกล่าว ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง ถามความหมายที่มาของพิธีกรรมการทานสังฆ์ดิบ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ไม่รู้ที่มาและความหมายของพิธีกรรม รวมทั้งความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของส่วนประกอบของครัวตาน ชาวบ้านทราบเพียงแต่ว่า หากมีการงานศพ จะต้องมีการจัดครัวตานที่เรียกว่า “สังฆ์ดิบ” อุทิศให้กับผู้ล่วงลับพร้อมกับพิธีกรรมทานปราสาททุกศพ

หลังจากที่มิวจัยจัดให้มีเวทีเสวนาร่วมกับชาวบ้าน เพื่อศึกษาคุณค่าความหมายของประเพณีงาน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี ทำตามกันมาเป็นการทำแบบมีเหตุผลพื้นฐานของความรู้ เช่น พ่อศรีบุตร ชัยวงศ์ นักวิจัยชุมชน กล่าวว่า

“การจัดงานศพคนในหมู่บ้าน มีการจัดแบบทำตามกันมา คนเฒ่าคนแก่บอกว่าอะไรเราก็
เชื่อแบบนั้น คิดว่าท่านรู้และไม่กล้าถาม” พ่อศรีบุตร ชัยวงศ์, นักวิจัยชุมชน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1
กรกฎาคม 2562

พิธีกรรมบางอย่าง ตอบโจทย์เฉพาะความสุขทางใจ แต่ไม่อาจอธิบายความหมายให้
คนรุ่นต่อไปทราบถึงคุณค่าและความหมาย แต่หลังจากการร่วมเวทีเสวนากับปราชญ์ผู้รู้ ทำให้ทราบ
ที่มาของความหมาย คุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ในครีวตานที่ใช้ในพิธีกรรมมากขึ้น จึงชี้ชวนให้ทีมวิจัยใน
ฐานะที่เป็นผู้นำ ผู้ทำงานให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป อาศัยการอธิบายเชิงเหตุผล
ถ่ายทอดให้ความรู้มากขึ้น

ดังนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก
โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นในด้านการลดค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะเกิดจากการทบทวนคุณค่า
ความหมายของพิธีกรรมงานบุญ ประเพณี ซึ่งเชื่อต่อไปยังพิธีกรรมงานบุญอันด้วย

2) การบริหารจัดการพิธีการแบบประยุกต์

โดยทั่วไป การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมงานบุญต่างๆ โดยเฉพาะในวัด จะให้
ความสำคัญเกี่ยวกับที่รับรองพระสงฆ์ มีอาสนะที่สูงกว่าศรัทธาสาธุชนที่มาร่วมงาน เป็นเชิงสัญลักษณ์
ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์เป็นที่เคารพบูชาสมควรนั่งอยู่ที่สูงกว่าสาธุชน ส่วนการจัดที่นั่งของชาวบ้านที่มา
ร่วมงาน นิยมให้นั่งกับพื้นตามอัธยาศัย เพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพแล้ว สามารถที่จะกราบพระ
รัตนตรัยได้อย่างสะดวก การจัดพื้นที่พิธีการแบบนี้ ทำให้ขาดความสะดวก ไม่เป็นระเบียบ และที่
สำคัญให้มีความสำคัญกับเวลาน้อยมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 และ พ.ศ. 2560 ทางวัดมีโอกาสดำเนินงานพิธีเกี่ยวกับพิธีการ
บำเพ็ญกุศลถวายเป็นพระราชกุศลเมื่อครั้งในหลวงรัชกาลที่ 9 สวรรคต การออกแบบจัดสถานที่
ประกอบพิธีการส่วนใหญ่เป็นแบบทางการอยู่บ่อยครั้ง มีการจัดที่นั่งเป็นหมวดหมู่เรียงลำดับตาม
ตำแหน่ง บทบาทหน้าที่ของผู้มาร่วมงาน มีการจัดเก้าอี้รับรองแขกที่มาร่วมงาน และจัดตาม
กำหนดการ ควบคุมด้วยเวลาตามที่นัดหมาย รวมทั้งกายแต่กายไม่หลากหลาย ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว
มา จึงทำให้การจัดพิธีการงานบุญประเพณีของวัด ได้รับอิทธิพลแบบเป็นทางการ จึงนำไปสู่การ
ประยุกต์รูปแบบพิธีการ พิธีกรรมงานบุญประเพณีในหมู่บ้าน เป็นแบบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมที่
เป็นรูปแบบกับวัฒนธรรมวิถีชาวบ้าน ซึ่งส่งผลดีต่อพฤติกรรมของคนในทางบวก อาทิ

- (1) ให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมงานบุญประเพณีมากขึ้น
- (2) ให้ความเคารพสถานที่เพราะเห็นคุณค่าในพิธีกรรม
- (3) เกิดวัฒนธรรมวินัยการตรงต่อเวลา

(4) มีวัฒนธรรมการแต่งกายที่เหมาะสมกับงาน

(5) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก่อให้เกิดประโยชน์กับหมู่บ้าน 3 ธรรม คือ มีสามัคคีธรรม ในหมู่คณะมากขึ้น มีการบูรณาการวัฒนธรรมแบบผสมผสาน และมีการเรียนรู้ธรรมผ่านกระบวนการ งานบุญประเพณี อีกทั้งก่อให้เกิดความมีระเบียบวินัย ประหยัดเวลา ประหยัดแรงงาน

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมของคนในชุมชนสำหรับประเพณีการแห่ครัวตานล้านนา จะมีกลุ่ม คนที่มีความถนัดในแต่ละกิจกรรม นำคนในชุมชนทำงานมากขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ทำให้เกิด แรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก อีกทั้งทำให้เกิดการทบทวน ความรู้เกี่ยวกับประเพณีเดิมเสริมด้วยความรู้ใหม่ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนในเวทีวิจัย เกิดผลให้มีการ ปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด วิธีการทำงานร่วมกันภายใต้กติกาการอยู่ร่วมกันในชุมชน

นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านกลุ่มผู้นำกิจกรรมประเพณีเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และมีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม แบบทำตามกันมาเป็นการทำแบบมีเหตุผลบนพื้นฐานของความรู้เชิงวิชาการมากขึ้น จึงเป็นปัจจัยต่อ การเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประเพณี

2.4 การเปลี่ยนแปลงมิติทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประเพณี

อดีตการจัดงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าซั่ว รวมถึงประเพณีที่เกิดขึ้นในวัดด้วย ความ รับผิดชอบในการจัดงานส่วนใหญ่คือ เจ้าภาพ เจ้าของงาน ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายทุกหมวดทุกประเภท เพราะอาหาร ถือเป็นครัวตานอีกประเภทหนึ่ง ที่เจ้าภาพจัดให้มีเพื่อถวายพระสงฆ์ และรับรองแขก ที่มาร่วมงาน และอาหารนั้นต้องเหมาะสมกับงาน อีกทั้งรายการอาหารยังบ่งบอกถึงสถานะทางสังคม เศรษฐกิจของเจ้าภาพอีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งครัวตานประเภทอาหารออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1) อาหารที่ใช้ประเพณีงานของชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1.1) รายการอาหารงานสืบชะตาขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช มีรายการ อาหารประเภทแกงเผ็ด แกงเขียวหวาน ผัดผัก ยำวุ้นเส้น ยำหมูยอ ต้มยำปลา ไก่ ปลาทอด ส่วน รายการอาหารพื้นบ้านที่นิยมจัด เช่น แกงฟักเขียวใส่ไก่ ลาบหมู ลาบเนื้อ ต้มยำไก่ ต้มยำปลา แกง หยกกล้วยใส่ปลาแห้ง น้ำพริกผักลวก ต้มผักดอง หมูทอด ยำไก่ ส่วนรายการอาหารวันเผาศพส่วน ใหญ่นิยมแกงฮังเล แกงจืดวุ้นเส้น น้ำพริกกะปิ แกงเผ็ด แกงเขียวหวาน และประเภทของทอดเป็นต้น

1.2) รายการอาหารงานศพ เจ้าภาพมักจัดอาหารเลี้ยงทั้ง 3 มื้อ จนถึงวันเผา รายการวันทั่วไปส่วนใหญ่เป็นรายการอาหารพื้นบ้าน เช่น น้ำพริกผักจ่อ ผัดผัก

2) อาหารที่ใช้ในงานประเพณีของวัด รายการอาหารงานวัด เช่น งานทอดกฐิน งานประเพณี สรงน้ำพระธาตุ อาหารที่กลุ่มแม่บ้านจัดเลี้ยง มีดังนี้ แกงผักเขียวใส่ไก่ ลาบหมู ลาบเนื้อ ต้มยำไก่ ต้ม ยำปลา แกงหยวกกล้วยใส่ปลาแห้ง น้ำพริกผักลวก ต้มผักดอง หมูทอด ยำไก่ เป็นต้น การบริการ อาหาร เครื่องดื่มรับรองสาธุชนที่มาร่วมงานเป็นภาระของวัดรับผิดชอบค่าใช้จ่าย โดยนำเงินรายได้ จากการร่วมทำบุญในประเพณีนั้น ไปซื้อวัตถุดิบประกอบอาหาร เมื่อเสร็จสิ้นการจัดการ จะพบว่า ค่าอาหารเครื่องดื่มเฉลี่ยประมาณหมื่นบาท และเมื่อรวมกับค่าใช้จ่ายอื่นเช่น การน้ำมันเชื้อเพลิงใน การเดินทาง ค่าแก๊ส ค่าถ่าน ค่าฟืน และค่าเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ ถูกนำไปรวมกับค่าอาหาร ทำให้ค่าใช้จ่ายครัวตานประเภทอาหารสูงพอกับค่าใช้จ่ายครัวตานประเภทถวายพระสงฆ์

หลังจากที่วัดมีนโยบาย 3 ป. (ประโยชน์ ประหยัด ประยุกต์) และมีการวิจัยเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย ครัวตาน มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมิติทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประเพณี 3 ประการ ดังนี้

1) มีการจัดเลี้ยงแบบโรงทาน

การจัดเลี้ยงแบบโรงทาน เป็นกระบวนการทำงานแบบใหม่ เกิดขึ้นจากคนรุ่นใหม่ ที่มองเห็น ประโยชน์ของการจัดเลี้ยงแบบโรงทานในงานบุญประเพณี ก่อนการจัดงานทางวัด และคณะกรรมการ จัดงาน จัดประชุมเพื่อวางแผนงาน รวมทั้งวางแผนการบริการอาหารเครื่องดื่มให้เหมาะสมกับ กิจกรรม และจำนวนคนที่คาดว่าจะมาร่วมงานภายใต้นโยบาย 3 ป. (ประโยชน์ ประหยัด ประยุกต์) ซึ่งการจัดบริการอาหารแบบโรงทาน ในงานบุญประเพณีของวัดท่าซัว จากการสัมภาษณ์ผู้ร่วมงาน และการประชุมสรุปงานของคณะกรรมการจัดงาน พบว่า การจัดอาหารในงานบุญประเพณีของ หมู่บ้านท่าซัว ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

1.1) ประหยัดค่าใช้จ่ายครัวตานประเภทอาหาร เพราะวัดไม่ต้องลงทุนจัดซื้อวัตถุดิบ มาประกอบอาหาร และนอกจากประหยัดค่าซื้อวัตถุดิบต่างๆ แล้ว ยังประหยัดในส่วน of ค่าพาหนะ เดินทาง ค่าแก๊ส ค่าเครื่องดื่มต่างๆ อีกด้วย

1.2) มีรายการอาหาร เครื่องดื่มที่หลากหลาย การจัดบริการอาหารแบบโรงทาน พบว่า ชาวบ้านต่างคิดค้นทำอาหารที่ไม่ซ้ำกัน อาจเป็นเพราะมีการพูดคุยกันในกลุ่ม เช่น คุยกันผ่าน สื่อออนไลน์ หรือได้ข้อมูลจากแม่ค้าในตลาดสด อาหารที่นำมาจัดโรงทาน มักมีความหลากหลายทั้ง ประเภท สี สัน รสชาติ รูปแบบการบริการที่หลากหลาย

1.3) จูงใจให้คนในชุมชนมาร่วมงานมากขึ้น จุดประสงค์ของการตั้งโรงทาน คือ เพื่อ แจกอาหารเครื่องดื่มแก่ผู้ร่วมงานและบุคคลทั่วไปที่เดินทางสัญจรไปมา เมื่อทราบว่ามีโรงทาน ก็จะ แวะเวียนเข้ามา และนำไปสู่การพูดคุยปากต่อปาก เมื่อคนทราบว่ามีโรงทานงานวัด ก็จะร่วมงาน มากขึ้นทำให้บรรยากาศงานดูดีขึ้น

1.4) เกิดการเรียนรู้วิธีการทำอาหารในครอบครัว โรงทานที่นำมาจัดเลี้ยงในงานบุญ ประเพณีของบ้านท่าซัว ส่วนใหญ่มาจากเจ้าภาพโรงทานแบบครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัว จะมี

การหาหรือซื้อตกลงเกี่ยวกับรายการอาหารที่จะทำมาเป็นโรงทาน รายการอาหารที่นำมาบริการ โดยมากเป็นรายการที่ครอบครัวชอบ เช่น ข้าวเหนียวหมูปิ้ง ส้มตำ ข้าวผัด แกงกะทิ ขนมหวาน สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันคิด ช่วยกันทำเป็นโอกาสให้คนในครอบครัวได้เรียนรู้วิธีการทำอาหารไปด้วย

1.5) ส่งเสริมการนำหลักธรรมไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (การให้ทาน) และ สามัคคีธรรมในหมู่คณะ

1.6) มีสัมพันธภาพคนในครอบครัว จากการสังเกตงานบุญประเพณีของหมู่บ้าน คราใดที่มีการจัดโรงทาน มักจะเห็นภาพบรรยากาศของสมาชิกในครอบครัวพ่อ แม่ ลูก หลานตัวเล็กๆ มาช่วยกัน ตั้งแต่จัดโต๊ะ จัดอาหารลงภาชนะ จัดตกแต่งอาหาร แจก นั่งรับประทานร่วมกัน และจัดเก็บของใช้ ภาชนะจนเสร็จงาน การร่วมกิจกรรมโรงทานดังกล่าวก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีขึ้นกับคนในครอบครัว

1.7) กระตุ้นเศรษฐกิจระดับจุลภาค เพราะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่บ้าน เพื่อนำไปประกอบอาหารโรงทาน ประมาณการว่าค่าจัดซื้อวัตถุดิบ ค่าส่วนประกอบอื่นสำหรับการจัดอาหารโรงทานครั้งประมาณ 2,500 บาทต่อโรงทาน งานบุญทอดกฐินหรืองานประเพณีในชุมชนบ้านท่าซั่ว จะมีโรงทานประมาณ 30 โรงทานขึ้นไป ดังนั้น ประมาณการว่ามีเงินหมุนเวียนจากการซื้อขายสินค้าในหมู่บ้าน ที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับจุลภาค ครั้งละประมาณ 75,000 บาท

2) ยุกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน

การจัดงานบุญประเพณีตามแบบวิถีชาวบ้านในอดีต จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า สิ่งที่เป็นต้นเหตุให้ค่าใช้จ่ายครัวตางงานบุญประเพณีในหมู่บ้านท่าซั่วสูง คือ ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเช่น สุรา ในงานศพ การจัดครัวตางที่เกินความจำเป็น และการทำงานที่ได้ประโยชน์น้อย ทีมวิจัยจึงตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเป็นโจทย์ให้ทีมวิจัยหาทางลดค่าใช้จ่ายครัวตาง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

1.1) จัดเวทีเสวนาทบทวนคุณค่าของประเพณีให้กับผู้สูงวัย ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการจัดพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน

1.2) วัดเน้นการสงเคราะห์ชาวบ้านในการจัดพิธีการทางศาสนา เช่น การจัดงานศพ ในวัด ทางวัดจะบริการจัดเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธี บริการนิมนต์พระสงฆ์ มีบริการให้ยืม ดอกไม้จัด เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ โดยวัดไม่คิดค่าบริการใดๆ ทั้งสิ้น ประกอบกับในช่วงโรคไวรัสโควิด 19 ระบาด ทางกรมมีมาตรการป้องกันอย่างเข้มงวด อาทิ ลดจำนวนวันที่สวดอภิธรรมศพ กระชับเวลา งดการรับประทานอาหารแบบร่วมวงเป็นชุด

(3) ฟืนฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

การวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ในครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ทีมวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟูประเพณีโบราณขึ้นมาใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหลวงพระเจ้า และมีการประยุกต์ครัวตานให้เข้าสอดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้คำศรี และประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์

ตาราง 4.3 การฟื้นฟูประเพณี

ประเพณี	กิจกรรมในอดีต	การฟื้นฟูในปัจจุบัน
1. ประเพณีตานเปตพลีหรือประเพณีเดือน 12 เป็ง	ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะเตรียมครัวตานที่เรียกว่า สารับ โดยใช้พาชนะเช่น ถัง น้ำ กะละมัง ตระกล้ำ แข่ง แล้วบรรจุของกินของใช้ต่างๆ มากน้อยตามกำลังทรัพย์ และตามจำนวนญาติที่เสียชีวิต แล้วนำมาถวายในวันพระใหญ่ตรงกับขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เหนือ การถวายตาน มี 2 รูปแบบ 1. ถวายเจาะจงพระสงฆ์โดยมีเจตนาให้พระสงฆ์ได้ใช้บริโภค 2. ถวายรวมกันเป็นหมู่คณะ มีเจตนาให้เป็นสังฆทาน เพื่อนำปัจจัยไปใช้ประโยชน์ส่วนรวม	ชาวบ้านจะร่วมมือกันบริจาควัสดุอุปกรณ์เพื่อประกอบเป็นสะเปา หรือเรือสำเภาขนาดใหญ่ เพื่อบรรจุไทยทานทั้งหมด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ โดยมีเหตุผลสำคัญ 2 ประการ 1. สะเปาเป็นพาหนะของพระสงฆ์ในการเดินทางจากชมพูทวีปมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาดินแดนสุวรรณภูมิ ชาวพุทธล้านนา จึงให้ความสำคัญกับสะเปา 2. ชาวพุทธล้านนา มีความเชื่อว่าญาติผู้ล่วงลับที่จากไป ต้องเดินทางไปสู่โลกหน้า อาจมีการข้ามแม่น้ำ จึงต้องอาศัยเรือสำเภา หรือสะเปา เป็นพาหนะในการเดินทางไปสู่โลกหน้าอย่างมีความสุข หลังเสร็จพิธีถวายทาน พระสงฆ์จะยกไทยทานทั้งหมดให้โยมบูชาโดยมีเหตุผล 1. ให้โยมบูชา (ซื้อ) ของกินของใช้

		กลับไปบริโภคที่บ้าน เหมือนซื้อของราคาถูกลง เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในครอบครัว 2. นำปัจจัยจากการบูชา ไปบำรุงพัฒนาเสนาสนะในวัดให้มีความเจริญ
2. ประเพณีตานหัว (พิน) ถวายพระพุทธรูปในวันพระ 15 ค่ำเดือน 4 เหนือ	ประเพณีตานหัวพระเจ้า มักนิยมจัดร่วมกับประเพณีตานข้าวใหม่ ในช่วงฤดูหนาวราวเดือนมกราคมของทุกปี ชาวบ้านท่าซั่ว จะนำเฉพาะข้าวเปลือก ข้าวสารที่เก็บเกี่ยวมาใหม่ ข้าวหลามมารวมกันที่วัด ไม่มีหัว แล้วทำพิธีถวายเป็นพุทธบูชา ข้าวสาร ข้าวเปลือกให้พระสงฆ์สามเณรใช้ประกอบเป็นภัตตาหารเช้าเพลในยามจำเป็น หากมีมากก็นำออกให้โยมบูชานำปัจจัยบำรุงวัดต่อไป	กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นที่มียัง ได้จัดเวทีทบทวนเพื่อฟื้นฟูประเพณีตานหัวพระเจ้าโดยจัดพร้อมกับประเพณีตานข้าวใหม่ที่มีผู้สูงอายุจะประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ชาวบ้านนำกิ่งไม้มารวมกันที่วัด แล้วช่วยกันปลูกเปลือกออกแบบกองพิน หรือเรียกว่า กองหัวให้มีลักษณะคล้ายเจดีย์ ประดับตกแต่งด้วยฉัตร ให้สมบูรณ์เพื่อถวายพร้อมกับข้าวใหม่ หลังจากถวายแล้วก็ช่วยกันประกอบพิธีเผากองพิน หรือหัวพระเจ้า เสมือนหนึ่งว่า ให้เกิดความอบอุ่นแก่พระพุทธรูปในช่วงฤดูหนาว การจัดประเพณีตานหัวพระเจ้าได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดประโยชน์ 1. ชาวบ้านทราบคุณค่าความหมายของประเพณีตานหัวพระเจ้า 2. เป็นกุศโลบายสอนให้คุณมีความคิดที่ลึกซึ้งปรานีในการจัดของถวายบูชาพระรัตนตรัย 3. ก่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการออกแบบ การประกอบ การคิดค้นทำครว้ตวนที่สร้างสรรค์มี

		คุณค่าและความหมายในเชิงสัญลักษณ์รุ่นสู่รุ่น 4. ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริจาควัสดุ วัสดุผลิตครีวตานของส่วนรวม 5. ลดค่าใช้จ่ายในการทำครีวตานในประเพณี
--	--	--

จากการประยุกต์ครีวตานให้สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน จากนโยบายของวัดการจัดงานบุญประเพณี โดยวิธี 3 ป. คือ ประโยชน์ ประหยัด ประยุกต์ ครีวตาน ประเพณีงานศพ ประเพณีदानข้าวใหม่ ประเพณีตามไม้กำศรี และประเพณีदानเจดีย์ทราย พบว่า ครีวตาน การประยุกต์ก่อให้เกิดการต่อยอดนำครีวตานไปใช้ประโยชน์กับวัด ชุมชน ดังปรากฏตามตารางที่ 4.4 แสดงการประยุกต์ครีวตานให้เข้าสอดคล้องกับปัจจุบัน

ตาราง 4.4 แสดงการประยุกต์ครีวตานให้เข้าสอดคล้องกับปัจจุบัน

ประเพณี	ครีวตาน	การประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน
1. งานศพ ชาวบ้าน	1. ดอกไม้ผ้า ดอกไม้กระดาชงานศพ 2. แข่งพลาสติกใส่ครีวตานสังฆ์ดิบ ²	1. ใช้จัดตกแต่งงานวัด 2. ใช้เป็นถังขยะในวัด

² คำว่า “สังฆ์” หมายถึง สังฆ์จำนวน 4 รูป เรียกว่า 1 สังฆ์ ถ้าพระสงฆ์ 8 รูป เรียกว่า 2 สังฆ์

คำว่า “ดิบ” หมายถึง ของที่ถวายทานต้องเป็นของดิบ หรือของสด

ดังนั้น คำว่า สังฆ์ดิบ ในความหมายของชาวบ้านทำชั่ว ที่สืบทอดกันมาคือ การถวายของดิบ จำนวนอย่างละ 100 ชิ้น แก่พระสงฆ์จำนวน 4 รูป โดยนิยมทำพร้อมกับพิธีการदानปราสาทศพอุทิศให้คนตาย ในวัด โดยจะงดเว้นการถวายทานในวันพุธ เพราะมีความเชื่อดั้งเดิมว่า วันพุธ ผีจะไม่ได้รับส่วนบุญ แต่โดยความหมายที่แท้จริงตามโบราณ การदानสังฆ์ดิบ นิยมอุทิศให้คนที่เสียชีวิตแบบกะทันหัน เช่น ประสบอุบัติเหตุ ฟ้าผ่า ฆ่าตัวตาย หรือเรียกว่า ตายโหง คนที่ตายประเภทนี้ เชื่อว่าเป็นผู้ที่หมดบุญ เพราะธาตุ 4 แยกดับไปอย่างกะทันหัน การแตกดับของธาตุขันธ์ มีความเชื่อว่าดวงวิญญาณจะไม่สามารถไปสู่ที่สุคติภูมิได้

ด้วยเหตุนี้ ญาติจึงถวายदानสังฆ์ดิบจำนวนมากๆ คือ จำนวนร้อยชิ้นขึ้นไป ยิ่งมากยิ่งขึ้น ของदानประกอบด้วยของกินของใช้ เนื้อดิบ ปลาดิบ จำนวนอย่างละ 100 ชิ้น บรรจุในถ้วยสาน จำนวน 4 ถ้วย และถวายदानแก่พระสงฆ์จำนวน 4 รูป การถวายदानของจำนวนมากๆ จะได้อานิสงส์ผลบุญมาก กุศลผลบุญจะส่งผลให้ผู้ล่วงลับไปสู่ที่สุคติ และนิยมถวายदानนอกเขตวัด

เครื่องสังฆ์ดิบอย่างละ 100 ชิ้น ประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียน ช่อ พริกแห้ง เกลือ ข้าวสารหอมขาว เนื้อดิบ ปลาดิบ การदानเงิน อดดาชทองม้วนเป็นหลอด ห่อหนึ่ง ข้าวต้ม เมี่ยง บุหรี่ แกงส้ม แกงหวาน ลำลีพันไม้

2. ตานข้าวใหม่	1. ข้าวสาร ข้าวเปลือก	1. ให้โยมบุษราคามักนำปัจจัยบำรุง พัฒนาเสนาสนะในวัด 2. ใช้ทำอาหารโรงทานงานประเพณี สงกรานต์
3. ตานไม้ค้ำศรี	1. เหล็กท่อนใหญ่ แต่งให้เป็นลักษณะมี ง่าม ใช้แทนไม้ถวายเป็นไม้ค้ำศรี	1. นำเหล็กไปใช้ทำโครงหลังคาศาลา 2. เสาที่แขวนระฆัง 3. ซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุด
4. ตานเจดีย์ ทราย	1. ทราย	1. ใช้ผสมปูนซีเมนต์ก่อสร้าง เสนาสนะในวัด

กล่าวโดยสรุป การฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน สามารถอธิบาย ได้ว่า**สิ่งที่จำเป็นต้องคงไว้** ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อรักษาสามัคคีธรรมของคนในหมู่บ้าน เพื่อเป็นกุสโลบายในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยประเพณีแห่ครัวตาน และประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และเพื่อสืบสานวิถีชาวบ้านโดยใช้วัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจของชาวบ้าน ในส่วนของ**สิ่งที่จำเป็นต้องปรับ** ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็น รักษารากเหง้าของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในอดีต ที่สอดคล้องหลักธรรมคำสอนในประเพณี และการสืบทอดภูมิปัญญาที่ถูกต้องสู่รุ่นต่อไป

ทุกอย่างจำนวน 100 ชิ้น สวยดอก กระบอกน้ำหยาด ซองปัจจัย เมื่อของทุกอย่างพร้อมครบ 100 ชิ้น จะนำบรรจุใส่ในเข่งสานด้วยไม้ไผ่ จากนั้นประกอบพิธีถวายตานแด่พระสงฆ์จำนวน 4 รูป หลังพิธีถวายตาน เจ้าภาพจะนำของตานทั้ง 4 กว่ย ไปฝังที่สุสาน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการดำเนินงาน

งานวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าและความเหมาะสมที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเพื่อฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่าย เช่น นักวิจัย ชาวบ้าน และนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัยครั้งนี้

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ 3 ประเด็น คือ 1) การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว 2) การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 3) ฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน พบว่า

1) การทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซัว คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ เช่น งานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร รุ่งต่าง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่คนในชุมชนได้ร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอย่างสันติสุขและยั่งยืน ในปัจจุบันทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนทำให้วัฒนธรรม ประเพณีของบ้านท่าซัวได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ประเพณีให้สะดวกและง่ายมากขึ้น จึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ด้วยสังคมที่เร่งรีบจึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบ้านชุมชนบ้านท่าซัวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชน อาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่ออำนวยความสะดวก จัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก เช่น

ใบตอง ต้นกล้วย ลูกมะพร้าว ใบพลู ลูกหมาก ปูนแดง เป็นต้น แต่สิ่งของเหล่านี้ยังคงคุณค่าความหมายเดิมเอาไว้ตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนกันมาแบบมุขปาฐะ

การลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าซั่ว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าซั่ว เจ้าอาวาสวัดท่าซั่ว วางนโยบายไว้ 3 ป. คือ 1. ประยุक्त 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด นโยบายดังกล่าวดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 และถูกถ่ายทอดโดยการปฏิบัติสู่ทีมนักวิจัยบ้านท่าซั่ว จากนโยบายดังกล่าวจึงเป็นโจทย์ให้นักวิจัยบ้านท่าซั่ว คิดหาแนวทางที่จะให้การจัดงานบุญประเพณีประจำปีของวัดท่าซั่ว เป็นไปตามนโยบาย 3 ป. โดยทีมวิจัยจึงเริ่มดำเนินการ ดังนี้ คือ 1. ศึกษาบริบทของงานบุญประเพณีโดยหาความหมาย คุณค่า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกิจกรรมงานบุญประเพณีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านท่าซั่ว 2. ทบทวนค่าใช้จ่ายในการจัดงานบุญประเพณีตั้งแต่อดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน 3. ถอดบทเรียนเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติแก่รุ่นต่อไป

2) การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซั่วจากอดีตจนถึงปัจจุบันมี 3 มิติ คือ ตัวบุคคล สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สามารถอธิบายได้ ดังนี้ ตัวบุคคล อดีตการทำกิจกรรมงานบุญประเพณีของบ้านท่าซั่ว จะขับเคลื่อนโดยมีผู้นำเพียง 1 หรือ 2 คน ผู้นำ คือ คนที่มีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ และดูแลกิจการงานต่างๆ ภายในวัดมานาน คราใดที่มีการจัดงานบุญประเพณีชาวบ้านทั้งหลายต่าง ก็พร้อมจะเป็นผู้ตาม และให้สิทธิในการตัดสินใจดำเนินการ ภายหลังจากการที่มีเวทีวิจัยการจัดงานบุญภายใต้กระบวนการวิจัย

มิติทางสังคมก่อให้เกิดเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เพราะคนที่มาร่วมในกระบวนการทำงาน มีความแตกต่างในหลายด้าน เช่น เพศ อายุ ความรู้ ดังนั้น อาจเป็นบ่อเกิดของความบาดหมางใจ ชื่นเคืองใจกัน มีการทำงานแบบเป็นทางการผ่านกลไก PDCA เริ่มตั้งแต่มีการออกหนังสือเชิญประชุม มีระเบียบวาระการประชุม มีการบันทึกรายงานการประชุม ในระหว่างการประชุมมีการวางแผนงาน กิจกรรมตั้งแต่เริ่มงานถึงเสร็จสิ้นงาน

มิติทางวัฒนธรรม เมื่อเข้าใจในคุณค่าความหมาย ทำให้พิธีกรรมมีความหมายต่อชุมชนมากขึ้น อาศัยการอธิบายเชิงเหตุผล ถ่ายทอดให้ความรู้จึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นในด้านการลดค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะเกิดจากการทบทวนคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมงานบุญ ประเพณี ซึ่งเชื่อต่อไปยังพิธีกรรมงานบุญอื่นด้วยการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก่อให้เกิดประโยชน์กับหมู่บ้าน 3 ธรรม คือ มีสามัคคีธรรมในหมู่คณะมากขึ้น

มิติทางเศรษฐกิจ ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านท่าซั่วการจัดงานส่วนใหญ่ คือ เจ้าภาพเจ้าของงาน ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายทุกหมวดทุกประเภท เพราะอาหาร ถือเป็นครัวตานอีกประเภทหนึ่งที่เจ้าภาพจัดให้มีเพื่อถวายพระสงฆ์ และรับรองแขกที่มาร่วมงาน และอาหารนั้นต้องเหมาะสมกับงาน อีกทั้งรายการอาหารยังบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมเศรษฐกิจของเจ้าภาพอีกด้วย หลังจากที่มีวัดมีนโยบาย 3 ป. (ประโยชน์ ประหยัด ประยุक्त) และมีการวิจัยเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายครัวตาน มีผลให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงมิติทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประเพณี 3 ประการ ดังนี้ มีการจัดเลี้ยงแบบโรงทาน ยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน

3) การฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน คนในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ทีมวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟู ประเพณีโบราณขึ้นมาใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหัวพระเจ้า และมีการประยุกต์ครัวตานให้สอดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้คำศรี และ ประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ และการฟื้นฟูประเพณีแห่ครัวตานล้านนาล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน สามารถอธิบาย ได้ว่าสิ่งที่จำเป็นต้องคงไว้ ด้วยเหตุผล เพื่อ รักษาสามัคคีธรรมของคนในหมู่บ้าน และเป็นกุสโลบายในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทาง พระพุทธศาสนา โดยอาศัยประเพณีแห่ครัวตาน และประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

กล่าวโดยสรุป ข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้ทีมวิจัย และชาวบ้านทราบถึงเหตุผล จึงนำข้อมูลดังกล่าว มาปรับใช้กับประเพณีในชุมชน และประเพณีของวัด เช่น แห่นาค แห่ครัวตานหัววัดในประเพณีงานบุญ ต่าง ๆ จากการวิจัยทำให้เกิดกลไกกระบวนการจัดการพิธี คือ 1. มีความหลากหลายด้านพิธีกรรม การศึกษาคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมต่างๆ ทำให้ชาวบ้านได้ศึกษาควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง จึงทำให้เกิดพิธีกรรมที่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจ ทำให้สนใจให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากขึ้น และให้ความเคารพในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด 2. กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มาร่วมงานเกิดความรู้ เกิด ความผูกพันกับกลุ่มกับวัด การแสดงออกส่อไปทางที่น่ายินดี มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น และ 3. ด้านเศรษฐกิจ การวิจัย ทำให้เห็นที่มา ความหมายของพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ที่สอดคล้องกับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการทำครัวตานที่เกิดความจำเป็น ไม่ เป็นไปตามจารีตในอดีต เมื่อพบความรู้แล้ว จึงมีความเชื่อใหม่ เป็นผลให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการทำ ครัวตานงานพิธีกรรมเช่นงานศพ เป็นต้น

หลังจากการดำเนินการสิ้นสุดโครงการ ชาวบ้านสามารถมีความรู้ ความเข้าใจในคุณค่า ความหมายของการจัดครัวตานในงานประเพณี เช่น “ครัวตาน” ได้อย่างถูกต้อง และมีทัศนคติที่ดีขึ้น ต่อคนในชุมชน สามารถทำครัวตานได้อย่างถูกต้องหลังจากได้รับการรับรู้จากผู้รู้ และทำให้เกิดความ ชำนาญในการทำครัวตาน จนนำมาสู่ความภาคภูมิใจในงาน จนนำมาสู่การคลี่คลายปัญหาที่ชาวบ้าน ได้รับรู้คุณค่าและความหมาย ตลอดจนการทบทวนค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานต่างๆ ในงานแต่ละ ประเภท สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นกลไกในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการตอกย้ำใน รูปแบบของการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทบทวนการวางแผนกิจกรรมประเพณีในชุมชนตลอดปี กิจกรรมสร้างความเข้าใจครัวตานประเภทเครื่องสักการะล้านนา กิจกรรมสืบสานคุณค่าความหมายของ ประเพณีตานเปตพลี และกิจกรรมศึกษาคุณค่าความหมายของงานบุญทอดกฐิน

5.2 อภิปรายผล

ประเพณีในชุมชน และประเพณีของวัด เช่น แห่นาค แห่ครัวตานหัววัดในประเพณีงานบุญต่างๆ จากการวิจัยทำให้เกิดกลไกกระบวนการจัดการพิธี คือ 1. มีความหลากหลายด้านพิธีกรรม การศึกษาคคุณค่า ความหมายของพิธีกรรมต่างๆ ทำให้ชาวบ้านได้ศึกษาควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง จึงทำให้เกิดพิธีกรรมที่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจ ทำให้สนใจให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากขึ้น และให้ความเคารพในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด 2. กลุ่มผู้สูงอายุ ที่มาร่วมงานเกิดความรู้ เกิดความผูกพันกับกลุ่มกับวัด การแสดงออกส่อไปทางที่มั่นใจ มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น และ 3. ด้านเศรษฐกิจ การวิจัย ทำให้เห็นที่มา ความหมายของพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการทำครัวตานที่เกิดความจำเป็น ไม่เป็นไปตามจารีตในอดีต เมื่อพบความรู้แล้ว จึงมีความเชื่อใหม่ เป็นผลให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานงานพิธีกรรมเช่นงานศพ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ เชื้อม ทองภู และคณะ (2550, หน้า 94-95) กล่าวว่า โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการปรับปรุงเรื่องการบริหารจัดการใหม่ จากเดิมที่การตัดสินใจทั้งหมดอยู่ที่หัวหน้าคณะปรับเป็นให้นักแสดงลิเกป่าในคณะมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน เมื่อทุกคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของคณะก็จะทำให้มีกำลังใจที่จะทำงานอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือสรุปงานและวางแผนการทำงานร่วมกัน ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของลิเกป่าแก่ลูกหลานในชุมชนประชาสัมพันธ์ให้คนสมัยปัจจุบันได้รู้จักและเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงลิเกป่า

ประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าข้าว คนในชุมชนยังยึดแนวทางการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีงามของเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ เช่น งานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนองค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่คนในชุมชนได้ช่วยกันหรือเรียกว่า “เอามื้อ” ตลอดจนร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอย่างสันติสุขและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ (2557, หน้า 64) กล่าวว่า ชาวบ้านในชุมชนตำบลโคกเพชร ได้ให้คุณค่าและความหมายประเพณียวโด คือ การช่วยกันไปช่วยกันมา เป็นลักษณะของการขอแรง เราไปขอแรงเขามา เมื่อเขามาช่วยแล้วเราต้องไปช่วยเขาคืน

ในปัจจุบันทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในชุมชน จนทำให้วัฒนธรรม ประเพณีของบ้านท่าข้าวได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ประเพณีให้สะดวกและง่ายมากขึ้น จึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต ด้วยสังคมที่เร่งรีบจึงทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีในบ้านชุมชนบ้านท่าข้าวได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท จากอดีตที่เคยใช้วัสดุที่มีในชุมชนอาศัยคนในชุมชนเอามารวมกันทำกิจกรรม เปลี่ยนไปเป็นการ

ซื้อขายจากร้านสะดวกซื้อเพื่อง่ายต่อการจัดพิธีและความรวดเร็วของกิจกรรมประเพณี สิ่งของบางอย่างต้องซื้อเพราะเป็นของหายาก การลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมงานบุญประเพณีของชุมชนบ้านท่าซั่ว ด้วยนโยบายการจัดงานบุญประเพณีของวัดท่าซั่ว เจ้าอาวาสวัดท่าซั่ว วางนโยบายไว้ 3 ป. คือ 1. ประยุต์ 2. ประโยชน์ 3. ประหยัด และการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งครัวตานล้านนาบ้านท่าซั่วจากอดีตจนถึงปัจจุบันมี 3 มิติ คือ ตัวบุคคล สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สำหรับการฟื้นฟูประเพณีแห่งครัวตานล้านนาล้านนาในความหมายใหม่ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน คนในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางลดค่าใช้จ่ายในการทำครัวตานแล้ว ทีมวิจัยโดยผู้สูงอายุ ยังได้ฟื้นฟูประเพณีโบราณขึ้นมาใหม่อีก 2 ประเพณี คือ 1) ประเพณีตานเปตพลี 2) ประเพณีตานหลวงพระเจ้า และมีการประยุต์ครัวตานให้เข้าสวดคล้องกับปัจจุบันอีก 2 ประเพณี คือ ประเพณีตานไม้คำศรี และประเพณีการตานเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งสอดคล้องกับ นุสวรรณ สันเจิมศิริและคณะ (2559) พบว่า รูปแบบการใช้ชีวิตของคนทั้งสามวัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้พัฒนาความสัมพันธ์คนสามวัยในชุมชนที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น ประเพณี วัฒนธรรมที่ทำร่วมกันโดยให้ทุกกิจกรรมคนทุกวัยสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และการทำวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของคนสามวัยโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และแสง ปวงจักรทา และคณะ (2559, หน้า 125-127) ยังพบว่า ชาวบ้านมีความสมัครสมานสามัคคีกันในงานส่วนรวม ใช้หลักการทางคริสต์ศาสนาเป็นสื่อกลางในการชักชวนให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากผลการศึกษาจะทำให้ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และเห็นพัฒนาการด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว การทดลองทำกิจกรรม “ค่ายครอบครัว” และกิจกรรมใน “เทศกาลคริสตมาส” ยังทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น

5.3 บทเรียนที่ได้จากงานวิจัย

- บทเรียนในมุมมองนักวิชาการต่องานวิจัย
 - 1) ได้ระบบกลไก การทำงานวิถีพุทธ คือ สันติอภัย
 - 2) เกิดทัศนคติที่ดีในเชิงปัญญาทำให้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ คือการลดรายจ่ายในพิธีกรรม

- บทเรียนในมุมมองนักวิจัยชาวบ้านต่องานวิจัย
 - 1) ชาวบ้านได้ความรู้ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมมากขึ้นโดยเฉพาะความรู้ที่สัมพันธ์กับธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา
 - 2) ชาวบ้านเห็นคุณค่าของพิธีกรรมมากขึ้นแสดงออกโดยการผ่านพิธีกรรม

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ปัญหา อุปสรรค

- ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นเวลาค่อนข้างเช้า เนื่องจากนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุจึงมีความอ่อนเพลียในการจัดกิจกรรม หากทำกิจกรรมนานๆ ก็จะทำให้เบื่อง่าย
- ภาระงานของทีมงานอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งทำให้จัดสรรเวลาไม่ตรงกันกับทีมชุมชน จึงแก้ไขปัญหาโดยนัดหมายเวลาจัดกิจกรรมร่วมกัน ในทุกๆวันพระ ซึ่งเป็นเวลาที่ตรงกันของพระสงฆ์และทีมผู้สูงอายุ

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานครั้งต่อไป

จากการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งนี้ทำให้ทีมนักวิจัยได้เรียนรู้ว่าการที่ชาวบ้านจะทำการวิจัยได้นั้นไม่ใช่เรื่องยาก แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นบ้างก็ตาม แต่หากมีความตั้งใจก็สามารถทำได้และผ่านอุปสรรคไปได้ด้วยดี สามารถสรุปข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

- 1) การฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นควรมีการดำเนินการอย่างมีศิลปะและต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันกล่าวคือ การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนที่เข้าใจง่ายหรือน่าสนใจ
- 2) ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและควรปลูกจิตสำนึกให้รู้จักการรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชนร่วมกันเพื่อให้คนรุ่นใหม่คำนึงถึงปัญหาส่วนรวมมากกว่าปัญหาส่วนตัวซึ่งทำให้ความเห็นแต่ตัวลดลงและส่งผลให้ชุมชนมีความน่าอยู่มากขึ้น
- 3) ให้ความสำคัญกับพื้นฐานของชุมชนและนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชนทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในความมีเอกลักษณ์ของชุมชนและสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ตลอดจนนำองค์ความรู้ที่คนในชุมชนมีจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ชีวิตในชุมชน
- 4) นำองค์ความรู้ที่ได้ไปขยายผลชุมชนใกล้เคียง โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้รากเหง้าของประเพณีในชุมชนทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าและความหมายของประเพณีในชุมชนของตนเอง

5.4.3 ข้อเสนอแนะผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นการจัดการศึกษาภายใต้แนวทางการทำงานของในปี 2562 ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ซึ่งในระหว่างปี 2562 – 2563 มีเป้าหมายในการประมวลองค์ความรู้รูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นกลไกขับเคลื่อนงานการศึกษาในจังหวัดลำปางให้สามารถหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจนเกิดเป็น “นวัตกรรมการเรียนรู้ของชนในชุมชนได้อย่างแท้จริงในทุกมิติ” จนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อนงานการศึกษาเพื่อเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงระบบ (Total Change) หรือการปฏิรูปการศึกษาที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ในฐานะมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เป็นเครือข่ายจังหวัดลำปาง มุ่งเน้นการสร้างศาสนาคูณ (บัณฑิต) ที่มีคุณภาพเพื่อกลับคืนสู่สังคม ผ่านการจัดการเรียนรู้ผ่านพันธกิจของสงฆ์ 6 ด้านที่สัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเป็นการนำร่องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในกลุ่มของอาจารย์และพระนิสิตของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยกำหนดประเด็นวิจัยให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) เพื่อให้เป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศระยะยาว ตามวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม สามารถแก้ปัญหาและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เป็นรากฐานของประเทศไทยสำหรับการเติบโตระยะยาว

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนท่าข้าว คือ พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ และกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสนใจ ต่างก็ตระหนักถึงสถานะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากอดีตที่ใช้ประเพณี วัฒนธรรมเป็นกุศโลบายการสร้างให้เกิดธรรมะที่สำคัญ เช่น **การละอาย** คือมีความเคารพต่อกันให้เกียรติกัน เพื่อนบ้านมีงานบุญ งานประเพณี เกิดกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุและคนหนุ่ม-สาว เกิดการถ่ายทอด แบ่งปันและบอกเล่า **ปัญญาธรรม** คือ การเตรียมเครื่องถวาย สมาชิกต้องช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน ช่วยกันแก้ปัญหา เพื่อทำให้ ดีที่สุด **สามัคคีธรรม** คือ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน เราในฐานะเพื่อนบ้านก็อาสาช่วยเหลือ มีน้ำใจให้แก่กันและกัน แต่ปัจจุบันคุณค่าความหมายถูกลบเลือน ผู้สูงอายุในฐานะสมาชิกของชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ มีบทเรียน เป็นผู้ที่สั่งสมรักษา และสืบทอดคุณค่า ความหมายทางวัฒนธรรมมายาวนานทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อวิเคราะห์ปัญหาผ่านเวทีเสวนา สามารถจำแนกได้คือ 1) องค์ความรู้ของประเพณี วัฒนธรรมบางเรื่องได้รับการถ่ายทอดมาไม่สมบูรณ์ ไม่ชัดเจน จึงทำให้เกิดความหลากหลาย มีการตีความที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิมและแตกต่างกันออกไป จึงทำให้การสื่อสารความหมายยังมีความสับสน คลาดเคลื่อน และขาดความเข้าใจในหลากหลายมิติ 2) คนยุคใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เริ่มลดน้อยลงเพราะเห็นว่าเป็นเรื่อง

ของผู้สูงอายุ กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนในอดีตจึงเป็นเพียงกลุ่มที่สนใจ ระบบการให้คุณค่าและความสัมพันธ์ของคนในยุคอดีตที่จะผ่องถ่ายความรู้สู่คนยุคใหม่ก็ลดทอนลง เหลือเพียงการสืบทอดพิธีการทางสังคมให้ครบกระบวนการแต่ไม่สามารถเข้าใจถึงคุณค่าที่สอดคล้องกับการนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน คนยุคใหม่ไม่สามารถอธิบาย คุณค่า ความหมายที่ใช้เป็นกุศโลบายที่แฝงไว้อย่างลึกซึ้ง ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ยิ่งทำให้กลุ่มผู้สูงอายุมีความกังวล หากยังคงสืบสานประเพณีวัฒนธรรมในรูปแบบเดิม กับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยที่ชุมชนไม่ได้สร้างการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องเท่าทัน จากงานวิจัยเองก็พบว่า ผู้สูงอายุยังคงพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยที่ผู้สูงอายุที่มีความสามารถมักได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชน ถือว่าเป็นบทบาทที่ผู้สูงอายุจะต้องกระทำตามบทบาทสถานภาพที่ได้รับมอบหมาย และเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ

แนวทางของกิจกรรมภายใต้งานวิจัย คือ ใช้ประเพณีทางพุทธศาสนาสร้างสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผู้สูงอายุ และกำหนดทิศทางของทั้ง 6 ประเพณี ที่เกิดจากการพิจารณาร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติแต่ยังคงไว้ซึ่ง คุณค่า ความหมาย เพื่อเป็นต้นแบบในการปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัย อีกทั้งผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมยังมองเห็นคุณค่าในตัวเอง สร้างคุณค่าต่อสังคม ลดความเครียดจากการเข้าร่วมกิจกรรม สร้างสังคมผู้สูงอายุยุคใหม่ ที่ใช้กิจกรรมของประเพณี วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางสังคมในการสร้างบทบาทของผู้สูงอายุให้มากขึ้น ในลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แตกต่างจากกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุในรูปแบบเดิม ๆ โดยสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพของตนเองที่ไม่ได้วิ่งโรยไปตามกาลเวลา เป็นครูภูมิปัญญาของคนในชุมชน และเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ เกิดการสื่อสารประเพณี วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่ทำให้คนในชุมชนทำความเข้าใจความหมายและปรับใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตได้เหมาะสม และอาจนำมาซึ่งโมเดลการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ผ่านการอธิบายผ่านหลักธรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการวิจัยซึ่งสามารถนำไปบูรณาการในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย

จากเหตุผลข้างต้น ผู้สูงอายุในชุมชนทำชั่วถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีองค์ความรู้เฉพาะตัว ในภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ การนำศักยภาพและความสามารถในตัวตนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมเป็นภาวะของผู้สูงอายุที่ยังคงมีความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น มีประสิทธิภาพ ประกอบกับกระบวนการคิดและการเรียนรู้ยังคงมีความสมบูรณ์ถึงแม้บางครั้งอาจจะเกิดความล่าช้าในการประมวลผลข้อมูลต่าง ๆ แต่ภาพรวมกลุ่มผู้สูงอายุถือว่าเป็นกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กฤษฎา เข้าวาทิน. (2545). รายงานการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตจังหวัด เชียงราย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2536). เพลงพื้นบ้าน. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 12 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา. หน้า 52
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. (2548). ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์
- เชื้อม ทองภู และคณะ. โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมากอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2550). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ดาวรุ่ง แซ่โค้ว และคณะ. (2557). การปรับใช้ประเพณียวไดเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนตำบลโคกเพชร อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ทศนา เขมมณี. (2545). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว. สภาพทั่วไป. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <https://www.tbouhaew.go.th/home>; องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแฮ้ว. สภาพทั่วไป. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2562, จากเว็บไซต์ <http://www.bohae.go.th/products.html>
- บรรลุ ศิริพานิชและคณะ. (2531). “พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีอายุยืนและแข็งแรง”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา จำกัด
- พรเทพ มนตร์วัชรินทร์. (2547). การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พายุ ภูคำวงศ์. (2557). ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาประปรังคู่
แก้วของชาวพุทธ อำเภอกู่แก้ว จังหวัดอุดรธานี. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศิริพร ณ ถลาง. (2548). เพลง ดนตรีปริศนาผ้าทอ ภูมิปัญญาด้านการละเล่นและการ
ช่าง. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนส่งเสริมภูมิปัญญา,

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23. (2550). ภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 18
พฤศจิกายน 2561 จาก

<http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>.

สิริกร ไชยมา. (2544). ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตล้านนา. แพร่: โครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
จังหวัดแพร่

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2542). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิภูมิปัญญา

สุรีย์ พันธุ์พงศ์. (2546). ภูมิปัญญาไทย. นครสวรรค์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้
ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. ภาพกิจกรรม

ประชุมกลุ่มย่อยผู้ร่วมวิจัยเพื่อวางแผนการดำเนินงานและแบ่งบทบาทหน้าที่ และสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการวิจัยตลอดจนทบทวนค่าใช้จ่าย คุณค่า ความหมาย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณีแห่ครัวตานล้านนาบ้านท่าซั่ว (ครั้งที่ 1)

เสวนาผู้ร่วมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการจัดเครื่องสักการะและวางแผนการดำเนินงานและแบ่ง
บทบาทหน้าที่การทำงานในวันเข้าพรรษา (ครั้งที่ 2)

ผู้ร่วมวิจัยการจัดศรัทธางานบุญเปตพลีวางแผนการดำเนินงานและแบ่งหน้าที่งานบุญตาน
เปตพลี และงานกฐินของคณะศรัทธาวัดท่าซั่ว (ครั้งที่ 3)

ผู้ร่วมวิจัยถอดบทเรียนที่ได้จัดคร่ำหวอดงานบุญเปตพลี และงานกฐิน ของคณะศรัทธาวัดท่าซัว (ครั้งที่ 4)

ภาคผนวก ค. ประวัติทีมวิจัย

1.ชื่อ-สกุล : พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ คำชุม อายุ 46 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100170242

เกิดวันที่ : 10 มกราคม 2517 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดท่าข้าว เลขที่ 1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : วัดท่าข้าว เลขที่ 1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : Supanatkamchum1@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 0624235996

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย/เจ้าอาวาส

ประวัติการศึกษา : ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาบริหารทรัพยากรมนุษย์ สถาบันราชภัฏ
ลำปาง

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บธ.ม.) สาขาวิชาบริหารธุรกิจ วิทยาลัยโยนก

พุทธศาสนามหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร.วิทยาเขต

เชียงใหม่

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย/ งานพัฒนา/ การทำงานกับชุมชน

-งานวิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน
ท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

(The ancient Document Conservation Process With The involvement of The Ban
Tha Khua Community, Bohaeo Sub District, Mueang Diatrict. Lampang Province)

-งานวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

(The Study of The Succession process Lampang Buddhist Art)

-งานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏใน
คัมภีร์โบราณนครลำปาง

(The study of practiced knowledge to refine the cultural practices as depicted in
the ancient tex of lampang)

-งานวิจัยเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายในงานประเพณีแห่ครัวตานล้านนาเพื่อสร้างคุณค่าความหมายที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าซัว ต.บ่อแฮ้ว อ.เมืองลำปาง

-งานวิจัยเรื่อง วิธีการอยู่ร่วมกันของพระนิสิตอาชีวะระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-งานวิจัยเรื่อง ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อ ลด ละ เลิก สุรา และบุหรี่ย ในจังหวัดลำปาง

-ที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านศีล ๕

-ผู้ประสานงานศูนย์พัฒนาผู้สูงวัยบ้านท่าซัว

2. ชื่อ-สกุล : นายศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ อายุ 33 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1529900250625

เกิดวันที่ : 4 กันยายน 2530 หมู่โลหิต A

ที่อยู่ปัจจุบัน : 2/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 662 หมู่ 2 ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52130

E-mail address : srawat1@hotmail.com

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 062-1743987

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา : ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร (พิษณุโลก)

ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะและการวางแผน

ปริญญาเอก (กำลังศึกษาต่อ) รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. กระบวนการอนุรักษ์เอกสารโบราณโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าซัว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก หน่วยวิจัยพุทธศาสตร์เขาล้านนคร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปี 2558

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2558

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนำธรรมะสู่ผู้ป่วยตามแนววิถีพุทธ ได้รับทุนวิจัยจาก หน่วยวิจัยพุทธศาสตร์เขลางค์นคร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปี 2559
4. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2560
5. วิธีการอยู่ร่วมกันของพระนิสิตอาเซียนระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจาก ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2560
6. การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชาวพม่าในจังหวัดลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2560
7. คัมภีร์โบราณนครลำปาง: หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2561
8. การศึกษาองค์ความรู้และหลักปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2561
9. การพัฒนากระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง ตามหลักคำสอนในคัมภีร์โบราณนครลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2561
10. รูปแบบศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อ ลด ละ เลิกสุรา และบุหรื ในจังหวัดลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2562
11. สังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2562
12. การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะของกลุ่มจังหวัดล้านนา ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี 2562
13. การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาวะอย่างยั่งยืนด้วย “บวร” เพื่อลดปัจจัยเสี่ยงตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2563

3.ชื่อ-สกุล : นางสาวพัชรียา ฟองจันตา อายุ 33 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1 5009 000806 24

เกิดวันที่ : 29 มิถุนายน 2530 **หมู่โลหิต** โอ

ที่อยู่ปัจจุบัน : 124/1 หมู่ 11 ต.ปงแสนทอง อ.เมือง จ.ลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 093-1879939

รหัสไปรษณีย์:

E-mail address : khunpat_amp@hotmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 093-1879939

บทบาทในชุมชน : นักวิจัยร่วม

ประวัติการศึกษา : รัฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย/ งานพัฒนา/ การทำงานกับชุมชน

1. อสม. ดีเด่น ระดับอำเภอเมืองลำปาง (ผลงาน ธรรมชาติเอตส์)
2. รองชนะเลิศอันดับ ๑ อสม. ดีเด่น ระดับจังหวัดลำปาง (ผลงาน ธรรมชาติเอตส์)

4.ชื่อ-สกุล : นายศรีบุตร ชัยวงศ์ อายุ 69 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100787029

เกิดวันที่ : 2 ตุลาคม 2494 หมู่โลหิต -

ที่อยู่ปัจจุบัน : 2/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 2/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : -

เบอร์โทรศัพท์ : -

บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ

ประวัติการศึกษา : ป. 4

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

5.ชื่อ-สกุล : นายหลอม จาปัญญา อายุ 78 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 5520190021027

เกิดวันที่ : 5 พฤษภาคม 2485 หมู่โลหิต -

ที่อยู่ปัจจุบัน : 14 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 14 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : -

เบอร์โทรศัพท์ : -

บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ

ประวัติการศึกษา : ป. 4

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. -

6.ชื่อ-สกุล : นางสาวณัฏฐ์ ชัยวงศ์ อายุ 63 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100787045

เกิดวันที่ : 1 มกราคม 2500 หมู่โลหิต O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 2/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 2/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : -

เบอร์โทรศัพท์ : 086-1844514

บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ

ประวัติการศึกษา : ป. 4

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

7.ชื่อ-สกุล : นายนพ คำกาละ อายุ 75 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100787975

เกิดวันที่ : 30 พฤษภาคม 2488 หมู่โลหิต -

ที่อยู่ปัจจุบัน : 17 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 17 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : -

เบอร์โทรศัพท์ : -

บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ

ประวัติการศึกษา : ป. 4

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

8.ชื่อ-สกุล : นางลำจวน อินใจ อายุ 70 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100789242
เกิดวันที่ : 5 กันยายน 2493 หมุ่โลหิต -
ที่อยู่ปัจจุบัน : 31/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
รหัสไปรษณีย์: 52100
สถานที่ติดต่อ : 31/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
รหัสไปรษณีย์: 52100
E-mail address : -
เบอร์โทรติดต่อ : -
บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ
ประวัติการศึกษา : ป. 4
ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

9.ชื่อ-สกุล : นางบัวคำ เทพปิ่นตา อายุ 73 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3520100789919
เกิดวันที่ : 12 ธันวาคม 2490 หมุ่โลหิต -
ที่อยู่ปัจจุบัน : 40/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
รหัสไปรษณีย์: 52100
สถานที่ติดต่อ : 40/1 หมู่ 4 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
รหัสไปรษณีย์: 52100
E-mail address : -
เบอร์โทรติดต่อ : -
บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ
ประวัติการศึกษา : ป. 4
ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

10.ชื่อ-สกุล : พันเอกวิเชียร ไชยาสมบัติ อายุ 63 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3650101145321

เกิดวันที่ : 7 มกราคม 2500 หมู่โลหิต 0

ที่อยู่ปัจจุบัน : 52 หมู่ 10 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

สถานที่ติดต่อ : 52 หมู่ 10 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52100

E-mail address : -

เบอร์โทรติดต่อ : -

บทบาทในชุมชน : สมาชิกผู้สูงอายุ

ประวัติการศึกษา : ป.ตรี

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

11.ชื่อ-สกุล : พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี, ผศ.

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดมิ่งเมืองมูล ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52000

สถานที่ติดต่อ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ต.หัวเวียง

อ.เมือง จ.ลำปาง

รหัสไปรษณีย์: 52000

E-mail address : mcu_lp@yahoo.co.th

เบอร์โทรติดต่อ : 0856181533

บทบาทในชุมชน : ที่ปรึกษาโครงการ

ประวัติการศึกษา : พ.ศ. 2547 ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาปรัชญา (เกียรตินิยม

อันดับ 1) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขต9เชียงใหม่

พ.ศ. 2549 ปริญญาโท M.A. คณะภาษาศาสตร์ (Linguistics) จากมหาวิทยาลัย

นาคปุร์ รัฐมหารัชตะประเทศอินเดีย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. พ.ศ. 2553 เป็นผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “แนวทางการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษาใน
จังหวัดลำปางเพื่อสร้างการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชนพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง” ได้รับงบประมาณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น

2. พ.ศ. 2554 เป็นผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การสร้างเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ห้องเรียนวัดบุญวาทย์วิหาร ประจำปีการศึกษา 2554” ได้รับงบประมาณ ห้องเรียนวัดบุญวาทย์วิหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พ.ศ. 2555 เป็นผู้ร่วมวิจัย เรื่อง โครงการวิจัยกระบวนการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนผ่านการชำระตำนานมูลศาสนาบ้านอ้อม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ห้องเรียนวัดบุญวาทย์วิหาร จังหวัดลำปาง ” ได้รับงบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.) ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น
4. พ.ศ. 2556 เป็นผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบนำเสนอการเรียนออนไลน์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง” ได้รับงบประมาณ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. พ.ศ. 2556 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง” ได้รับงบประมาณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. พ.ศ. 2557 เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพนิสิตจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ผู้ป่วยตามแนววิถีพุทธ” ได้รับงบประมาณภายใต้โครงการนิสิตจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ผู้ป่วยตามแนววิถีพุทธ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. พ.ศ. 2557 เป็นผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนและสิ่งสนับสนุนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง” ได้รับงบประมาณ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. พ.ศ. 2558 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนำธรรมะสู่ผู้ป่วยตามแนววิถีพุทธ ได้รับทุนจาก วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
9. พ.ศ. 2560 พฤติกรรมจิตสาธารณะ เด็กไทยยุค Generation Z: การสร้างจิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนา ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) (กำลังดำเนินการ)